

İstanbul Hukuk Mecmuası

Başvuru: 19.08.2020
Kabul: 25.10.2020

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu (ÜGTDK) Uyarınca Üreticinin Sorumluluğu

Erhan Kanışlı*

Öz

Üreticinin sorumluluğu, üreticinin piyasaya sürdüğü hatalı (uygun olmayan) ürün nedeniyle ortaya çıkan zararlardan tazminat sorumluluğunu ifade eder. Türk hukukunda üreticinin sorumluluğu, 12 Mart 2020 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu’nda (ÜGTDK) düzenlenmiştir. Kanun’da ürün sorumluluğu, üç temel hüküm üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda, ÜGTDK m 6’da ürün sorumluluğu tazminatı, m 11’de ürünün tedarik zincirinde yer alan, örneğin toptancı, bayi, perakendeci gibi dağıtıcıların ikincil sorumluluğu ve m 21’de sorumluluktan kurtulma sebepleri yer almaktadır. ÜGTDK’deki sorumluluk sistemi çerçevesinde, hatalı ürün nedeniyle kişivarlığı ya da malları zarar gören herkes, sorumluluğu kusura bağlı olmayan üreticiden tazminat talep edebilir. Üreticinin sorumluluğunu sınırlandıran ya da kaldıran sorumsuzluk anlaşmaları kesin hükümsüzdür. Üreticinin sorumlu olması için, zarar görenin üründeki hatayı (uygunsuzluğu), zararı ve hata ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi gerekir. Tazminat talebi, zarar görenin zararı ve üreticinin kimliğini öğrendiği tarihten itibaren üç yıl ve her halde zararın ortaya çıktığı tarihten itibaren on yıllık zamanaşımı sürelerine tabidir. ÜGTDK m 21’e göre, üretici, ürünü piyasaya kendisinin sürmediğini, hatanın dağıtıcının ya da üçüncü bir kişinin ürüne müdahalesinden veya kullanıcıdan kaynaklandığını ya da üründeki hatanın teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun şekilde gerçekleştirilen üretim nedeniyle meydana geldiğini ispatlayarak sorumluluktan kurtulabilir.

Anahtar Kelimeler

Üretici, Hatalı ürün, Üreticinin sorumluluğu, Ürün sorumluluğu, Ürün sorumluluğu tazminatı, Ürün güvenliği ve teknik düzenlemeler

Producer’s Liability under the Product Safety and Technical Regulations Law (PSTRL)

Abstract

A producer’s liability is defined as compensation liability of the producer for damages resulting from defective (noncompliant) products put into circulation by him. Under Turkish law, a producer’s liability is governed by Product Safety and Technical Regulations Law (PSTRL) number 7223, which was promulgated into the Official Gazette on March 12, 2020. Under the PSTRL, product liability is based on three fundamental provisions: Product liability compensation is regulated under Article 6; Article 11 covers secondary liability of suppliers, such as wholesaler, vendor, retailer, which are involved in the product supply chain; and Article 21 sets the grounds for exoneration from liability. Within the framework of the PSTRL, any injured person who has suffered personal injury or property damage because of a defective product can claim compensation from a producer with no-fault liability; agreements that exclude or limit a producer’s liability in advance are null and void. However, for the producer to be held liable, the injured person has to prove the defect (noncompliance) in the product, the damage, and the causal link between defect and damage. The compensation claim

* **Sorumlu Yazar:** Erhan Kanışlı (Dr. Öğr. Üyesi), Yeditepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: erhan.kanisli@yeditepe.edu.tr ORCID: 0000-0003-0395-4267

Atf: Kanışlı E, “Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu (ÜGTDK) Uyarınca Üreticinin Sorumluluğu” (2020) 78(3) İstanbul Hukuk Mecmuası 1413. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2020.78.3.0009>

period is subject to a three-year limitation that begins on the date the injured person became aware of the damage and the producer's identity as well as a ten-year limitation period that begins on the date the damage arose. Under Article 21 of the PSTRL, producers can be freed from liability if they prove that they did not place the product on the market, the defect (noncompliance) resulted from the supplier's, a third party's or the product user's intervention, or the defect was a result of compliance with technical regulations or other mandatory technical rules.

Keywords

Producer, Defective product, Producer's liability, Product liability, Product liability compensation, Product safety and technical regulations

Extended Summary

After a relatively long period of legal vacuum regarding product liability issues in Turkish legal system, eventually the Product Safety and Technical Regulations Law No. 7223 (hereinafter referred to as PSTRL) was introduced to cover these issues with special provisions. Published in the Official Gazette on March 12, 2020, the PSTRL is basically composed of two complementary structures; product safety and product liability. Although they have different legal bases and mechanisms, both serve the purpose of protecting individuals from personal injury and/or property damage caused by defective (unsafe) products by ensuring that products put into circulation are safe. The former functions as *a priori* protection primarily by laying down obligations of producers, authorized representatives, importers, and suppliers against competent (public) authorities, procedures, and principles regarding putting products into circulation; the product safety provisions of the PSTRL also address market surveillance, product inspection, and administrative sanctions. In contrast, the product liability provisions of the PSTRL furnish *a posteriori* protection by imposing the liability for compensation on the producer (or liable others). The PSTRL will enter into force one year from its date of publication (i.e., March 12, 2021) as per Article 26.

The aim of this study is to address producers' liability under the PSTRL. To this end, we first present and compare the main structure and characteristics of the PSTRL and Council Directive 85/374/EEC (hereinafter referred to as the Directive) pertaining to product liability. Subsequently, we examine who is held liable for damage that results from a defective product, requirements for liability, grounds for exoneration from liability, limitation period for compensation claim..

Producer's liability, in essence, refers to compensation liability of the producer for damages resulting from defective (noncompliant) products placed on the market by him. Under the PSTRL, product liability is grounded on three fundamental provisions: Article 6 addresses product liability compensation; Article 11 covers secondary liability of suppliers, such as wholesaler, vendor, retailer, involved in the product supply chain; and Article 21 stipulates reasons for exoneration from liability.

Within the scope of the PSTRL, any injured person who has incurred personal injury or property damage because of a defective (noncompliant) product has the right to claim compensation from the producer. Product liability claims are technically tort-based claims, and correspondingly, the injured person is entitled to damages irrespective of whether there is a contractual relationship between the injured person and the liable persons (mainly producer, importer, or distributor) or whether the defective product is purchased through a contract. As with the Directive, the sphere of protection under the PSTRL is extensive, covering any person whose life, health, or property has been damaged because of a defective product. In other

words, whether or not the person would legally be considered a consumer, any person injured by a defective (noncompliant) product can demand compensation from the producer or importer for the damages incurred. Article 6 of the PSTRL governs product liability compensation, specifically imposing strict no-fault liability on the producer and importer.

Under Article 3/1 (g) of the PSTRL, a producer is a person (whether real or legal) who has produced a product or placed it on the market by affixing a name or trademark to the product. Although it is not expressly stated, the term “producer” also encompasses persons who produced raw material or a component part of a final product (viz. partial producers). On this subject, the PSTRL seems compatible with the Directive, albeit with some differences.

Under the PSTRL, the injured person who suffered damage due to a defective product can demand product liability compensation from the importer apart from the producer, and under Article 6, the producer and the importer are liable jointly and severally. Aside from this primary liability, the PSTRL also established secondary liability of suppliers (e.g., wholesaler, vendor, and retailer) under Article 11/3, for better protection of the injured person. Accordingly, in cases where a producer or importer cannot be identified, each supplier of the product shall be liable as if he is the producer unless he provides the injured person with the identity and contact details of the producer or the person who supplied the product to him within ten days of a demand from the injured person to this effect.

Article 3/1 of the PSTRL also defines the term “product” sufficiently broadly such that it can refer to all sorts of items including both movables and immovables. Here it deviates from the Directive because the Directive does not cover liability for immovables. Another key term in the parlance of product liability law is “defect (noncompliant).” In the literature, a product is considered defective when it does not provide the safety that a circle of ordinary and reasonable users are entitled to expect considering the circumstances of the individual case.

Article 6/2 of the PSTRL stipulates that for injured persons to demand product liability compensation, they must prove a defect and a causal link between the defect (noncompliance) and damage. The scope of liability under both the PSTRL and the Directive consists of damages caused by death or bodily injury or damages to any item of property other than the defective product itself.

Pursuant to Article 6/6 of the PSTRL, the compensation claim is subject to a three-year limitation period that begins on the date the injured person became aware of the damage and the identity of the producer, and in any case a ten-year limitation period begins as of the date the damage occurred.

Article 21 of the PSTRL releases a producer from liability if the producer proves that (i) he did not put the product in circulation or (ii) the defect (noncompliance) stemmed from the intervention of the supplier or a third party into the product or from the user of the product, or (iii) the defect occurred as a result of production compliance with technical regulations or other mandatory technical rules. Distinct from the Directive, the PSTRL does not incorporate the development risk defense i.e., the state of scientific and technical knowledge at the time the producer placed the product on the market was such that the defect would not be discovered. Moreover, under Article 6/4 of the PSTRL, agreements that exclude or limit the producer's liability in advance are null and void.

Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu (ÜGTDK) Uyarınca Üreticinin Sorumluluğu

I. Genel Bakış

Üreticinin sorumluluğu konusu ve buna ilişkin tartışmalar, esas itibariyle endüstri devrimi sonrasında gerçekleşen bilim ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır¹. Modern üretim teknikleri ve gelişmiş sürüm faaliyetleri neticesinde, alışveriş hayatına baş döndürücü sayıda ürün sunulmakta ve bu durum, özellikle seri üretilen ürünler açısından, gerek ürünün kullanıcılarının gerekse ürünle tesadüfen temas halinde olanların zarar görme riskini artırmaktadır. Söz gelimi, bir ürünün tasarımının ya da hammadde seçiminin yanlış yapılması veya üretimde kullanılan bir makinedeki teknik bir sorun, çok sayıda kullanıcının sağlığının, can ve mal güvenliğinin zarara uğramasına neden olabilmektedir. İşte üreticinin sorumluluğu konusu, üründen kaynaklanan zarar riskinin, ürünü kendi hâkimiyeti altında üreten ve ürün güvenliğine etki eden üretici ile üründen zarar gören kişi arasında adil şekilde nasıl paylaşılacağı sorusunu merkeze alır.

Üreticinin sorumluluğuna ilişkin (ilk) özel düzenleme, AB hukukuna uyum sağlamak amacıyla 2003 yılında 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da² yapılan bir değişiklikle hukuk sistemimize dâhil olmuştu³. Ayrıca, bu sorumluluğun ayrıntıları da bu Kanun'a dayanılarak çıkarılan 2003 tarihli Ayıplı Mal Yönetmeliği'nde⁴ düzenlenmişti. Ancak doktrinde, getirilen sorumluluğun kusursuz sorumluluk olup olmadığı ve bu Yönetmelik'in Kanun'a uygun olup olmadığı tartışmalıydı⁵. 2014 yılında yürürlüğe giren 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da (TKHK)⁶ ise, kanun koyucunun tercihi üreticinin sorumluluğuna ilişkin düzenleme yapmamak yönünde olmuştu. Bu itibarla, üreticinin sorumluluğuyla ilgili olaylarda, genel haksız fiil (TBK⁷ m 49 vd) hükümleri dışında,

¹ Üreticinin sorumluluğunun tarihi gelişimi konusunda geniş bilgi için bkz Simon Whittaker, 'Introduction to Fault in Product Liability' Simon Whittaker (ed), *The Development of Product Liability Volume 1* (Cambridge University Press 2010) 9; Tuba Akçura Karaman, *Üreticinin Ayıplı Ürününün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu* (Vedat Kitapçılık 2008) 17 vd; Gary T Schwartz, 'Understanding Products Liability' (1979) 67 (3) California Law Review 435, 437 vd.

² Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 4077, Kabul Tarihi: 23.02.1995, RG 08.03.1995/22221.

³ Bu düzenleme şu şekildeydi: 4077 sayılı TKHK m 4/2: "Tüketici bu seçimlik haklarından biri ile birlikte ayıplı malın neden olduğu ölümlü ve/veya yaralanmaya yol açan ve/veya kullanımdaki diğer mallarda zarara neden olan hallerde imalatçı-üreticiden tazminat isteme hakkına da sahiptir".

⁴ Ayıplı Malın Neden Olduğu Zararlardan Sorumluluk Hakkında Yönetmelik, RG 14.06.2003/25137.

⁵ Bu tartışmalar için bkz. Ayşe Havutçu, *Türk Hukukunda Örtülü Bir Boşluk: Üreticinin Sorumluluğu* (Seçkin Yayıncılık 2005) 117 vd; Çiğdem Kirca, *Ürün Sorumluluğu* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2007) 85 vd; Karaman (n 1) 139 vd.

⁶ Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6502, Kabul Tarihi: 07.11.2013, RG 28.11.2013/28835. 4077 sayılı TKHK m 4/2'deki düzenlemenin, yani üreticinin sorumluluğunun 6502 sayılı TKHK'ya alınmamasının nedeni kanun koyucunun bu konuyu Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu'nda düzenlemeyi arzu etmesiydi. Nitekim TKHK tasarı taslağı m 4/C'de 85/374 sayılı Avrupa Birliği Konsey Direktifi'ndeki sorumluluk sistemi neredeyse aynı şekilde kaleme alınmış ve fakat bu düzenleme kanunlaşmamıştı.

⁷ Türk Borçlar Kanunu, Kanun Numarası: 6098, Kabul Tarihi: 11.1.2011, RG 04.02.2011/27836.

doktrinde, zarar görenin menfaatleri gereği üreticiyi kusursuz sorumlu kılma amacı dikkate alınarak, adam çalıştırmanın sorumluluğu, tehlike sorumluluğu ve çeşitli diğer sorumluluk hükümleri çerçevesinde çözüm yolları aranmaktaydı.

Nihayet, yaklaşık altı yıllık bir düzenleme boşluğundan sonra, üreticinin piyasaya sürdüğü hatalı (uygun olmayan) ürünlerden kaynaklanan tazminat sorumluluğu, 5.3.2020 tarihinde kabul edilen 7223 sayılı Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu⁸ (bundan böyle “ÜGTDK” olarak anılacaktır) ile birlikte özel bir düzenlemeye kavuşmuştur. 12.3.2020 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan bu Kanun’un yürürlüğü, m 26 uyarınca yayımından itibaren bir yıl sonraya bırakılmıştır. Kanun’un yapısı ve kurduğu sorumluluk sistemi aşağıda daha ayrıntılı incelenecektir, Ancak, şimdiden şu özelliğini vurgulamak gerekirse, Kanun, kamu hukuku karakterli “ürün güvenliği” ile özel hukuk karakterli “ürün sorumluluğunu” bir arada düzenleyerek, aralarında simbiyotik ilişki bulunan bu iki alanı tek bir çatı altında toplamıştır. Bu bağlamda, (i) hem ürünün piyasaya arz koşulları, piyasa gözetimi ve denetimi, üretici, ithalatçı ve dağıtıcıların yükümleri, hatalı ürün nedeniyle gündeme gelecek idari ve cezai yaptırımları içeren ve ürünlere ilişkin çıkarılan teknik düzenlemelere çerçeve teşkil edecek ürün güvenliği konusu, (ii) hem de üretici ve üretici gibi sorumlu olanların zarar görenlere karşı özel hukuk sorumluluğu aynı Kanun’da hükme bağlanmıştır⁹.

Üreticinin sorumluluğu kavramının teknik anlamda karşılığı, üreticinin piyasaya sürdüğü hatalı ürünler dolayısıyla zarar görenlere karşı tazminat sorumluluğudur¹⁰. Bu bağlamda, üreticinin sorumlu olduğu zararlar, hatalı ürünün yol açtığı ölüm ve yaralanmadan doğan zararlar (kişiye verilen zararlar) ile malların hasara uğraması veya telef olmasından doğan zararlardır (mala verilen zararlardır)¹¹. Örneğin ABS (kilitlemeyi önleyen fren sistemi) sensörü hatalı üretilen otomobil, elektrik aksamında bozukluk olan mikrodalga, kanserojen madde içeren oyuncak, genetiği değiştirilmiş gıda maddesi, termostatı bozuk kahve makinesi, bileşiminde cilt hastalıklarına yol açabilecek kimyasal bulunan saç bakım şampuanı gibi ürünlerin vücut bütünlüğüne ya

⁸ Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu, Kanun Numarası: 7223, Kabul Tarihi: 05.03.2020, RG 12.03.2020/31066. Aslında daha önce kanunlaşması gündemde olan, Ekonomi Bakanlığı tarafından hazırlanan “Ürün Güvenliği ve Teknik Düzenlemeler Kanunu Taslağı”, 29.3.2018 tarihinde Bakanlar Kurulunca TBMM Başkanlığına tasarı olarak sunulmuştu. Komisyonlardan da geçen bu metin, Genel Kurul gündeminde olmasına rağmen, 24.6.2018’de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimi (hükümet sistemi değişikliği) nedeniyle kadük olmuştu.

⁹ Nitekim ÜGTDK m 25: “(1) 29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlerle İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. (2) Mevzuatta 4703 sayılı Kanuna yapılan atıflar bu Kanuna yapılmış kabul edilir”.

¹⁰ Bilge Öztan, *İmalatçının Sorumluluğu* (Turhan Kitabevi 1982) 21; Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 21; Kırcı (n 5) 2; Heinz Rey, *Ausservertragliches Haftpflichtrecht* (4. Bası, Schulthess 2008) N 1177; Heinrich Honsell, *Schweizerisches Haftpflichtrecht* (5. Bası, Schulthess 2013) § 21 N 1; İbrahim Kaplan, ‘İmalatçının Sorumluluğu Üzerine Düşünceler’ (1985) 13(1) BATİDER 137, 138; Zeynep Derya Tarman, ‘Türk Hukukunda İmalatçının Sorumluluğuna Genel Bakış’ (2007) 65(2) İÜHF 299, 299; Akın Ünal ve Arif Kalkan, ‘Türk Hukukunda Ürün Sorumluluğu Üzerine Olan ve Olması Gereken Hukuka Dair Genel Düşünceler’ (2019) (39) TAAD 45, 63.

¹¹ Öztan (n 10) 93 vd.; Rey (n 10) N 1167; Honsell (n 10) §21 N 50, 51; Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 82 vd.; Kırcı (n 5) 153; Karaman (n 1) 243, 244; Yeşim M Atamer, ‘Avrupa Topluluğu Hukukunda İmalatçının Sorumluluğu’ Ebru Ceylan (ed), *Tüketicinin Korunması Semineri 2-4 Kasım 2006* (Yetkin Yayınevi 2006) 73, 79.

da diğer mallara verdikleri zararlar bu sorumluluğun kapsamına girer¹². Bu noktada, üreticinin sorumluluğu kavramının tüketici hukuku bakımından başka anlamlarının olduğuna da dikkat çekmek gerekir. Bunlardan biri, TKHK m 11/2'ye göre, satıcının ayıptan doğan sorumluluğuna bağlı olarak ve tüketicinin ücretsiz onarım ve ayıpsız benzeri ile değiştirme hakları kapsamında ortaya çıkan kanuni sorumluluktur. Bu hüküm uyarınca, “*ücretsiz onarım veya malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi hakları üretici veya ithalatçıya karşı da kullanılabilir. Bu fıkradaki hakların yerine getirilmesi konusunda satıcı, üretici ve ithalatçı müteselsilen sorumludur*”. Ayrıca, üreticinin garanti belgesiyle satılması zorunlu olan mallar bakımından, TKHK m 56'ya göre garanti sözleşmesinden doğan sorumluluğu da bulunmaktadır.

Şu halde, bugün için Türk hukuku açısından, üreticinin üç farklı sorumluluğu söz konusudur: (i) tüketici işlemleri kapsamında, ayıplı ifadan doğan sınırlı sorumluluk, (ii) yine tüketici işlemleri kapsamında, zorunlu garantiye dayanan sorumluluk ve (iii) zarar görenin tüketici sıfatına sahip olup olmamasından ya da ürünü tüketici işlemi ile elde edip etmemesinden bağımsız olarak, ÜGTDK m 6 uyarınca hatalı ürünlerden kaynaklanan tazminat sorumluluğu. Bu üç sorumluluk türü, bazı olaylarda kesişmekle birlikte, esas olarak hukuki temelleri, şartları ve kapsamaları açısından farklılık arz ederler.

Bu çalışmada, üreticinin ÜGTDK çerçevesindeki tazminat sorumluluğu incelenecektir. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle ÜGTDK'nın ve ürün sorumluluğuna ilişkin 85/374 sayılı Avrupa Birliği Konsey Direktifi'nin¹³ genel yapısı ortaya konulacak, daha sonra sırasıyla ÜGTDK açısından hatalı (uygun olmayan) ürünün verdiği zararlardan kimlerin sorumlu olduğu, sorumluluğun şartları, sorumluluktan kurtulma sebepleri, zamanaşımı ve bu sorumluluğun TBK'daki çeşitli kusursuz sorumluluk türleriyle ilişkisi ele alınacaktır. Çalışmanın ilgili başlıkları altında ayrıca, üreticinin sorumluluğuyla ilgili tartışmalı noktalara, ÜGTDK bağlamında yorum uyumsuzluklarına yol açabilecek hususlara ve ÜGTDK'nın Direktif ile uyuşmayan yönlerine ilişkin değerlendirme yapılacaktır. Çalışmanın başlığında olduğu gibi, içeriğinde de odak kavram üreticidir. Ancak, şimdiden dikkat çekilmelidir ki, eğer yurt dışında üretilip Türkiye'ye ithal edilen bir ürün varsa, ithalatçı da üreticiyle birlikte müteselsil sorumlu tutulmaktadır. Bu nedenle, ifadenin akışı gereği, sadece üreticiden bahsedildiği durumlarda, aksi belirtilmedikçe, ithalatçının da üretici gibi sorumlu olacağı hatırlanmalıdır.

¹² Ürün güvenliğini sağlama yönünde gerçekleştirilen piyasa gözetimi ve denetimi neticesinde tüketicilerin sağlık ve güvenliklerini tehdit ettiği tespit edilen ürünler, Ticaret Bakanlığı tarafından “Güvensiz Ürün Bilgi Sistemi (GÜBİS)” üzerinden kamuoyuna duyurulmaktadır. GÜBİS'in internet sayfasında, insan sağlığını, can ve mal güvenliğini tehlikeye atabilecek çok sayıda ürüne rastlamak mümkündür. Bu yönde bkz. <<http://www.guvensizurun.gov.tr>> Erişim Tarihi 29 Temmuz 2020.

¹³ 25.07.1985 tarihli 85/374 sayılı Hatalı Ürünler Nedeniyle Sorumluluğa İlişkin Üye Devletlerin Hukuki ve İdari Düzenlemelerinin Uyumlaştırılması Hakkında Avrupa Konseyi Direktifi, RG L 210, 7.8.1985 (Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the Approximation of the Laws, Regulations and Administrative Provisions of the Member States concerning Liability for Defective Products OJ L 210, 7.8.1985). Söz konusu Direktif, çalışmada bundan böyle yer yer “AB Konsey Direktifi” ya da “Direktif” olarak ifade edilecektir.

II. Üreticinin ÜGTDK Uyarınca Sorumluluğu

ÜGTDK, hem kamu hukuku alanındaki ürün güvenliğini hem de özel hukuk alanındaki ürün sorumluluğunu bir arada düzenlemektedir. Ürün güvenliği; üretici, ithalatçı ve dağıtıcıların idari makamlara karşı yükümlerini (m 7-12), ürünün piyasaya arz koşulları, piyasa gözetimi ve denetimini ve yükümlere uyulmadığı takdirde uygulanacak idari yaptırımları (m 13 vd) konu edinir. Ürün sorumluluğu ise, üreticinin (ve diğer sorumluların), hatalı ürün nedeniyle ortaya çıkan zararlardan zarar görenlere karşı özel hukuk kapsamındaki tazminat sorumluluğunu (m 6, 11) ifade eder. şu halde denebilir ki, ürün güvenliği hükümleri toplumun sağlığı, can ve mal güvenliğini tehlikeye sokabilecek güvenli olmayan ürünlere ilişkin *a priori* (önsel) bir koruma getirirken; üreticinin tazminat sorumluluğu ise *a posteriori* (sonsal) bir koruma getirir. ÜGTDK m 1’de Kanun’un amacı şu şekilde belirtilir: “*Bu Kanunun amacı; ürünlerin piyasaya arzı, uygunluk değerlendirmesi, piyasa gözetimi ve denetimi ile bunlarla ilgili olarak yapılacak bildirimlere ilişkin usul ve esasları belirlemektir*”¹⁴.

Üreticinin hatalı (uygun olmayan) ürünler nedeniyle sorumluluğu esas itibariyle haksız fiil temeline dayanır¹⁵. Zira tazmin edilecek zararların kaynağı, bütünlük menfaatinin ihlali, yani zarar görenin kişivarlığı ve malları üzerindeki mutlak hakların ihlalidir¹⁶. Kuşkusuz, üreticinin aynı zamanda satıcı olduğu nadir durumlarda, sözleşmesel sorumluluğun da gündeme gelmesi mümkündür. Bu durumda, zarar gören, üreticiyi aynı zamanda sözleşmeye aykırılık (kötü ifa) çerçevesinde sorumlu tutabilir. Ancak günümüzdeki uzmanlaşma ve işbölümüne dayalı tedarik zinciri dikkate alındığında, olayların büyük çoğunluğunda üretici ile ürünün kullanıcısı arasında sözleşme ilişkisi bulunmaz. Hatta hatalı üründen sadece ürünün kullanıcısı değil, ürünle ilgisi olmayan üçüncü kişiler (*innocent bystanders*) de zarar görebilir. Dolayısıyla, hatalı bir üründen dolayı zarar görenlerin üreticiyi sorumlu tutabilmesi,

¹⁴ Bu maddenin ifadesi eksiktir, zira Kanun’un ürün sorumluluğunu düzenleme yönündeki amacı maddede yer almamaktadır.

¹⁵ Yeşim M Atamer ve Kerem Cem Sanlı, ‘Hukuk ve Ekonomi Perspektifinden İmalatçının Kusursuz Sorumluluğuna Dair Bir Değerlendirme’ (2012) (Prof. Dr. Belgin Erdoğmuş’a Armağan) 769, 773; Stefan Lenze, ‘German Product Liability Law: Between European Directives, American Restatements and Common Sense’ Duncan Fairgrieve (ed), *Product Liability in Comparative Perspective* (Cambridge University Press 2005) 100, 102; Ayşe Havutçu, ‘6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’a Göre Ayıplı Mal Ve Hizmet Nedeniyle Tüketicinin Tazminat Hakkı (Özellikle Bedensel Zararlar Yönünden)’ *Yeni Gelişmeler Işığında Bedensel Zararların Tazmini Cilt 2* (TBB Yayınları 2016) 91, 92 vd; Kadir Berk Kapancı, *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Açısından Satış Hukukunda Ayrıtan Doğan Sorumluluk ve Sözleşmesen Garanti Taahhütleri* (XII Levha Yayıncılık 2012) 87; Emrah Kulaklı, *Ürün Sorumluluğu ve Ayıp Kavramı* (XII Levha Yayıncılık 2009) 23; Başak Baysal, *Haksız Fiil Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2019) N 3.120.

¹⁶ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 33, 34; Kırca (n 5) 87, 88; Ingeborg Schwenzer, *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (6. Baskı, Stämpflverlag 2009) N 53.31; Yeşim M Atamer ve Ece Baş, ‘Avrupa Birliği Hukuku İle Karşılaştırılmalı Olarak 6502 Sayılı Yeni Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Uyarınca Satım Sözleşmesinde Ayrıtan Doğan Sorumluluk’ (2014) 88(1) İstanbul Barosu Dergisi (Tüketicici Hakları Ve Rekabet Hukuku Özel Sayısı) 19, 50, 51; Kapancı (n 15) 87.

çoğu zaman sadece sözleşme dışı sorumluluk hükümleriyle mümkündür¹⁷. Nitekim ÜGTDK ile getirilen sorumluluk rejimi de zarar göreni sözleşme dışı koruma amacını taşır.

ÜGTDK’da öngörülen ürün sorumluluğu rejimi, üç temel hüküm üzerine inşa edilmiştir. Bunlar, ürün sorumluluğu tazminatını düzenleyen ÜGTDK m 6, tedarik zincirinde yer alan dağıtıcıların ikincil sorumluluğuyla ilgili ÜGTDK m 11 ve bu sorumluluk sükellerinin sorumluluktan kurtulma hallerine ilişkin ÜGTDK m 21’dir. Kanun’un, üretici ile zarar gören arasındaki adil risk dağılımını yansıtacak bir sorumluluk rejimi getirip getirmediği hususunda daha sağlıklı değerlendirme yapabilmek için, öncelikle bu rejimin temel özellikleri ve akabinde AB Konsey Direktifi’ndeki yapının ana hatları üzerinde durmak faydalı olacaktır. ÜGTDK’da düzenlenen ürün sorumluluğunun temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Hatalı (uygun olmayan) ürünün sebep olduğu zararlardan dolayı, ilk planda üretici ve ithalatçının kusursuz ve müteselsil sorumluluğu öngörülmüştür (m 6/1)¹⁸. Madde 6’nın gerekçesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: *“Madde ile, uygun olmayan bir ürünün sebep olduğu zarara ilişkin birden fazla imalatçı veya ithalatçının tazminat yükümlülüğü doğuyor ise imalatçı ve ithalatçının müteselsilen sorumlu olduğu düzenlenmektedir”*. Üretici veya ithalatçının tespit edilemediği hallerde ise, dağıtıcıların (toptancı, acente, satıcı vb) ikincil sorumluluğu düzenlenmiştir (m 11/3).
- Üretici ya da ithalatçıdan tazminat talep edebilecek kişiler, sadece tüketicilerle sınırlı tutulmamış, hatalı üründen zarar gören herkes koruma altına alınmıştır¹⁹.
- Üretici ve ithalatçının sorumlu olabilmesi için, zarar görenin ürünündeki hatayı (uygunsuzluğu), zararı ve hata ile zarar arasındaki uygun nedensellik bağımlı ispat etmesi gerekir (m 6/2).

¹⁷ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 46, 47; Karaman (n 1) 54, 55; Schwenzler (n 16) N 53.31; Andreas Furrer ve Nadine S Reinfried, ‘Producer’s and Seller’s Liability under Swiss Law – A Comparative Analysis under European Perspectives’ *European Perspectives on Producers’ Liability* (Sellier 2009) 563, 571; Şebnem Akipek, ‘Bedensel Zararların Tazmini Kapsamında Tüketici Hukuku Yöntünden Ürün Sorumluluğu’ *Yeni Gelişmeler Işığında Bedensel Zararların Tazmini Cilt 2* (TBB Yayınları 2016) 23, 23; Meliha Sermin Paksoy ve Gizem Arslan Demir, ‘Üreticinin Tbk 71 Kapsamında Sorumlu Tutulması’ (2013) 71(2) İÜHF 299, 302; Önder Canpolat, ‘Üretici ve Sorumluluğu’ (2013) (2) Ankara Barosu Dergisi 369, 383; Tarmen (n 10) 301.

¹⁸ Teorik olarak, zarar görenin karşısında tazminat talep edebileceği iki kişi bulursa da, pratikte çoğu zaman ya üreticiye ya da ithalatçıya başvurulacaktır. Zira eğer ürün yurt içinde üretilmişse, zaten ithalatçının varlığından söz edilemez. Ürünün yurt dışında üretilip, Türkiye’ye ithal edildiği hallerde ise, zarar gören çoğu zaman daha kolay ulaşacağı ithalatçıya dava açmayı tercih edecektir.

¹⁹ Bilindiği üzere, 4077 sayılı (eski) TKHK’da, üreticinin sorumluluğuna, ayıptan doğan sorumluluğun düzenlendiği madde 4 içinde yer verilmişti ve bu durum birçok sorunu beraberinde getirmişti. Özellikle, sadece tüketici sözleşmesine konu olan hatalı ürünler için üreticinin sorumluluğuna başvurulabilecek olması ve tazminat talebinin de sadece sözleşme tarafı olan (bu nokta tartışmalı olmakla birlikte) tüketici tarafından ileri sürülebilecek olması doktrinde oldukça eleştirilmekteydi. Doktrinde birçok yazar, haklı olarak, üreticinin sorumluluğunun dayandığı temel düşünce ve menfaatler dengesi dikkate alındığında, tıpkı Direktif’teki gibi, koruma alanının sadece tüketicilerle sınırlı olmaması gerektiğini vurgulamaktaydı. Gerçekten de, üreticinin sorumluluğu konusu bir tüketici hukuku sorunu değildir. Bu eleştirileri dikkate alan kanun koyucu, Direktif’e de uygun olarak, tüketici sıfatına sahip olsun ya da olmasın hatalı üründen zarar gören herkesin üreticinin kusursuz sorumluluğu çerçevesinde tazminat talep edebileceği yönünde düzenleme yapmıştır. Eski TKHK döneminde yapılan eleştiriler için bkz Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 111-118; Kırcı (n 5) 86-101; Karaman (n 1) 139 vd; Atamer ve Sanlı (n 15) 773, 774; Atamer ve Baş (n 16) 49 vd; Akipek (n 17) 26, 27.

- Üreticinin ve ithalatçının tazminle sorumlu olduğu zararlar, kişiye ve mala verilen zararlar olup, esas amaç, zarar görenin bütünlük menfaatinin korunmasıdır.
- Üreticinin veya ithalatçının sorumsuzluk anlaşması yaparak, tazminat sorumluluğunu sınırlandırması ya da kaldırması mümkün değildir (ÜGTDK m 6/4).
- ÜGTDK’da, Direktif’ten farklı olarak, üretici ve ithalatçıya ürünün gelişim risklerinden sorumlu olmadıkları yönünde kurtuluş kanıtı getirme imkanı tanınmamıştır²⁰.

A. Direktif’e Göre Üreticinin Sorumluluğu

Üreticinin (ve üretici gibi sorumlu olanların) hatalı ürünler nedeniyle tazminat sorumluluğunu düzenleyen AB Konsey Direktifi, gerekçesinde de belirtildiği üzere, başlıca tüketicilerin sağlığının ve mülkiyet hakkının korunması ve ortak pazardaki serbest rekabetin sorunsuz işlemlerini sağlama amacını taşır²¹. Kurulan sorumluluk rejimi sayesinde, piyasadaki hatalı ürünlerin doğuracağı ekonomik risk, tüketici (nihai kullanıcı) ile üretici arasında adil şekilde dağıtılmıştır²².

Direktif’e göre, bir taşınının ya da taşınmazın bütünlüğü parçası olsun ya da olmasın, elektrik dâhil her türlü taşınır, “ürün” kavramının kapsamındadır (m 2). Buna bağlı olarak, taşınmaz mallar, hizmetler ve maddi varlıkta cisimleşmemiş gayri maddi mallar ürün kavramı dışında kalır²³.

Sorumluluğun süjesi olan üretici, piyasaya sürdüğu hatalı ürünün neden olduğu zararlardan “kusursuz” sorumludur (m 1 ve 4). Üretici kavramı, öncelikle hem hammadde, ara ürün ve nihai ürünü üreten “gerçek üreticileri” hem de bir ürüne markasını, unvanını ya da herhangi bir ayırt edici işareti koyarak kendisinin üretici gibi gösteren “üretici benzerlerini” kapsar (m 3/1). Ayrıca, ürünün ithalatçısı da Direktif’e göre üretici sayılır ve onunla birlikte hatalı üründen kaynaklanan zararlardan müteselsil sorumludur (m 5). Bunun dışında, üreticinin veya ithalatçının tespit edilemediği hallerde, ürünün pazarlama ağında yer alan toptancı, satıcı gibi dağıtıcıların da sorumluluğu söz konusudur. Ancak, kendisine başvuru alan dağıtıcı, ürünü kendisine tedarik edeni ya da üreticinin kim olduğunu (adını ve adresini) uygun süre içinde zarar görene bildirdiği takdirde, bu “ikincil sorumluluktan” kurtulur. İthal edilen ürünlerde ise, üretici bilinse dahi, dağıtıcının sorumluluktan kurtulması için ithalatçının kim olduğunu da bildirmesi gerekir (m 3/3)²⁴.

²⁰ Bu konuda bkz. aşığında II(D).

²¹ Direktif, Gerekçe m 1 (L. 210/29); 7.5.2018 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2018) 246 final, 1.

²² Thomas Verheyen, ‘Modern Theories of Product Warnings and European Product Liability Law’ (2019) 15(3) Utrecht L Rev 44, 44; Direktif, Gerekçe m 7 (L 210/29).

²³ Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 70. Gayri maddi mallara ilişkin tartışma için bkz. aşığında II(C)(1)(a).

²⁴ Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 91, 92; Kırcı (n 5) 222, 223.

Direktif'e göre, tazminat sorumluluğunun kapsamı, yalnızca ölüm ve yaralanma sonucu ortaya çıkan zararlar ile hatalı ürün dışında kalan, tüketim ve kişisel kullanım amacına yönelik malların uğradığı zararlardan oluşur (m 9/1). Manevi zararın tazmini ise, ulusal hukuk kurallarına bırakılmıştır (m 9/2). Mala verilen zararlar açısından, zararın 500 Euro'luk kısmına zarar görenin katlanacağı öngörülmüştür (m 9/1 b). Bununla birlikte, kişiye verilen zararlar açısından, Direktif, üye devletlere, üreticinin sorumluluğuna 70 milyon Euro'dan az olmamak şartıyla üst sınır getirme serbestisi tanımıştır (m 16). Her ne kadar Direktif'in asli amacı tüketicileri korumak şeklinde ifade edilmişse de, hatalı üründen zarar gören herkes, tüketici sıfatından bağımsız olarak, üreticiden tazminat talep edebilecektir. Dolayısıyla, koruma alanı sadece tüketicilere hasredilmemiş, üründen zarar gören, örneğin ürünün alıcısı, kullanıcısı, alıcının hâkimiyet alanındaki kişiler ya da ürünle tesadüfen karşılaşan kişiler tazminat talebine yetkili kılınmıştır²⁵.

Üretici ve üretici gibi sorumlu olanların, madde 7'de sayılan hallerden birini kanıtlamaları halinde sorumluluktan kurtulmaları mümkündür. Ayrıca, zararın ortaya çıkmasında, zarar görenin ya da onun fiillerinden sorumlu olduğu bir kişinin kusur varsa, duruma göre, üreticinin sorumluluğu azaltılabilir ya da kaldırılabilir (m 8/2). Öte taraftan, üreticinin sorumluluğunu azaltan ya da kaldıran anlaşmalar geçersizdir (m 12). Kurtuluş kanıtları içinde, modern üretim teknikleri ve bilimsel gelişmeler dikkate alındığında pratik önemi en fazla olan, üreticinin gelişim risklerinden sorumlu olmayacağını belirten (e) bendidir²⁶. Buna göre; *"ürünün piyasaya sürülmesi zamanındaki bilimin ve tekniğin düzeyine göre üründeki hatanın belirlenmesinin mümkün olmaması"* halinde üretici sorumlu tutulmaz. Bununla beraber, Direktif, üye devletlere, iç hukuklarında üreticinin gelişim risklerinden de sorumlu olabileceğine yönelik düzenleme yapma serbestisi tanımıştır (m 15/1 b.). Bu anlatılanlar ışığında, Direktifin karakteristik özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür²⁷:

- Üretici (ve ithalatçı), hatalı ürünün yol açtığı zararlardan kusursuz ve müteselsilen sorumludur.
- Dağıtıcıların ikincil sorumluluğu benimsenmiştir.

²⁵ Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 108; Karaman (n 1) 312, 313; Kahveci Nalan, *Taşınır Satımında Ayrıltı Mal Nedeniyle Tüketicinin Sözleşmeden Dönmesi* (Adalet Yayınevi 2014) 72, 73.

²⁶ Gelişim riski konusunda bkz aşağıda II(D).

²⁷ İşbölümüne ve makineleşmeye dayalı modern üretim teknikleri dikkate alındığında, hatalı ürünlerden kaynaklanan sorumluluğun kime atfedileceği sorusu, ürün sorumluluğunun merkezinde yer alır. Acaba güvenli olmayan ürüne ilişkin zarar riski, üreticiye mi, zarar görene mi yoksa devlete mi yansıtılmalıdır? AB Konsey Direktifi tercihi üreticiden yana yapmıştır (Duncan Fairgrieve ve Gonzales Vaque, 'Introduction' Duncan Fairgrieve (ed), *Product Liability in Comparative Perspective* (Cambridge University Press 2005) 1, 1; Hans Claudius Taschner, 'Product Liability: Basic Problem in a Comparative Law Perspective' Duncan Fairgrieve (ed), *Product Liability in Comparative Perspective* (Cambridge University Press 2005) 155, 155). Ancak hemen belirtmek gerekir ki, riskin mutlak taşıyıcısı her zaman üretici olmayabilir. Duruma göre, riskin zarar görende kalması da mümkündür. Bu bağlamda, zarar görenin ispat yükünü yerine getirememesi (m 4), Direktif m 7'de zikredilen sebeplerden birinin gerçekleşmesi sonucunda üreticinin sorumluluktan kurtulması, hatalı ürünün kendisinde ortaya çıkan zararın Direktif'in kapsamı dışında kalması (m 9/b), mala verilen zararlarda 500 Euro'ya kadar olan zarar miktarına zarar görenin katlanacak olması (m 9/b), 3 yıllık zaman aşımı ve 10 yıllık hak düşürücü sürenin geçmiş olması (m 10, m 11) gibi durumlar sayılabilir.

- Üreticinin sorumluluk kapsamı kişiye ve mala verilen zararlardan oluşur. Dolayısıyla, hatalı üründeki değer eksikliği ya da saf ekonomik zararlar (salt malvarlığı zararları) sorumluluk dışında kalır²⁸.
- Üretici sadece tüketicilere karşı değil, sağlığı, vücut bütünlüğü ya da malları üründen zarar gören herkese karşı sorumludur.
- Üreticinin gelişim risklerinden dolayı sorumluluğu bulunmamaktadır. Üretici, bu yönde kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulabilir.
- Üreticinin sorumsuzluk anlaşması yapma yasağı vardır.

Bu noktada önemle belirtelim ki, yeni dijital teknolojilerin (başlıca yapay zekâ, nesnelerin interneti ve akıllı robotların) ortaya çıkması neticesinde, ürün güvenliği ve ürün sorumluluğuyla ilgili birçok konunun tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Özellikle ürünlerin internet üzerinden birbirine bağlanabilmesi, yapay zekâ sayesinde farklı seviyelerde otonomi kazanması, çeşitli algoritmalara dayalı kompleks yazılımlar içermesi ve sürekli güncellenebilmeleri gibi hususlar, yakın gelecekte ürün güvenliği ve ürün sorumluluğu açısından tartışılması ve hukuki çerçeveye oturtulması gereken en önemli konulardır. Bu bakımdan, AB Komisyonunun ve Avrupa Tüketici Örgütünün (BEUC) yakın tarihli raporlarında, Direktif'in yeni teknolojilere uygunluğu açısından gözden geçirilmesi, özellikle "hata", "nedensellik bağının ve hatanın ispat yükü", "zarar" kavramlarının içeriğinin yeniden düşünülmesi ve anlamlarının açıkça ortaya konması gerektiği vurgulanmaktadır²⁹. Kuşkusuz, bu konular çözüme bağlanırken, eski tarz ürünlerden zarar görenlere sağlanan korumanın yeni tarz ürünlerden zarar görenler için de sağlanması ve üreticilerin yeni teknolojilere dayanan ürünleri piyasaya sürme ve inovasyon ihtiyaçlarının göz ardı edilmemesi gerekir³⁰.

²⁸ Schwenzer (n 16) N 53.40; Karaman (n 1) 251. Direktifin dışarıda bıraktığı bu zararların, ulusal hukuk kurallarına göre, haksız fiil ya da ürünü satın alan ile satıcı arasındaki sözleşme sorumluluğu kapsamında tazmin edilebilmesi mümkündür.

²⁹ Yapay zekâ, nesnelerin interneti ve robotiğin ürün güvenliği ve sorumluluğuna yönelik etkilerine ilişkin 19.2.2020 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2020) 64 final, 13, 14 (Report on the Safety and Liability Implications of Artificial Intelligence, the Internet of Things and Robotics, COM(2020) 64 final, 19.2.2020); 7.5.2018 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2018) 246 final, 6; Avrupa Tüketici Örgütünün 2020 tarihli Raporunda ise, sayılan sorunların çözümü için yapılması gerekenin Direktif'in tadil edilerek güncellenmesi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu rapor için bkz 7.5.2020 tarihli "Ürün Sorumluluğu 2.0 - Dijital çağda, Avrupa Birliği kuralları tüketiciler için nasıl uygun hale getirilir" başlıklı Görüş Raporu (Product Liability 2.0 - How to make EU rules fit for consumers in the digital age, BEUC-X-2020-024, 07.05.2020).

³⁰ 19.2.2020 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2020) 64 final, 16, 17.

B. Sorumlu Olan Kişiler

1. Üretici

Sorumluluğun süjesi olan üretici (imalatçı), ÜGTDK m 3/1 (g)'de, “ürünü imal ederek veya ürünün tasarımını veya imalatını yaptırarak kendi isim veya ticari markası ile piyasaya arz eden gerçek veya tüzel kişi” olarak tanımlanmıştır³¹. Bu tanım, açıkça olmasa da, hem hammadde, ara ürün ve nihai ürünü üreten gerçek üreticileri hem de bir ürüne markasını, unvanını ya da herhangi bir ayırt edici işaretini koyarak kendisinin üretici gibi gösteren üretici benzerlerini (görünüşte üreticileri) kapsar³².

Bu düzenleme, AB Konsey Direktifi'ndeki tanım (m 3/1) ile ana hatları itibariyle örtüşmektedir³³. Ancak yakından bakıldığında, bazı açılardan sorunludur. Öncelikle, “ürünü imal eden” ifadesinin hammadde ve ara ürün üreticilerini (yani kısmi üreticileri³⁴) kapsadığı açık değildir. Hâlbuki Direktif'te bu husus açıkça hükümde yer almakta ve bu kişiler kendi ürettiği ürünlerin hatalı olmasından dolayı nihai üreticiyle birlikte sorumlu tutulmaktadır. Örneğin arıtmalı bir su sebiline motoru, elektrik aksamı veya su tankı gibi bütünleyici parçaları ara ürün, sebilin tamamı ise nihai üründür. Şayet ÜGTDK'daki üretici tanımının sadece nihai üreticilere ilişkin olduğunu düşünürsek, sebilin elektrik aksamındaki bir sorun nedeniyle yangına yol açması ihtimalinde, eşyaları ya da vücut bütünlüğü zarara uğrayan kullanıcı, elektrik aksamını üreten üreticiye gidemeyecek, sadece nihai üreticiye (ve varsa ithalatçıya) başvurabilecektir. Buna karşılık, Direktif'e göre, aynı kullanıcı hem elektrik aksamını üreten üreticiden hem de nihai üreticiden tazminat talep edebilecektir. Ayrıca, ÜGTDK'daki tanım bu haliyle, lafzi olarak TKHK m 3/1 (h)'deki üretici tanımıyla da uyuşmamaktadır. Aslında kanun koyucu, Direktif'le de tamamen örtüşen TKHK'daki tanımı doğrudan buraya aktarsa, hiçbir sorun kalmazdı. Gerekçede neden bu şekilde

³¹ Kanunda “imalatçı” kavramı kullanılmakla birlikte, bunun bilinçli bir tercih olmadığını düşünüyoruz. Zira imalat kelimesinin sözlük anlamı “işlenerek yapılan üretim” veya “hammadde işlenerek yapılan her türlü mal” olup, asıl olarak sınai ürünler için kullanılmaktadır (<<https://sozluk.gov.tr/>> Erişim Tarihi 29 Temmuz 2020). Hâlbuki üretim kavramı, imalat kavramını da kapsamakta olup, bu bakımdan sadece işlenmiş ürünleri değil, ayrıca tarımsal, hayvansal üretim ya da hammadde üretimini de içermektedir (Kırca (n 5) 203; Karaman (n 1) 13). Dolayısıyla, ürün sorumluluğunun anlamı ve koruma amacı dikkate alındığında, imalatçı kavramını da kapsayan “üretici” kavramının kullanılması daha isabetli olacaktır. Keza hükümdeki “ürünü imal ederek” ibaresini de buna paralel şekilde anlamlandırmak gerekecektir. Kanun koyucunun kavram tercihi yaparken bu ayırımı dikkate almadığı, gerek Kanun'un gerekçesindeki ifadelerden ve Komisyon Raporunda yer yer üretici kavramının kullanılmasından, gerekse Kanun'da zarar göreni Direktif'tekine oranla daha çok korumayı amaçlayan bir sorumluluk sistemi getirilmiş olmasından anlaşılmaktadır. Görünen o ki, kanun koyucu, imalatçı kavramını üretici kavramıyla eş anlamlı kabul etmektedir. Şu halde, mevzuatımızdaki birçok metinde (örneğin TKHK, 4703 sayılı Ürünlerle İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun, Garanti Belgesi Yönetmeliği, Satış Sonrası Hizmetler Yönetmeliği) “üretici” kavramı tercih edilmiş olmasına rağmen, neden ÜGTDK'da gereksiz ikilik yaratacak şekilde imalatçı kavramının kullanıldığına anlam vermek zordur. Bu açıklamalardan hareketle, biz, çalışmada üretici kavramını kullanmayı daha uygun buluyoruz.

³² Bu kavramlar için bkz Vito Roberto, *Haftpflichtrecht* (Stämpfli Verlag 2013) N 09.23; Hans-Joachim Hess, *Kommentar zum Produkthaftpflichtgesetz* (2. Bası, Paul Haupt Verlag 1996) Art 2 N 23, 61-67; Walter Fellmann ve Gabrielle von Büren-von Moos, *Grundriss der Produkthaftpflicht* (Stämpfli Verlag 1993) N 44 vd; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 89 vd; Kırca (n 5) 202 vd.

³³ Direktif m 3/1: “Bir ürünü, hammaddeyi veya bütünleyici parçayı üreten kişi ile, ürün üzerine adını, markasını veya diğer ayırtıcı bir işaretini koyarak kendisini üretici olarak gösteren herkes üretici anlamına gelir”.

³⁴ Kavram için bkz Honsell (n 10) § 21 N 45.

düzenleme yapıldığına dair açıklama bulunmamakla birlikte, bu noktada doktrine ve mahkemelere düşen, bu maddeyi, hükmün amacını dikkate alarak Direktif’e uygun şekilde yorumlamaktır. Nitekim ürün sorumluluğu tazminatına ilişkin ÜGTDK m 6’nın gerekçesinde, “*madde ile, ürünün bir kişiye veya bir mala zarar vermesi halinde, bu ürünün imalatçısının veya ithalatçısının zarardan dolayı tazminat yükümlülüğü düzenlenmektedir. Söz konusu düzenleme AB’nin üye devletlerin ürün sorumluluğuna ilişkin 25 Temmuz 1985 tarihli ve 85/374/AET sayılı Konsey Direktifi doğrultusunda hazırlanmaktadır*” denmektedir. Buna ek olarak, ÜGTDK m 6/3’teki “*ürünün sebep olduğu zarardan birden fazla imalatçı veya ithalatçının sorumlu olması halinde*” ibaresi de bu yönde bir yorumu destekler.

Gerek Direktif’te gerekse TKHK’da hatalı üründen zarar görenlerin korunması amacıyla, üretici olarak kabul edilecek kişilerin kapsamı geniş tutulmuş ve tek tek sayılmış, ancak üretici tanımı yapılmamıştır. Doktrinde benimsenen tanıma göre, ürüne ilişkin üretim faaliyetini kendi sorumluluğunda gerçekleştiren, ürünün oluşumunu ve güvenliğini belirleyecek şekilde üretime katılan kişi, gerçek anlamda üreticidir³⁵. Kuşkusuz, pratikte zarar gören, çoğu zaman tespiti daha kolay olduğundan hammadde ve ara ürün üreticisinden ziyade, daha çok nihai üreticiye başvuracaktır³⁶. Nihai üreticinin tespiti ayrıca şu açıdan önemlidir: Direktif gereğince, nihai üretici, üründeki hata, hammadde ya da ara ürün üreticisinden kaynaklansa dahi bunu ileri sürerek sorumluluktan kurtulamaz³⁷. Aynı sonuç ÜGTDK açısından da kabul edilmelidir.

ÜGTDK’nın üretici tanımında, TKHK ve Direktif’ten sapan bir diğer kısım da, “*imalatını yaptırarak kendi isim veya ticari markası ile piyasaya arz eden gerçek veya tüzel kişi*” ibaresidir. Hükmün bu kısmı, gerçek anlamda üretici olmamasına rağmen, pazarda tanındığı ve belli bir üne sahip olduğu için ürüne markasını ya da ayırt edici işaretini koyan üretici benzerlerine ilişkindir. Üretici benzerlerinin sorumluluğu, bazı hallerde, hatalı üründen zarar görenlerin bu kişilere karşı da tazminat talep edebilmeleri ihtiyacına dayanır. Zira özellikle fason üretimlerde, ürün üzerindeki marka, sembol veya amblemlere bakan tüketici, ürünü, kendisini üretici gibi gösteren kişiye güvenerek alır, onu gerçek üretici zanner. Kaldı ki, bu tür durumlarda gerçek üreticiye ulaşılması da oldukça zor olabilmekte ve hatta bazen üreticinin kimliği belli

³⁵ Hess (n 32) Art 2 N 5; Kirca (n 5) 204, 205; Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 42, 46.

³⁶ Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 75. Doğaldır ki, daha sonra nihai üretici de zarar görene ödediği tazminat nedeniyle, üründeki hataya sebebiyet verdikleri ölçüde hammadde ya da ara ürün üreticisine rücu edecektir.

³⁷ Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 50; Havuççu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 90.

olmamaktadır³⁸. Ancak ÜGTDK’da, Direktif’ten farklı olarak, ürün üzerine isim ya da marka koyarak ürünü piyasaya süren kişinin kendini “üretici gibi göstermesi” aranmamaktadır. Yani söz gelimi ünlü bir marketler zinciri, başka bir işletmeye ürettiği gıda ürünlerinin üzerine kendi ismini koysa ve ayrıca üretici olmadığını (gerçek üreticiyi de belirterek) açıklasa dahi, tüketicinin zehirlenmesi durumunda, tazminat ödemekle yükümlü olacaktır. Bu noktada, malda gerçek üreticinin bilgilerinin yer aldığı bir olasılıkta, aslında niteliği itibariyle dağıtıcı (perakendeci) olan marketler zincirinin kusurdan bağımsız ve gerçek üreticiyle birlikte müteselsil sorumlu tutulmasının, risk dağılımı ve ürün sorumluluğunun koruma amacı açısından yerindeliği tartışılır.

2. İthalatçı

Hatalı (uygun olmayan) ürün nedeniyle kişivarlığı ya da malları zarar gören kişi, tazminat talebini üretici ile birlikte ya da üretici dışında ürünün ithalatçısına karşı da ileri sürebilir (ÜGTDK m 6/1). Yani ÜGTDK’ya göre kusursuz sorumluluğun bir diğer süjesi ithalatçıdır. Aynı şekilde, Direktif’te de üretici ile ithalatçının kusursuz ve müteselsil sorumluluğu öngörülmüştür (m 3/2). Bu bakımdan, yurt dışında üretilen ürünlerde, zarar görenin gerçek üreticiye başvurması ve dava açmasındaki zorluklar dikkate alındığında, Türk hukuku açısından da, ithalatçının üretici gibi ve onunla birlikte sorumlu tutulması son derece önemlidir³⁹. Özellikle Türkiye’nin ithal ürünler konusunda çok zengin bir pazara sahip olması, bu önemi daha da belirgin hale getirmekte, zarar görenlerin etkin korunması için ithalatçının da sorumlu olmasını adeta zorunlu kılmaktadır.

İthalatçı, ÜGTDK m 3/1 (ğ)’de, “ürünü ithal ederek piyasaya arz eden gerçek veya tüzel kişiyi” ifade eder. Direktif m 3/2’ye göre ise, ithalatçı, “ticari faaliyeti çerçevesinde, satış, kiralama, leasing veya herhangi bir şekilde dağıtım amacıyla ürünü Topluluğa ithal eden herkes” olarak tanımlanır. Görüleceği üzere, Direktif’teki tanımında, bir ürünün ticari veya mesleki faaliyet kapsamında Topluluğa ithal edilmesi aranırken, ÜGTDK’da bu amaç unsuru yer almamaktadır. Ancak, hükmü yine de bu amaç unsurunu gözeterek yorumlamak uygun olacaktır. Zira tazminat riskinin yansıtıldığı kişinin, ürünü mesleki ve ticari faaliyeti gereği ithal ederek kâr sağlama

³⁸ Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 91; Kırcı (n 5) 213, 214; Karaman (n 1) 298; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 75, 76. Hemen belirtelim ki, üretici benzerlerinin Direktif uyarınca sorumluluğu, teknik anlamda güven sorumluluğu değildir. Üretici benzerinin sorumluluğu, zarar görenin gerçek üreticiyi bilip bilmemesinden bağımsız olarak, üçüncü kişiler nezdinde üreticiymiş gibi görüntü yaratmalarına dayanan objektif bir sorumluluktur. Hatta üretici benzerinin bilinçli olarak bu yönde bir görüntü yaratma isteği içinde olup olmadığını da bir önemi yoktur (bkz. Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 61, 62; Hess (n 30) Art 2 N 72 vd). Oysaki güven sorumluluğunun gerçekleşmesi için, *inter alia*, zarar görenin subjektif anlamda haklı güveni aranır ki, bu güven konusu şeyin gerçeğe uygun olmadığını bilinmemesi ve bilinmesinin gerekmemesi şarttır (Kırcı (n 5) 214; Rona Serozan, *(Kocayusufoğlu, Hatemi, Serozan, Arpacı) Borçlar Hukuku Genel Bölüm* (7. Bası, Filiz Kitabevi 2016) § 19 N 3). Ancak Direktif dışında konuya yaklaşıldığında, üretici benzerlerinin sorumluluğunun, şayet şartları gerçekleşmişse güven sorumluluğu olarak nitelendirilmesi düşünülebilir.

³⁹ Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 71; Hess (n 32) Art 2 N 83; Honsell (n 10) § 21 N 47; Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 91; Kırcı (n 5) 217; Candan Yasan, *İmalatçının Sorumluluğuna Uygulanacak Hukuk* (Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, yayınlanmamış doktora tezi 2015) 41.

amacı bulunan kişi olması, ürün sorumluluğunun doğası gereğidir. Nitekim bu durum, ÜGTDK m 3/1 (f)'de ithalatçının, üretici ve dağıtıcılarla birlikte “iktisadi işletmeci” olarak anılacağına belirtilmesiyle de doğrulanır. Öte yandan, Direktif'ten farklı olarak, satış, kiralama, leasing ve diğer dağıtım tarzlarının hükümde ifade edilmemesinin bir önemi yoktur. Zira bu sayım örnekleyici olup, ÜGTDK'daki “ürünü ithal ederek piyasaya arz eden” şeklindeki geniş tarifin içinde rahatlıkla yer alır. Ayrıca, aksi yönde bir ifadeye rastlanmadığından, hükümdeki ithalatçı tüzel kişi, özel hukuk ya da kamu hukuku tüzel kişisi olabilir.

İthalatçı tanımıyla ilgili bir başka nokta, hammadde ve ara ürün ithalatçılarının (kısmi ithalatçıların) da hükümdeki tanıma dâhil olup olmadığına anlaşılmamasıdır. Söz gelimi bir otomobilin motorunu ya da kahve makinesinin termostatını ithal eden kişi, acaba ÜGTDK kapsamında, bu ürünlerdeki uygunsuzluklardan dolayı sorumlu olur mu? Bu soruya, yine Direktif'e uygun yorum ilkesi çerçevesinde, evet cevabı vermek gerekir. Gerçi, Direktif'te kısmi ithalatçılardan açıkça bahsedilmese bile, bu kişilerin de tıpkı üretici tanımında olduğu gibi ithalatçı tanımına dâhil olduğu kabul edilmektedir⁴⁰.

3. Dağıtıcılar

ÜGTDK'nın en olumlu düzenlemelerinden biri, ürün tedarik zinciri içinde yer alan toptancı, bayi, perakendeci gibi dağıtıcıların, hatalı üründen kaynaklanan zararlardan belirli hallerde sorumlu tutulmaları yönündeki düzenlemedir. Bu düzenleme ÜGTDK m. 11/3'te karşımıza çıkar: “Üründen kaynaklanan tazminat sorumluluğuna ilişkin olarak ürünün imalatçısı, yetkili temsilcisi veya ithalatçısının belirlenemediği durumlarda, zarara uğrayan kişiye bu iktisadi işletmecilerin isim ve irtibat bilgilerini, bu bilgilere sahip değil ise tedarik zincirinde yer alan bir önceki iktisadi işletmecinin isim ve irtibat bilgilerini bu talebin kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on iş günü içinde bildirmeyen dağıtıcı, bu Kanun kapsamında imalatçı gibi tazminattan sorumlu tutulur”. Görüldüğü üzere, ürünün pazarlama ve dağıtım aşında yer alan kişiler (toptancı, bayi, perakendeci, finansal kiracı gibi kişiler), aslında faaliyetleri ile ürünün güvenliğini etkilememelerine rağmen, üretici, üreticinin yetkili temsilcisi veya ithalatçının tespit edilemediği hallerde, üretici gibi sorumlu olacaklardır. Dağıtıcıların ikincil sorumluluğunun temelinde, zarar görenin, her zaman zararını tazmin ettirebilecek bir kişiye ulaşabilmesini sağlama amacı yer alır⁴¹.

⁴⁰ Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 70; Hess (n 32) Art 2 N 85.

⁴¹ Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 76. Kanaatimizce, TKHK m 48/5'te zikredilen, mesafeli sözleşmenin kurulmasına satıcı adına aracılık eden ve tüketiciden satış bedelini satıcı adına tahsil eden kişiler de (yani online pazarda aracı olanlar da) dağıtıcı kategorisine dâhildir (bu kişiler TKHK m 48/5'te şu şekilde belirtilir: “Oluşturdukları sistem çerçevesinde, uzaktan iletişim araçlarını kullanmak veya kullanılmak suretiyle satıcı veya sağlayıcı adına mesafeli sözleşme kurulmasına aracılık edenler”).

Hükümde, dağıtıcının on iş günü içinde gerekli bilgileri vermemesi halinde üretici gibi sorumlu tutulacağı belirtilmiştir. Burada akla şu soru takılır; acaba on iş günü sonrasında (gecikmeli olarak) söz konusu bilgileri paylaşan dağıtıcı da, yine üretici gibi (ve onunla birlikte müteselsilen) sorumlu mudur? Bu konuda azınlık görüş, hükmün teleolojik sınırlamaya tabi tutulması ve böylece üreticiyi (ve varsa ithalatçıyı) geç bildiren dağıtıcının, zarar görenin sadece bu gecikmeden dolayı uğradığı zararları (örneğin yargılama giderlerini) karşılaması gerektiği yönündedir. Buna karşılık, hâkim görüşe göre, geç bildirim halinde dağıtıcı, üretici gibi sorumlu tutulmaktan kurtulamaz⁴².

C. Sorumluluğun Şartları

Üreticinin (ve diğer sorumluların) tazminat sorumluluğuna açısından merkezî hüküm, ÜGTDK m 6'dır. Bu madde şu şekildedir:

“(1) Ürünün, bir kişiye veya bir mala zarar vermesi halinde, bu ürünün imalatçısı veya ithalatçısı zararı gidermekle yükümlüdür.

(2) İmalatçı veya ithalatçının sorumlu tutulabilmesi için, zarar gören tarafın uğradığı zararı ve uygunsuzluk ile zarar arasındaki nedensellik bağıını ispat etmesi zorunludur.

(3) Ürünün sebep olduğu zarardan birden fazla imalatçı veya ithalatçının sorumlu olması halinde, bunlar müteselsilen sorumlu tutulurlar.

(4) İmalatçı veya ithalatçıyı üründen kaynaklanan tazminat sorumluluğundan kurtaran ya da bu sorumluluğu azaltan sözleşmelerin ilgili maddeleri hükümsüzdür.

(5) Ürünün sebep olduğu zarar nedeniyle ödenecek maddi ve manevi tazminat miktarının belirlenmesinde 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uygulanır.

(6) Tazminat talebi için zamanaşımı süresi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren üç yıl ve her halde zararın doğduğu tarihten itibaren on yıldır.

(7) Diğer kanunlardaki tazminat sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır”.

Görüldüğü üzere, ilk fıkrada ürün sorumluluğunun kapsamı, yani tazmin edilecek zarar; ikinci fıkrada sorumluluğun şartları; üçüncü fıkrada sorumluların zarar görene karşı müteselsilen sorumlu oldukları; dördüncü fıkrada, sorumsuzluk anlaşmalarının geçersizliği; beşinci fıkrada zararın ve tazminatın belirlenmesinde TBK hükümlerinin uygulanacağı; altıncı fıkrada zamanaşımı ve yedinci fıkrada, zarar görenin diğer kanunlardaki sorumluluk hükümlerine dayanarak da tazminat talep edebileceği kaleme alınmıştır.

⁴² Görüşler için bkz Hess (n 32) Art 2 N 130; Honsell (n 10) § 21 N 49.

1. Hatalı (Uygun Olmayan) Ürün

a. Ürün Kavramı

ÜGTDK m 3/1 (s)'ye göre, “ürün: her türlü madde, müstahzar veya eşyayı” ifade eder. Görüleceği üzere, hükümde ürün kavramı son derece geniş tutulmuş ve böylece Direktif’e nazaran üreticinin sorumluluk alanı genişletilmiştir. Bununla birlikte, Direktif’e uygun olarak, hizmetler kapsam dışında bırakılmıştır⁴³.

Ürün tanımına, üretilen her türlü taşınır, söz gelimi tarım ürünleri, bitkisel ürünler, el yapımı ürünler, hayvancılık ürünleri, sanayi ürünleri, edinmeye elverişli doğal güçler (örneğin elektrik, doğal gaz), doğal ya da işlenmiş hammaddeler dâhildir. Direktif m 2’ye göre, “Direktif çerçevesinde, ürün, başka bir taşınır ya da taşınmazla birleştirilmiş olsa bile her türlü taşınırı ifade eder. Elektrik de ürün sayılır”. ÜGTDK’da ise, taşınmazla birleştirilerek, ona takılarak ya da başka bir şekilde onun bütünleyici parçası haline getirilen taşınırın ürün sayılacağına ilişkin açıklık yoktur. Kanaatimizce, zarar görenlerin korunması açısından ve Direktif’e uygun yorum gereği⁴⁴, bir taşınmazın bütünleyici parçası olacak şekilde ona takılan, işlenen ya da onunla birleştirilen taşınırlar da, her ne kadar eşya hukuku esaslarına göre (TMK m 684) taşınır mal olma niteliklerini kaybetse de, “ürün” niteliklerini koruyarak ürün sorumluluğunun konusu olabilirler⁴⁵. Mesela bir binada bulunan asansörün, elektrik tesisatının, kaloriferin, çimento, briket, demir ve diğer yapı malzemelerinin hatalı olmaları halinde, bunları üreten kişilerden (kismi üreticilerden) ürün sorumluluğu tazminatı istenebilir⁴⁶. Öte yandan, taşınmazın eklentisi görevini gören taşınırlar açısından herhangi bir tartışmaya yer yoktur. Bunlar zaten asıl şeyin (taşınmazın) eklentisi olmakla taşınır mal niteliklerini kaybetmeyeceklerinden, her halükarda ürün sayılırlar⁴⁷.

⁴³ Direktifle ilgili olarak bkz. Hess (n 32) Art 3 N 38; Rey (n 10) N 1186; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 70; Kırca (n 5) 197.

⁴⁴ ÜGTDK m 6’nın gerekçesinde, “madde ile, ürünün bir kişiye veya bir mala zarar vermesi halinde, bu ürünün imalatçısının veya ithalatçısının zarardan dolayı tazminat yükümlülüğü düzenlenmektedir. Söz konusu düzenleme AB’nin üye devletlerin ürün sorumluluğuna ilişkin 25 Temmuz 1985 tarihli ve 85/374/AET sayılı Konsey Direktifi doğrultusunda hazırlanmaktadır” denerek, Direktif’in amaçsal yorum açısından belirleyici bir kılavuz olduğuna işaret edilmektedir.

⁴⁵ 4077 sayılı (eski) TKHK döneminde, Türk doktrinindeki birçok yazar, Direktif’te kabul edilen esasın Türk hukuku açısından da benimsenmesi gerektiği görüşündeydi. Bu görüşün, şu an için de geçerli olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu yazarlar için bkz Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 68; Kırca (n 5) 191; Karaman (n 1) 283. Aynı görüş İsviçre hukuku açısından da kabul edilmektedir (Hess (n 32) Art 3 N 6; Rey (n 10) N 1186; Schwenzer (n 16) N 53.35).

⁴⁶ Böylelikle, ara ürün ve hammadde üreticilerinin, ürettikleri hatalı ürünlerden sorumlu tutulmaları sağlanmış olur (Kırca (n 5) 191). Keza Yargıtay da buna benzer şekilde, davacının oturduğu dairedeki mutfak dolabının çökmesi nedeniyle eşyaların zarar görmesi ve davacının yaralanmasına ilişkin olayda, mutfak dolabını ayrı bir mal olarak telakki etmiştir (Yargıtay 13 HD, 974/1603, 23.2.1988, <www.kazanci.com> Erişim Tarihi 29.07.2020). Belirtilmelidir ki, ÜGTDK’da taşınmazlar da sorumluluk kapsamına alındığından, güvenli olmayan malzemeler kullanarak taşınmazı (yapıyı) inşa eden müteahhidin de, nihai üretici olarak kusursuz sorumluluğu gündeme gelecektir. Bu durumda, Direktif’ten farklı olarak, taşınmazın tamamının bağımsız bir sorumluluk objesi olarak öngörülmesi karşısında, ara ürün ve hammadde üreticilerinin sorumluluğunun pek bir önemi kalmamaktadır. Nitekim zarar gören, pratikte çoğu zaman taşınmazın nihai üreticisi konumundaki yükleniciye ya da TBK m 69 üzerinden yapı malikine başvuracaktır.

⁴⁷ Kırca (n 5) 192; Karaman (n 1) 283.

ÜGTDK'daki ürün kavramına taşınmazlar da dâhil edilmiştir. Buna karşılık, Direktif açısından taşınmazlar üreticinin sorumluluğunun kapsamı dışındadır. Bunun altında yatan *ratio* ise, üye devletlerin taşınmazlara ilişkin özel haksız fiil hükümleri öngörmüş olması, bu tür hükümlerin bulunmadığı hukuk sistemlerinde ise sorunların sözleşme sorumluluğu ile çözümlenmiş olmasıdır⁴⁸. Şu halde, insanların hayatına, vücut bütünlüğüne ve mallarına zarar veren taşınmazlara ilişkin hâlihazırda yapı malikinin kusursuz sorumluluğu (TBK m 69) hükmü varken, taşınmazların yapımındaki bozuklukları ayrıca üreticinin sorumluluğu rejimine dâhil etmenin gereği tartışılır. Bize göre, ürün sorumluluğunun dayandığı temel düşünce ve koruma amacı, taşınmazların ürün sayılmasına engeldir⁴⁹.

ÜGTDK m 3'te ürün sayılacağı zikredilen "müstahzar" kavramından tam olarak ne anlaşılması gerektiği açık değildir⁵⁰. Gereçede de bu yönde bir açıklama yapılmamıştır. Kelime anlamı itibarıyla "*kullanıma hazır duruma getirilmiş, hazırlanmış*" manasına gelen müstahzar⁵¹, uygulamada daha çok kozmetik müstahzarları, tuvalet müstahzarları ya da tıbbi müstahzarlar⁵² şeklinde kullanılmaktadır. Kanuni tanımda, herhangi bir sınırlama yapılmadığından, müstahzar kavramını, başkaca bir değiştirme ya da ekleme işlemi yapılmasına gerek olmaksızın, piyasaya sürülmeye hazır hale getirilen ürün şeklinde anlamak gerekir. Hiç şüphesiz, maddede ürün kavramı için "*her türlü madde, ...eşyayı*" tarzında olabildiğince geniş bir ifade kullanılmışken, ayrıca müstahzardan bahsedilmesine gerek olmadığı açıktır.

Gayri maddi malların ürün sayılıp sayılmayacağı konusunda ÜGTDK m 3'te bir açıklık olmasa da, hükümdeki ürün kavramı çok geniş kaleme alındığından, bu tür mallar kural olarak ürün sorumluluğunun konusu olabilecektir. Bilindiği üzere, gayri maddi mallar, cismani bir varlığı olmayan, özünde herhangi bir değişiklik olmadan geçmişte ve gelecekte algılanabilen, fikir ürünü olan ve para ile ölçülebilen değerlerdir. Edebi eser, patent, marka, işletme adı, know-how ve dijital içerikler örnek olarak

⁴⁸ 31.1.2001 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2000) 893 final, 24.

⁴⁹ Aynı görüşte bkz Havuççu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 122; Kırcı (n 5) 192.

⁵⁰ TKHK m 3/1 (h), bu noktada daha spesifik ve "... elektronik ortamda kullanılmak üzere hazırlanan yazılım, ses, görüntü ve benzeri her türlü gayri maddi mallar" mal kavramına dâhil edilmiştir. Bu kapsama sadece maddi varlıkta cisimleşmiş gayri maddi malların gireceği yönündeki görüş için bkz Mustafa Alper Gümüş, *6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun Şerhi Cilt 1* (Vedat Kitapçılık 2016) 28, 29. Bu kapsama maddi varlıkta cisimleşmiş olsun ya da olmasın tüm gayri maddi malların gireceği yönündeki görüş için bkz Sezer Çabri, *6502 sayılı Kanun'a Göre Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi* (Adalet Yayınevi 2016) 43, 44; Ümit Gezder, 'Elektronik Ticaret Hukuki İşlemlerinin Ayrımı – Dijital İçerik ve Hukuki Niteliği' (2016) 22(3) MÜHF-HAD (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 1119, 1131.

⁵¹ TDK Sözlüğünde müstahzar, (i) sıfat olarak, "*kullanıma hazır duruma getirilmiş, hazırlanmış*", (ii) isim olarak, "*önceden hazırlanarak eczanede bulundurulmuş ticari ilaç, preparat*" şeklinde tanımlanır (bkz <<https://sozluk.gov.tr>> Erişim Tarihi 29 Temmuz 2020).

⁵² Bu kelime tıbbi anlamda kullanıldığında, yetkili idari makam (Sağlık Bakanlığı) tarafından verilen ruhsat çerçevesinde, ilaç firmaları veya ilaç laboratuvarlarıca hazırlanan ilaçlar manasına gelir. Nitekim İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu m 1'de "*kodekste muharrer şekil ve formül haricinde ve fenni kaidelere muvafık muayyen ve sabit bir şekilde yapılacak amilinin ismiyle veya hususi bir nam altında ticarete çıkarılan tababette müstamel her nevi basit ve mürekkep devai tertiplere ispençiyari ve tıbbi müstahzarlar ismi verilir*" denmektedir (İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu, Kanun Numarası: 1262, Kabul Tarihi: 14.5.1928, RG 26.05.1928/898).

sayılabilir⁵³. Güncel teknolojik gelişmeler dikkate alındığında, ürün sorumluluğu açısından özellikle dijital içerikli ürünlerin son derece önem arz ettikleri rahatlıkla söylenebilir. Dijital içerik, dijital şekilde üretilen ve sunulan verileri ifade eder⁵⁴. Bu bağlamda, maddi bir veri taşıyıcısı aracılığıyla ya da başka araçlarla, indirilerek (*downloading*) veya veri akışıyla (*streaming*) ulaşıp ulaşılmadığına bakılmaksızın, bilgisayar programları, ses kayıtları, yazılımlar, videolar, uygulamalar, dijital oyunlar, müzikler, e-kitaplar, e-yayınlar dijital içeriktir⁵⁵.

Öte yandan, Direktif açısından, gayri maddi malın maddi bir varlıkta cisimleşmiş (örneğin donanım, basılı eser, hafıza kartı, CD, taşınır disk) ya da maddi varlıkta cisimleşmemiş (örneğin sadece elektronik ortamda bulunan film, video) olması ayırımına göre yapılan tartışma, ÜGTDK için de gündeme gelecektir. Bu tartışmada doktrindeki hâkim görüş, maddi varlıkta cisimleşmiş gayri maddi malların Direktif'in uygulama alanına gireceği yönündedir⁵⁶. Kanaatimizce, ÜGTDK açısından bu konunun tartışılmasına gerek yoktur. Zira bugün kullandığımız akıllı telefon, bilgisayar ve akıllı ev aletleri gibi çoğu ürün, algoritma temelli ve yazılımla işlev gören ürünlerdir. Bu sebeple, maddi varlıkta somutlaşan gayri maddi malların ÜGTDK anlamında ürün sayılacağından tereddüt duyulmamalıdır.

Buna karşılık, maddi varlıkta cisimleşmemiş gayri maddi malların ürün kavramına dâhil olup olmadığı oldukça tartışmalıdır. Acaba donanıma ihtiyaç duymadan aktarılabilen bir yazılım, örneğin akıllı bir ürüne internetten indirilen bir program ya da uygulamanın kişivarlığına ya da eşyaya verdiği zararlardan dolayı yazılım geliştiricisinin sorumluluğu gündeme gelir mi? Bu konuda bir görüş, maddi varlığı olmayan gayri maddi malların (dijital içeriğin) ürün tanımına girmeyeceğini savunur⁵⁷. Aksi görüşteki yazarlar ise, bir yandan elektriğin ürün sayılacağına ilişkin Direktif'teki hükmü esas alarak; diğer yandan, ister maddi veri taşıyıcısıyla

⁵³ Kırcıca (n 5) 192; Gezder (n 50) 1127.

⁵⁴ AB Tüketicilerin Hakları Direktifi m 2/11 (Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council, OJ L 304/64, 22.11.2011); AB Dijital İçerik ve Dijital Hizmetler Direktifi m 2/1 (Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services OJ L 136, 22.5.2019).

⁵⁵ AB Tüketicilerin Hakları Direktifi, Gerekeçe m 19; aynı şekilde bkz AB Dijital İçerik ve Dijital Hizmetler Direktifi, Gerekeçe m 19; benzer şekilde Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği, m 4/4 (a)'ya göre, "dijital içerik: Bilgisayar programı, uygulama, oyun, müzik, video ve metin gibi dijital şekilde sunulan her türlü veri" ifade eder (Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği, RG 27.11.2014/29188).

⁵⁶ Hess (n 32) Art 3 N 41, 43; Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 150; Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 70, 71; Kırcıca (n 5) 194; Karaman (n 1) 288; Gerhard Wagner, 'Produkthaftung für autonome Systeme' (2017) 217 Archiv für die civilistische Praxis 707, 715; Fulya Erlüle, 'Yapımcının Sorumluluğu' (2008) 14(4) MÜHF-HAD 303, 315, 316.

⁵⁷ Martin Ebers, 'Yapay Zekâ için Sözleşmeden Kaynaklanmayan Sorumluluk – Temel Sorunlar' Zehra Başer Doğan (çev) (2019) 16(16) Rechtsbrücke – Hukuk Köprüsü 75, 87; Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 122; Honsell (n 10) § 21 N 131; Kırcıca (n 5) 195 dn 878'de anılan yazarlar.

isterse online olarak aktarılsın, yazılımın sebep olacağı tehlikenin zarar görenler için farkı olmadığını ileri sürerek yazılımları ürün kavramı içine dâhil ederler⁵⁸.

Bize göre, dijital teknolojilerin gün geçtikçe yaygınlaşması ve geleneksel ürünlerin içerdiği tehlikelerin yazılımlar için de söz konusu olabileceği gerçeği karşısında, ikinci görüşün benimsenmesi daha doğru olacaktır. Gerçekten de, ürün sorumluluğu kapsamındaki zararın, internetten indirilen bir yazılımdan veya maddi veri taşıyıcısıyla aktarılan yazılımdan kaynaklanmasının zarar görenin korunması açısından önemi yoktur. İki ihtimalde de, korunması gereken kişi ve korunması gereken menfaat aynıdır. Ayrıca, yazılımlar, artık birçok platformda maddi veri taşıyıcısı (donanım) olmadan da satılmakta (veya kiralanmakta) ve kullanıcılar tarafından hâlihazırdaki ürünlere yüklenebilmekte ya da bunlar sayesinde mevcut ürünlerindeki yazılımlar güncellenebilmektedir⁵⁹. Bu durumlarda da kullanıcının can ve mal güvenliğinin tehlikeye düşmesi mümkündür. Mesela bir kullanıcı, satın aldığı akıllı (internetle bağlı) bir buzdolabına, daha sonra online sipariş verebilen bir yazılım yükler. Fakat yazılımdaki hata nedeniyle buzdolabı kapanır ve içindeki gıdalar bozulur⁶⁰. Burada eğer akıllı olmayan bir buzdolabı alınmış ve fakat buzdolabının soğutma ünitesindeki üretim hatası nedeniyle aynı sonuç gerçekleşmiş olsaydı, zararın ürün sorumluluğunun kapsamına gireceğinden herhangi bir şüphe duyulmazdı. Hâlbuki iki ihtimalde de meydana gelen zarar ve zarar gören kişi aynı olup, ayırım yapmanın haklı gerekçesi yoktur. Sonuç olarak, söz konusu ayırım ürün sorumluluğunun koruma amacıyla bağdaşmamaktadır⁶¹.

b. Hata (Uygunsuzluk) Kavramı

Kanun koyucu, ürün sorumluluğunun merkez kavramı olarak, gerek Türk literatüründe gerekse yabancı literatürde yaygın şekilde kullanılan hata ya da ayıp⁶² kavramları yerine, “uygunsuzluk” (ÜGTDK m 6/2); hatalı ürün kavramı yerine de “uygun olmayan” ürün (ÜGTDK m 3/1 r) kavramını tercih etmiştir.

⁵⁸ Roberto (n 32) N 09.10; Wagner (n 56) 717 vd; Friedrich Graf von Westphalen, ‘Software und Produzentenhaftung’ (1993) 6 NJW-CoR 22, 24 (Hess (n 32) Art 3 N 49’dan naklen); bu gerçekçelerle olmasa da aynı görüşte bkz Rey (n 10) N 1186c; Karaman (n 1) 289. Bazı yazarlar da, standartlaştırılmış şekilde seri üretime tabi yazılımlar ile siparişe göre özel hazırlanan yazılımlar arasında ayırım yapmaktadırlar. Bu görüşe göre, ilk gruptakiler ürün, ikinci gruptakiler ise hizmet olarak tasnif edilmektedir (Geraint Howells, Christian Twigg-Flesner ve Chris Willett, ‘Product Liability and Digital Products’ *EU Internet Law* (Springer 2017) 183, 186; bu ayırma ilişkin ayrıca bkz Hess (n 32) Art 3 N 46).

⁵⁹ Avrupa Tüketici Örgütünün 2020 tarihli Raporu (n 29) 12. Ayrıca raporda, dijital hizmet ve dijital içerik dâhil, maddi varlıkta cisimleşsin ya da cisimleşmesin, Direktif’in tüm mallara uygulanması gerektiği tavsiye edilmiştir (ibid 113).

⁶⁰ Wagner (n 56) 716.

⁶¹ Ürün kavramı açısından Direktif’i (ve elbette ÜGTDK’yı da) bekleyen bir diğer tartışma, bilhassa yapay zekâlı ürünlerde, ürün ile hizmetin sürekli olarak birbiriyle etkileşim içinde olması nedeniyle bu ikisi arasında keskin bir sınır çizmenin elverişli olup olmadığı yönündedir (19.2.2020 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2020) 64 final, 13; Avrupa Tüketici Örgütünün 2020 tarihli Raporu (n 29) 7; Yapay Zekâ ve Diğer Gelişen Dijital Teknolojilerden Sorumluluğa ilişkin 21.11.2019 tarihli AB Komisyonu Uzman Raporu, 28 (Expert Group on Liability and New Technologies – New Technologies Formation, ‘Liability for Artificial Intelligence and Other Emerging Digital Technologies’ 21.11.2019); 7.5.2018 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2018) 246 final, 13, 14).

⁶² Yabancı literatürde hemen her zaman “hatanın” karşılığı olarak, Almandaca “*Fehler*”, İngilizcede “*defect*” kelimeleri kullanılır. Türk literatüründe ise, “hata” kavramını tercih eden yazarlar olduğu gibi (örneğin bkz Havutçu (n 5) 17; Gümüş (n 50) 105; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 73; Tarman (n 10) 299), “ayıp” kavramını kullanan yazarlar da bulunmaktadır (örneğin Öztan (n 10) 1; Kirca (n 5) 1; Karaman (n 1) 2).

Öncelikle “uygunsuzluk” kavramının çağrışım ve anlam gücü açısından yerinde bir tercih olup olmadığı pekâlâ tartışılır. Nitekim biz bu çalışmada, Kanun’daki terminolojiyle uyuşmaması pahasına, ürün sorumluluğu açısından yerleşmiş olan “hata” kavramını kullanmayı daha uygun gördük. Ancak Kanun’un terminolojisine bakıldığında daha çarpıcı olan, “uygun olmayan” kavramının (sıfatının) çoğunlukla ürün sorumluluğu maddelerinde değil, üreticinin kamu hukuku alanındaki sorumluluğuna ilişkin ürün güvenliği maddelerinde (örneğin m 4/1, m 7/1 (d), m 9/1 (g), m 15/6, m 16/6 (b), m 17/2, 3) kullanılıyor olmasıdır. Diğer taraftan, “uygunsuzluk” kavramı da, hem ürün sorumluluğuyla ilgili maddelerde (m 6/2 ve m 21/3) hem de ürün güvenliğiyle ilgili maddelerde (örneğin m 4/1, m 14/5, m 16/4, m 20/4, 8, m 21/1, 2) geçmektedir. Ancak önemle belirtelim ki, ürün güvenliği ile ürün sorumluluğu farklı konulardır ve bu durum, kavramların birbirine karışmasına yol açabilecektir. Ürün güvenliği, üretici, ithalatçı ve dağıtıcıların idari makamlara karşı yükümlerini ve bu yükümlere uymadıkları takdirde uygulanacak idari yaptırımları konu edinirken; ürün sorumluluğu, üreticinin (ve diğer sorumluların), hatalı ürün nedeniyle ortaya çıkan zararlardan zarar görenlere karşı özel hukuk kapsamındaki tazminat sorumluluğunu ifade eder⁶³. Ürün güvenliği açısından bir ürünün güvenli olup olmadığı, esas itibarıyla teknik düzenlemelere uygunluğuna göre değerlendirilir (ÜGTDK m 5)⁶⁴. Ancak ürün sorumluluğu bakımından, ürünün teknik düzenlemelere uygun üretilmiş olması, ürünün mutlaka hatalı olmadığı anlamına gelmez. Elbette ürünün hatalı olup olmadığı noktasında teknik düzenlemeler de dikkate alınır, ancak bunlar mutlak belirleyici değildir⁶⁵. Zira teknik düzenlemeler üründen beklenecek asgari güvenlik standardını ifade eder ve bunlara uygun üretim yapan üretici, kamu hukuku açısından yeterli görülen yükümünü yerine getirmiş olsa dahi, ürün sorumluluğu (özel hukuk) açısından tazminat ödemekle yükümlü olabilir⁶⁶. Çünkü birazdan inceleyeceğimiz üzere, ürünlerdeki hata kavramı farklı anlam taşır.

Ürün sorumluluğuna sebep olan ürünlerdeki hata (uygunsuzluk), ÜGTDK m 3/1 (r)’de yetersiz bir şekilde şöyle tanımlanır: “*Uygunsuzluk: Ürünün ilgili teknik düzenlemeye veya genel ürün güvenliği mevzuatına uygun olmama halini ifade eder*”. Bu ifadeden, ürünün uygunsuzluğuna ilişkin bir tanım çıkarmak zordur. Üreticinin

⁶³ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 66; Kırcı (n 5) 176, 177; Karaman (n 1) 153; Pelin Oğuzer, ‘Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Üreticinin Sorumluluktan Kurtuluş Sebepleri’ Başak Baysal (ed) *Sorumluluk Hukuku (Seminatler)* (On İki Levha Yayıncılık 2016) 351, 379 vd; Ünal ve Kalkan (n 10) 63.

⁶⁴ ÜGTDK m 5: “(1) Ürünün güvenli olması zorunludur. (2) Teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerine uygun ürün, aksi ispatlanana kadar güvenli kabul edilir. (3) Teknik düzenlemenin bulunmadığı veya insan sağlığı ve güvenliğine ilişkin hükümler içermediği durumlarda, bir ürünün güvenli olup olmadığının değerlendirilmesi genel ürün güvenliği mevzuatına göre yapılır”. Teknik düzenleme ise, ÜGTDK m 3/1 (n)’de, “*Teknik düzenleme: İdari hükümler de dâhil olmak üzere, ürünün niteliğini, işleme veya üretim yöntemlerini veya bunlarla ilgili terminoloji, sembol, ambalajlama, işaretleme, etiketleme veya uygunluk değerlendirme işlemlerini tek tek veya birkaçını ele alarak belirleyen uyulması zorunlu mevzuatı*” şeklinde tanımlanır. Teknik düzenlemelere, Tıbbi Cihazlar Yönetmeliği, Yapı Malzemeleri Yönetmeliği, Oyuncak Güvenliği Yönetmeliği, Asansörlerin Tasarımına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Tebliğ, Pamukların Kontrolüne İlişkin Tebliğ, Tıbbi Cihazların İthalat Denetimi Tebliği, Yapı Malzemelerinin İthalat Denetimi Tebliği gibi örnekler verilebilir.

⁶⁵ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 78, 79; Schwenzer (n 16) N 53.39; Lenze (n 15) 109.

⁶⁶ Kırcı (n 5) 176, 177; Karaman (n 1) 344.

sorumlu olup olmadığının belirlenmesinde kilit öneme sahip “uygunsuzluk” kavramının içeriğini hâkim dolduracaktır. Bu noktada hâkim, söz konusu kavramı, ÜGTDK m 6’nın gerekçesinde zikredilen “söz konusu düzenleme AB’nin üye devletlerin ürün sorumluluğuna ilişkin 25 Temmuz 1985 tarihli ve 85/3 74/AET sayılı Konsey Direktifi doğrultusunda hazırlanmaktadır” ifadesinden hareketle, hükmün amacına uygun şekilde yorumlamalıdır. Bu doğrultuda, hâkim, uygunsuzluk (hata) kavramının içeriği ve bunun nasıl belirleneceği konusunda ilgili Direktif hükmünü (m 6) dikkate almalı ve ayrıca karar verirken, Direktif’e ilişkin bilimsel görüşlerden ve içtihatlardan da yararlanmalıdır (TMK m 1/3).

Doktrinindeki tanımıyla hatalı ürün, somut olayın şartları çerçevesinde, makul ve ortalama kullanıcı çevresinin beklemekte haklı olduğu güvenliği sağlamayan üründür⁶⁷. Diğer bir deyişle, hatalı ürün, insan sağlığına, can ve mal güvenliğine zarar verme tehlikesi bulunan ürün olarak tanımlanabilir⁶⁸. Söz gelimi, şarj aleti patlayan cep telefonu, sensörü hatalı üretilen otomobil, elektrik aksamında bozukluk bulunan mikrodalga, zararlı yan etkisine ilişkin uyarı yapılmamış ilaç, kanserojen madde içeren oyuncak, genetiği değiştirilmiş gıda maddesi, termostatu bozuk kahve makinesi gibi ürünler hatalı (uygun olmayan) ürünlerdir.

Bu noktada, sözleşme hukukunda yer alan ayıp kavramı ile hatalı ürün kavramlarının farklı olduğunu belirtmek gerekir. Ayıp, kısaca malın sözleşmeye göre sahip olması gereken nitelikleri taşımasıdır. Bu bakımdan, ayıp, kullanım ve tahsis amacı dikkate alındığında malın değerini ve ondan beklenen faydayı azaltan ya da ortadan kaldıran nitelik eksikliğidir. Buna karşılık, üründeki hata ise taraflar arasındaki sözleşmeden bağımsız olarak, piyasaya sürülen bir ürünün objektif açıdan başkalarının kişivarlığına ve mallarına zarar verme tehlikesi içerdiği hallerde, yani güvenlik eksikliği bulunan hallerde gündeme gelir. Ayıptan doğan sorumluluk, esas itibarıyla sözleşme tarafının ifa menfaatini korumayı amaçlarken; hatalı üründen doğan sorumluluk kişilerin bütünlük menfaatini korumayı hedefler. Önceki sözleşmesel talep temeli yaratırken, sonraki haksız fiile dayanan talep temeli sağlar⁶⁹. Her ne kadar üründeki hata ile ayıp birbirinden farklı olsa da, bazı durumlarda bu iki nitelik eksikliği örtüşür. Buna göre, her hatalı ürün aynı zamanda satıcı ile alıcı (veya kiracı ile kiraya veren ya da iş sahibi ile yüklenici) arasındaki sözleşme bakımından ayıplı üründür. Yani alıcıya satılan hatalı ürün, dürüstlük kuralına göre sözleşme konusu malda bulunması gereken (lüzumlu) nitelikleri taşımayan ayıplı maldır. Fakat

⁶⁷ Rey (n 10) N 1190; Hess (n 32) Art 4 N 4; Honsell (n 10) § 21 N 32; Havutçu *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 31, 72; Kırca (n 5) 131; Roberto (n 32) N 09.11; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 78; Bettül Tiryaki, ‘Avrupa Konseyi’nin 25.7.1985 Tarihli Direktifi’ne Göre Üreticinin Sorumluluğunun Şartları ve Tüketicinin Korunması Mevzuatı İle Mukayesesi’ (2006) 55(2) AÜHFD 229, 238; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 3.126.

⁶⁸ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 21, 22; Roberto (n 32) N 09.11; Karaman (n 1) 190.

⁶⁹ Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 196 vd; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 32 vd; Havutçu, ‘Tüketici’ (n 15) 96, 97; Karaman (n 1) 189 vd; Kahveci (n 25) 8, 9; Atamer ve Sanlı (n 15) 774 dn 15; Kapanıcı (n 15) 89 vd; Kulaklı (n 15) 100 vd.

her ayıplı ürün hatalı ürün teşkil etmez. Zira ayıbın kapsamı daha geniş olup, satıcının nitelik vaatlerini ve niteliği etkileyen nicelik eksikliklerini de içerir⁷⁰.

Üreticinin sorumluluğuyla ilgili olaylarda son derece önem arz eden husus, uyumsuzluk konusu ürünün minimum ne kadar güvenli olması gerektiği, yani üründen beklenen güvenlik standardının ne olduğudur. Zira her ürünün her türlü tehlikeyi önleyecek şekilde % 100 güvenli olması beklenemez⁷¹. Direktif’te esas alınan “haklı olarak” beklenen güvenlik kriteri de aynı duruma işaret eder. Buna bağlı olarak, her ürünün makul (kabul edilebilir) bir tehlike alanı bulunduğunu da belirtmek gerekir. Bu bağlamda, kullanıcıların öngörebildikleri genel ürün riskleri, ürünün piyasaya sürüldüğü sıradaki bilim ve teknolojinin düzeyi, ürünün niteliğinden kaynaklanan tehlikeler (söz gelimi, alkolün, sigaranın sağlığa zararlı olması, bıçağın kesici olması vb) gibi faktörler dikkate alınır⁷². Hiç kuşkusuz, üründen beklenen asgari güvenlik düzeyi konusunda, üretici ile zarar gören arasındaki risk dağılımı karşısında hukuk düzeninin aldığı tavır da belirleyicidir.

Bir ürünün hatalı olup olmadığı, yani kullanıcı çevresindeki haklı güvenlik beklentisini karşılayıp karşılamadığı, çeşitli ölçütler dikkate alınarak belirlenir. Bu ölçütler, hâkime, bir ürünün hatalı olup olmadığına karar verirken yol gösterici nitelikte olup, başlıca şunlardır⁷³:

(i) Ürünün piyasaya sunum tarzı: Yani ürünün bileşimi, ürünün dış görünümü, ürünün ambalajında, paketinde veya kullanım kitapçığında yer alan tanımı, kullanma talimatındaki bilgiler, reklamlar, ilanlardır. Bunlar, kullanıcının o üründen ne oranda güvenlik beklediğinin belirlenmesinde önemli rol oynar.

(ii) Ürünün makul kullanım amacı ve makul kullanım tarzı: Ürünün potansiyel kullanıcı çevresi bakımından makul şekilde nasıl ve hangi amaçlarla kullanılabileceğinin dikkate alınmasıdır. Üretici tarafından öngörülebilir yanlış kullanımlar da makul kullanım tarzına dâhildir. Mesela el kremlerinin bazı kullanıcılar tarafından yüz için de kullanılabileceği, dolayısıyla yüze zararlı bir bileşenin üretimde kullanılmaması gerektiği üretici tarafından öngörülmelidir. Ancak, kullanıcının bilinçli olarak ürünü amacına aykırı şekilde kötüye kullanması halinde, ürünün hatalı

⁷⁰ Atamer ve Baş (n 16) 50 dn 81; Karaman (n 1) 191; Murat Aydoğdu, *Tüketici Hukuku Dersleri* (Adalet Yayınevi 2015) 73; İ Yılmaz Aslan, *Tüketici Hukuku* (5. Baskı, Ekin 2015) 219; Doktrindeki bir görüş, her hatalı ürünün mutlaka “ayıplı” ürün olarak nitelendirilemeyeceği yönündedir. Örneğin bir halı şampuanı temizleme işlevini gereği gibi yerine getiriyor, ancak bileşiminde kanserojen madde ihtiva ediyorsa, bu ürün hatalı olmasına karşın ayıplı değildir (Gümüş (n 50) 106; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 32).

⁷¹ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 72; Kırcı (n 5) 131; Karaman (n 1) 208, 209; Taschner (n 26) 159, 160; Stephan Weatherill, *EU Consumer Law and Policy* (Elgar 2005) 139.

⁷² Kırcı (n 5) 130, 131; Karaman (n 1) 209.

⁷³ Hess (n 32) Art 4 N 63 vd; Rey (n 10) N 1191 vd; Roberto (n 32) N 09.17 vd; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 74 vd; Kırcı (n 5) 134 vd; Karaman (n 1) 217 vd; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 78, 79; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 3.127. Bu ölçütler, Direktif m 6’da örnekleyici olarak şu şekilde sayılmıştır: “Bir ürün, sunumu, makul şekilde beklenen kullanım tarzı ve piyasaya sürüldüğü zaman gibi somut olayın tüm özellikleri dikkate alındığında, ondan haklı olarak beklenen güvenliği karşılamaması halinde hatalıdır”.

olduğundan söz etmek imkânı yoktur. Örneğin kolonya içen ve zehirlenen kişi için o ürün hatalı değildir.

(iii) Ürünün piyasaya sürülme anı: Ürünün hatalı olup olmadığı, ürünün piyasaya arz edildiği an baz alınarak belirlenir. Hâkim değerlendirme yaparken, kullanıcı çevresinin ürün piyasaya sürüldüğü andaki haklı güvenlik beklentisini araştıracaktır. Bu husus Direktif m 6/2’de “*bir ürün sadece piyasaya daha iyi bir ürünün sürülmesi sebebiyle hatalı sayılmaz*” şeklinde belirtilir. Benzer bir hüküm ÜGTDK’da olmasa da, üreticiyi hakkaniyete aykırı ve orantısız şekilde sorumluluk riskine maruz bırakmamak adına, aynı kriter burada da geçerli olmalıdır.

(iv) Ürüne ilişkin teknik düzenlemeler ve ürün güvenliği mevzuatı.

Üründeki uygunsuzluk (hata) çeşitli sebeplerden kaynaklanabilir. Bu noktada somutlaştırmak gerekirse, ürünün bileşiminde, hammadde seçiminde yanlışlık yapılmış olması, üretim aşamasında çalışan işçinin, teknik elemanın dikkatsizliği, makinenin bir anlık durması veya ürün üzerindeki uyarıların yetersiz ya da yanlış olması gibi örnekler verilebilir. Şu halde, hatalı ürün, “tasarım hatalarından”, yani ürünün formülü, bileşimi, hammadde seçimi ve ürünün dizaynı gibi konularda yapılan hatalardan; tasarıma uygun bir ürünün üretilmemiş olmasından, söz gelimi üretim aşamasında çalışan işçinin, teknik elemanın dikkatsizliğinden veya makinenin bir anlık tutukluk yapmasından doğan “üretim hatalarından” ve ürüne ilişkin yeterli veya doğru bir bilgilendirme ya da uyarı yapılmaması sonucu ortaya çıkan “bilgilendirme hatalarından” kaynaklanabilir⁷⁴.

Son olarak, ÜGTDK m 3/1 (r)’deki “uygunsuzluk” tanımıyla ilgili kafa karıştırıcı şu hususun aydınlatılması gerekir. İfadeden, kanun koyucunun sanki üründeki hatayı, salt teknik düzenlemelere ve ürün güvenliği mevzuatına uygun olmamaya indirgemiş anlamı çıkmaktadır. Hükmü bu şekilde yorumlamak, amacı göz ardı ettiğinden oldukça sakıncalıdır. Çünkü yukarıda açıklandığı üzere, teknik düzenlemeler sadece ürünün asgari güvenlik standardını belirler. Ürünün kullanıcı çevresinin beklemekte haklı olduğu güvenlik, birçok durumda teknik düzenlemeler ve ürün güvenliği mevzuatında aranan seviyeden daha yüksek olabilir. Keza üreticilerin asgari standardın daha üzerinde üretim yapabilme imkânı da vardır. Bu bakımdan, zarara sebebiyet veren ürünün, kullanıcıların haklı güvenlik beklentisini karşılamamasına rağmen, teknik düzenlemelere uygun olduğu için hatasız kabul edilmesine imkân tanınmamalıdır. Teknik düzenlemeler ve ürün güvenliği mevzuatı, ürünün uygunsuzluğunun tespitinde ancak yardımcı bir ölçüt olarak dikkate alınabilir. Dolayısıyla, burada da Direktif’e uygun yorum yapılması zorunludur.

⁷⁴ Hess (n 32) Art 4 N 22 vd; Rey (n 10) N 1202 vd; Roberto (n 32) N 08.27 vd; Schwenzer (n 16) N 53.36; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 29, 30; Kirca (n 5) 150 vd; Karaman (n 1) 51, 52; Honsell (n 10) § 21 N 33 vd; Aslan (n 70) 222; Ergun Özsunay, ‘Türk Hukukunda Gerçek Bir Boşluk: Yapımcının Sorumluluğu’ (1979) 10(1) BATİDER 97, 108, 109; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 79; Taschner (n 26) 157; Lenze (n 15) 107 vd; Tiryaki (n 67) 240 vd.

2. Zarar

Üreticinin ve ithalatçının tazminat sorumluluğunun kapsamı, ÜGTDK m 6/1’de, “ürünün, bir kişiye veya bir mala zarar vermesi halinde, bu ürünün imalatçısı veya ithalatçısı zararı gidermekle yükümlüdür” şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme, bazı farklılıklar dışında, Direktif ile uyumludur. Zira iki düzenlemede de, üreticinin hatalı ürünün kişiye ve mala verdiği zararlardan sorumlu olacağı kabul edilir. Nitekim ürün sorumluluğu hükümlerinin koruma alanı kişiye ve mala verilen zararlar olup, esas amaç, zarar görenin bütünlük menfaatinin korunmasıdır⁷⁵. Bu noktada, ÜGTDK m 6/1 hükmünü amaca uygun yorumlamak için Direktif’teki düzenlemeye bakmak faydalı olacaktır.

Ürün sorumluluğunun kapsamı, Direktif m 9’da daha ayrıntılı kaleme alınmış ve zarar kavramının, ölüm veya yaralanma neticesinde doğan zararlar ile hatalı ürünün kendisi dışındaki malların uğradığı zararları kapsayacağı belirtilmiştir. Direktif m 9: “(1) 1’inci madde anlamında zarar kavramı, a) ölüm veya yaralanma sonucu doğan zararları, b) hatalı ürünün kendisi dışında, 500 ECU (Euro)’ya kadar zarar görenin katlanması kaydıyla, (i) alışılmış biçimde kişisel kullanım ya da tüketim amacına yönelik olan ve (ii) zarar gören tarafından da esas olarak kişisel kullanım ya da tüketim amacıyla kullanılan başka bir eşyanın hasara uğramasından veya telef olmasından doğan zararları kapsar. (2) Bu madde, üye devletlerin iç hukuklarına göre manevi zararlar ilgili hükümlerin uygulanmasını engellemez”.

Gerek ÜGTDK gerekse Direktif’e göre, üretici, hatalı ürünün neden olduğu ölüm ve yaralanmadan doğan zararlar ile malların hasara uğraması veya telef olmasından doğan zararlardan sorumludur. Söz gelimi cep telefonunun hatalı şarj aletinin patlaması, termostatu bozuk kahve makinesinin çıkardığı yangın veya sensörü hatalı üretilen otomobilin kaza yapması nedeniyle yaralanan kişinin uğradığı bedensel zararlar, kişiye verilen zararlar olarak üreticinin sorumluluğuna dâhildir. Yine, termostatu bozuk kahve makinesinin çıkardığı yangın nedeniyle kişinin eşyaları zarar görmüşse, mala gelen bu zarardan da üretici sorumlu tutulur.

Öte yandan, Direktif m 9’a bakıldığında mala verilen zararlara ilişkin birkaç sınırlama dikkati çekmektedir. Öncelikle hatalı ürünün kendisinde meydana gelen zarar, üreticinin sorumluluğuna dâhil değildir⁷⁶. Diğer bir ifadeyle, üretici, hatalı ürün dışındaki mallara gelen zarardan sorumludur. Buna göre, patlama nedeniyle telef olan şarj aleti, kahve makinesindeki değer eksikliği ya da otomobilin kaza sonucu gördüğü hasar için zarar gören, Direktif çerçevesinde tazminat talebinde bulunamaz. Bunun nedeni, zarar görenin, hatalı ürünün kendisinde ortaya çıkan zararı, sözleşme tarafı olan satıcıdan ayıptan doğan kusursuz sorumluluk hükümlerine dayanarak zaten

⁷⁵ Hess (n 32) Art 1 N 29; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 81; Havutçu, ‘Tüketici’ (n 15) 96, 97; Karaman (n 1) 189 vd.

⁷⁶ Hess (n 32) Art 1 N 68; Rey (n 10) N 1185; Honsell (n 10) § 121 N 50; Roberto (n 32) N 09.07.

tazmin edebilecek olmasıdır (TBK m 229/1 b 3)⁷⁷. Aynı sınırlama ÜGTDK açısından da geçerlidir. Gerçi, ÜGTDK m 6/1’de hatalı ürüne ilişkin zararın sorumluluk dışında kaldığı açıkça belirtilmese de, hükümdeki, “ürünün, ... bir mala zarar vermesi” ibaresindeki “mala” kelimesinden, hatalı ürün dışındaki malın kastedildiği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim bu sonuca, hükmün amaçsal yorumuyla da ulaşılır.

Direktif m 9’daki başka bir sınırlama, mala verilen zararlar açısından, zarar görenin zararın 500 Euro’luk kısmına katlanacak olması şeklindedir. Bu düzenleme ile, alt limitin altında kalan ufak zararlar için çok sayıda dava açılmasının ve böylece mahkemelerin meşgul edilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır⁷⁸. ÜGTDK’da böyle bir sınırlama yoktur.

Direktif m 9’daki başka bir sınırlama, hatalı ürün nedeniyle zarar gören diğer malların niteliğine ilişkindir. Buna göre, üreticinin mala verilen zararlardan sorumluluğu, kişisel kullanım ve tüketim amacına yönelik mallarla sınırlıdır. Üreticinin sorumlu olması için, hatalı ürün dışındaki malın, hem alışılagelmiş şekilde kişisel kullanım ve tüketim amacına hizmet eden mal olması hem de kullanıcı tarafından esas olarak (ve fiilen) kişisel kullanım ve tüketim amacıyla kullanılması aranır⁷⁹. Örneğin, termostatu bozuk kahve makinesi veya hatalı üretilen jeneratör bir fabrikada yangına sebebiyet vermişse, fabrika binası, makineler ve satılmak üzere bekletilen mallar gibi eşyalara gelen zararlar, üreticinin sorumluluk kapsamı dışında kalır. Buna karşılık, kahve makinesi ya da jeneratör, kullanıcının evinde yangına yol açmışsa, mobilyalara, beyaz eşyaya ve mutfak aletleri gibi özel amaçlı kullanılan eşyalara gelen zararlar için, zarar gören, üreticiden tazminat talep edebilir. Direktif’teki bu sınırlamanın birkaç nedeni vardır. Evvela ticari ve mesleki amaçla kullanılan eşyalara gelen zarar miktarı ciddi rakamlara ulaşabileceğinden, üreticinin gereğinden fazla sorumluluk riski

⁷⁷ Rey (n 10) N 1185; Kırcı (n 5) 153; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 84; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 79; Tiryaki (n 67) 242; Tarman (n 10) 300. Kullanıcının (tüketicinin) hatalı ürünündeki zararları, ayıp zararları (yani hatalı ürünün kendisinde ortaya çıkan değer eksikliği, ürünün hatalı olması nedeniyle yapılan masraflar ve kazanç kayıpları) olup, ifa menfaatinin ihlali anlamına gelir. Bu zararların tazmini, ayıba karşı tekeffül hükümleri çerçevesinde (TBK m 227, TKHK m 11/6 veya TBK m 112) satıcıdan talep edilebilecektir (bu konuda bkz. Kırcı (n 5) 88; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 37; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 79, 80; Furrer ve Reinfried (n 17) 572). Öte yandan, satıcının ayıp hükümleri çerçevesinde alıcıya tazminat ödemiş olması halinde, kendi tedarikçisine karşı uğradığı zararlara ilişkin rücu edebilmesi mümkündür. Burada, tedarik zinciri içinde yer alanların birbirlerine karşı sorumlulukları, ilk olarak aralarındaki sözleşme hükümlerine göre değerlendirilir. Sözleşmede aksi belirtilmeyen hallerde, her satıcının kendi tedarikçisiyle arasındaki ilişkisi yine ayıp hükümlerine göre çözülecektir. Bu senaryoda, son satıcıdan üreticiye kadar giden rücu zinciri gündeme gelebilir (Furrer ve Reinfried (n 17) 575; Yeşim M Atamer, ‘Third Persons’ Liability for Non-conformity in Sales Contracts and Sellers’ Right of Redress in Turkey’ *European Perspectives on Producers’ Liability* (Sellier 2009) 579, 579, 593). Kuşkusuz, kendisine başvurulmuş tedarikçinin kusuru bulunmadığını ispat etmesiyle zincirin kopması mümkündür. Zira dönme hakkının kullanılması çerçevesinde, üçüncü kişiye ödenen tazminattan doğan zararın (sorumluluk menfaati ihlalinin) TBK m 229/2 anlamında “diğer zarar” kategorisine dâhil olduğu kabul edilmektedir ki, bu zararlardan dolayı satıcının (veya kendisine başvurulmuş tedarikçinin) sorumluluğu kusur karinesine dayanır. Bkz Fahrettin Aral ve Hasan Ayranıcı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (12. Baskı, Yetkin Yayınları 2019) 149; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler* (5. Baskı, Yetkin Yayınları 2017) 146. Doğrudan-dolaylı zarar ayırımına ilişkin kapsamlı bir çalışma için bkz Doğan Kara, ‘İsviçre-Türk Hukuk Sisteminde Ayrılan Sorumluluk Çerçevesinde Doğrudan ve Dolaylı Zarar Ayırımı’ (2018) (1) GÜHFD 483, 483 vd.

⁷⁸ Rey (n 10) N 1183; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 88; Karaman (n 1) 249; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 80.

⁷⁹ Hess (n 32) Art 1 N 73 vd; Rey (n 10) N 1181; Kırcı (n 5) 157 vd; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 87; Karaman (n 1) 245; Atamer, ‘İmalatçının Sorumluluğu’ (n 11) 80.

altında kalabilecek olmasından endişe edilmiştir. Bunun dışında, zarar görenlerin bu tür mallara gelen zararlardan kendilerini sözleşmesel düzenlemelerle ya da mesleki sigorta kapsamında koruyabileceği düşünülmüştür⁸⁰. ÜGTDK’da bu yönde bir sınırlama öngörülmemiştir. Dolayısıyla hukukumuzda, mala gelen zararlar açısından, malın kullanıcı tarafından hangi amaçla kullanıldığına üreticinin sorumluluğu açısından bir önemi yoktur.

Ürün sorumluluğu kapsamındaki zararın ve tazminatın belirlenmesi, ÜGTDK m 6/5’te, “ürünün sebep olduğu zarar nedeniyle ödenecek maddi ve manevi tazminat miktarının belirlenmesinde 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uygulanır” şeklinde düzenlenmiştir. Öncelikle bu hükümde manevi tazminatın da açıkça belirtilmesi, Direktif kapsamında yapılan tartışmanın bize aktarılmasının önüne geçmesi sebebiyle gayet olumludur⁸¹. Dolayısıyla, maddi tazminat gibi, manevi tazminat talebi de, kusura bağlı olmaksızın talep edilecektir. Burada yollama yapılan merkezî hüküm, ölüm ve vücut bütünlüğünün ihlali halinde manevi zararın tazminini düzenleyen TBK m. 56’dır.

Kişiyeye verilen maddi zararlara ilişkin tazminatın kapsamı ise, ÜGTDK m 6/5’in yollamasıyla, TBK m 53 ve 54 çerçevesinde belirlenecektir. Buna göre, ölüm hemen gerçekleşmişse, cenaze masrafları ve destekten yoksun kalma tazminatı; ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi masrafları ve çalışma gücünün kaybindan doğan zararlar tazmin edilecektir. Kişiyeye yönelen zarar vücut bütünlüğü ihlalinden kaynaklanıyorsa, bedensel zararlar, yani tedavi masrafları, kazanç kaybı, çalışma gücünün tamamen ya da kısmen kaybindan ve ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan zararlar tazminat talebine konu olacaktır⁸². Mala verilen zararlarda ise, mal telef olmuşsa; tazminat hesaplanırken, o şeyin eskime-yıpranma payı düşülerek, yenisi için ödenmesi gereken piyasa değeri, zarar görenin yoksun kaldığı kâr ve yaptığı masraflar dikkate alınacaktır. Eğer mal hasar görmüşse, onarım masrafları, onarım dolayısıyla şeydeki ticari değer kaybı, şeyin kullanılmadığı süre için yoksun kalınan kâr ve yapılan masraflar göz önüne alınacaktır⁸³.

⁸⁰ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 87, 88; Kırcı (n 5) 157; Karaman (n 1) 247.

⁸¹ Direktif m 9/2’de, manevi zarar konusunda üye devletlerin iç hukukunun uygulanacağı zikredildiğinden, doktrinde manevi tazminat talebinin kusurdan bağımsız olarak mı, yoksa kusura bağlı olarak mı talep edileceği tartışmalıdır. Bu konuda bkz Hess (n 32) Art 1 N 57 vd; Rey (n 10) N 1180; Honsell (n 10) § 21 N 51; Ingeborg Schwenzer, *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (6. Baskı, Stämpflverlag 2009) N 53.40.

⁸² Hess (n 32) Art 1 N 33 vd; Kırcı (n 5) 154; Hâlık Tandoğan, *Türk Mes’uliyet Hukuku* (Vedat Kitapçılık 2010) 283 vd; O Gökhan Antalya, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler C. V/1, 2* (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019) 161 vd; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (22. Baskı, Yetkin Yayınları 2017) 770 vd; Hâlık N. Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (17. Bası, Beta Yayıncılık 2020) N 129.1 vd.

⁸³ Hess (n 32) Art 1 N 81 vd; Tandoğan (n 82) 278 vd; Antalya (n 82) 202 vd; Karaman (n 1) 231, 232; Eren, *BG* (n 82) 766 vd.

3. Nedensellik Bağı

Tazminat sorumluluğu için, üründeki hata (uygunsuzluk) ile zarar arasında uygun nedensellik bağı bulunması gerekir. Bu bakımdan, üründeki hata, zararlı sonucun uygun sebebi teşkil etmelidir. Hata ile zarar arasında uygun nedensellik bağı bulunduğunu ispat yükü zarar görendedir⁸⁴. Ancak doktrinde⁸⁵ ve çeşitli Avrupa Birliği Komisyon raporlarında, üreticinin sorumluluğu için nedensellik bağını zarar görenin ispat etmek zorunda olması eleştirilmektedir. Zira modern üretim teknikleri ve ürünlerin karmaşık yapıları dikkate alındığında, bilhassa tıbbi ilaçlar ve yapay zekâlı ürünlerde, zarar görenin hatalı ürüne ilişkin teknik bilgi eksikliği nedeniyle çoğu zaman bu ispat yükünü yerine getirmesi mümkün olmayacaktır. Kaldı ki, bu yönde hâkimi ikna çabası içindeki zarar görenin, nedensellik bağını ispat için önden birçok masraf yapmak zorunda kalacağı da açıktır⁸⁶. Hatta şu da bir gerçektir ki, üretim sürecine hâkim ve teknik bilgiye sahip olan üreticinin, nedenselliğe ilişkin olguları ispatlaması zarar görene nazaran çok daha kolaydır⁸⁷. Dolayısıyla, mahkemelerin çeşitli usul hukuku imkânlarından yararlanmak suretiyle, bu ispat yükünü zarar gören lehine yumuşatması doğru olacaktır. Bu bağlamda, üründeki hatanın (uygunsuzluğun) ve zararın ispatlanması halinde, arada nedensellik bağı bulunması hayatın olağan akışına uygunsuzsa, bu bağı varlığı karine olarak kabul edilebilir⁸⁸. Yine, hatalı ürünün, ilgili teknik düzenlemelere uygun üretilmediğinin anlaşılması durumunda da, nedensellik bağı kurulduğu sonucuna varılabilir⁸⁹.

⁸⁴ Uygun nedensellik bağı, “somut olayda gerçekleşen türden bir sonucu, olayların normal akışına ve hayat tecrübelerine göre, niteliği ve ana temayülü itibarıyla meydana getirmeye genel olarak elverişli olan veya bu türden bir sonucun gerçekleşme ihtimalini objektif olarak artırmış bulunan zorunlu şart ile söz konusu sonuç arasındaki bağ” olarak tanımlanır (Eren, *BG* (n 82) 565’ten naklen; bu konuda ayrıca bkz Kemal Oğuzman ve Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2* (15. Bası, Vedat Kitapçılık 2020) 45, 46; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 2.276 vd.

⁸⁵ Karaman (n 1) 275 vd; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 3. 145 vd.

⁸⁶ 7.5.2018 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2018) 246 final, 6.

⁸⁷ Avrupa Tüketici Örgütünün 2020 tarihli Raporu (n 29) 17, 18. Hatta raporda, çeşitli gerekçelerle, hatayı ve nedensellik bağını ispat yükünün ters çevrilmesi önerilmektedir.

⁸⁸ 31.1.2001 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2000) 893 final, 13, 14; Karaman (n 1) 215 (yazar, bu imkânı ürünlerdeki hata için zikretmişse de, aynı sonuç nedensellik bağı açısından da pekâlâ kabul edilebilir).

⁸⁹ 19.2.2020 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2020) 64 final, 14.

Hatta duruma göre, bir ürün grubu ya da aynı ürün serisi içinde bulunan ürünlerin kullanıcılara zarar verme riski içerdiği ve bu nedenle potansiyel hatalı olduğu tespit edildiği takdirde, somut uyuşmazlıktaki o gruba ya da seriye ait ürününün de hatalı kabul edilmesi düşünülebilir⁹⁰. Nitekim Avrupa Birliği Adalet Divanı kararlarındaki yerleşik görüş, nedensellik bağına ilişkin ispat yükünün zarar görende olduğu kuralını ihlal etmemek kaydıyla, ulusal mahkemelerin çeşitli ispat kuralları ve usul hukuku araçlarıyla (burasını biz ekliyoruz, örneğin fiili karineler, ilk görüntüş ispatı vb araçlarla) zarar görenin ispat yükünü hafifletebilecekleri yönündedir⁹¹.

Mücbir sebep, üçüncü kişinin kusuru ya da zarar görenin kusuru, üreticinin sorumluluğunu için gerekli uygun nedensellik bağıni kesebilir⁹². Üçüncü kişinin kusuru, nedensellik bağıni kesecek yoğunlukta değilse, diğer bir deyişle, üçüncü kişinin müdahalesi nedensellik bağıni kesmiyor ve fakat zararın doğmasına ya da artmasına sebebiyet veriyorsa, üretici ve üçüncü kişi, zarar görene karşı müteselsilen sorumlu olurlar. Nitekim bu durum, ÜGTDK m 21/3'te şu şekilde kaleme alınmıştır: *“imalatçı veya ithalatçı, ikinci fıkrada belirtilen şartlardan birini ispatladığı takdirde, 6'ncı maddede belirtilen tazminat sorumluluğu kalkar. Zararın, üründeki uygunsuzluğun yanı sıra üçüncü bir kişinin fiili veya ihmalden kaynaklanmış olması imalatçı veya ithalatçının 6'ncı maddede düzenlenen tazminat sorumluluğunu azaltmaz. Ancak, imalatçı veya ithalatçının üçüncü kişiye rücu hakkı saklıdır”*. Bu hüküm ile Direktif m 8/1 paralellik arz eder. Diğer taraftan, zarar görenin nedenselliği kesmeyecek yoğunlukta kusuru ise tazminatta indirim sebebi teşkil edecektir. ÜGTDK m 21/4'e göre, *“zararın, üründeki uygunsuzluğun yanı sıra zarar görenin veya zarar görenin sorumluluğundaki bir kişinin kusurundan kaynaklanmış olması halinde, imalatçı veya ithalatçının 6'ncı maddede düzenlenen tazminat sorumluluğu, hal ve şartlara göre azaltılabileceği gibi tamamen de kaldırılabilir”*. Bu hüküm Direktif m 8/2'ile uyumludur.

D. Sorumluluktan Kurtulma Sebepleri

ÜGTDK m 6'ya göre, hatalı (uygun olmayan) ürünlerden kaynaklanan zararlardan, üretici (ve ithalatçı) kusursuz sorumludur. Ancak, sorumluluk şartları gerçekleşmesine karşın, üreticinin çeşitli olguları ispatlayarak sorumluluktan kurtulması ve böylece zararın zarar gören üzerinde kalması mümkündür. Öte yandan, ÜGTDK m 6/4'e göre,

⁹⁰ ABAD'ın 05.03.2015 tarihli, Case C-503/13 *Boston Scientific Medizintechnik GmbH v AOK Sachsen-Anhalt*, Case C-504/13 *Boston Scientific Medizintechnik GmbH v Betriebskrankenkasse RWE* [2015] ECJ kararları.

⁹¹ 05.03.2015 tarihli, Case C-503/13 *Boston Scientific Medizintechnik GmbH v AOK Sachsen-Anhalt*, Case C-504/13 *Boston Scientific Medizintechnik GmbH v Betriebskrankenkasse RWE* [2015] ECJ kararları; 21.06.2017 tarihli, Case C-621/15 *N.W., L.W & C.W v Sanofi Pasteur MSD SNC* [2017] ECJ kararı. Doktrinde hayli tartışılan bu kararlarla ilgili kapsamlı çalışmalar için bkz Thomas Verheyen, 'Full Harmonization, Consumer Protection and Products Liability: A Fresh Reading of the Case Law of the ECJ' (2018) 26(1) *European Review of Private Law* 119, 123 vd; Marco Rizzi, 'A Dangerous Method: Correlations and Proof of Causation in Vaccine Related Injuries' (2018) 9(3) *Journal of European Tort Law* 1, 1 vd.

⁹² Nedensellik bağının kesilmesi konusunda bkz Eren, *BG* 581 vd; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 2.301 vd; Nomer (n 82) N 113. Direktif açısından da aynı sebepler kabul edilmektedir (Kırca (n 5) 163, 164; Karaman (n 1) 275).

üreticinin veya ithalatçının sorumsuzluk anlaşması yaparak, tazminat sorumluluğunu sınırlaması ya da kaldırması mümkün değildir. Böyle bir sözleşme hükmü, kesin hükümsüz sayılır⁹³.

Sorumluluktan kurtulma sebepleri, ÜGTDK m 21’de şu şekilde düzenlenir: “(2) İmalatçı veya ithalatçı; a) Ürünü piyasaya kendisinin arz etmediğini, b) Uygunsuzluğun dağıtıcının veya üçüncü bir tarafın ürüne müdahalesinden veya kullanıcıdan kaynaklandığını, c) Üründeki uygunsuzluğun, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklandığını, ispatladığı takdirde bu Kanunda düzenlenen idari yaptırımlar uygulanmaz. (3) İmalatçı veya ithalatçı, ikinci fıkrada belirtilen şartlardan birini ispatladığı takdirde, 6 ncı maddede belirtilen tazminat sorumluluğu kalkar. Zararın, ürünlerdeki uygunsuzluğun yanı sıra üçüncü bir kişinin fiili veya ihmalden kaynaklanmış olması imalatçı veya ithalatçının 6 ncı maddede düzenlenen tazminat sorumluluğunu azaltmaz. Ancak, imalatçı veya ithalatçının üçüncü kişiye rücu hakkı saklıdır”.

ÜGTDK m 21/2 (a) bendindeki kurtuluş kanıtı, Direktif m 7/(a) ile örtüşür. Bununla kastedilen, ürünün üretici tarafından piyasaya sürülmemiş olduğunun ispatıdır. Bu noktada “piyasaya arzdan” ne anlaşılması gerektiği son derece önemlidir. ÜGTDK m 3/1 (k)’ya göre “piyasaya arz: Ürünün piyasada ilk kez bulundurulmasını” ifade eder. Ancak bu bize pek bir şey söylememektedir. Bu nedenle, ürünün piyasaya arzını, ürünün üreticinin (veya ithalatçının) iradesi doğrultusunda onun hâkimiyet alanından çıkararak sürüm ve dağıtım zincirine sokulması şeklinde anlamak gerekir. Böylelikle ürün, üreticinin ya da ithalatçının fiili hâkimiyetinden çıkararak başkasının tasarrufuna bırakıldığında piyasaya sürülmüş sayılır⁹⁴.

Üretici, bu kurtuluş kanıtından şu iki ihtimalde yararlanır. Birincisi, ürün, henüz üretim aşamasında ya da kontrol aşamasında, yani piyasaya arz edilmeden zarara sebebiyet vermiştir⁹⁵. Örneğin termostatu bozuk olan su ısıtıcısı fabrikadaki kontrol aşamasında yangına yol açar ve işçiler yaralanır⁹⁶. İkinci ihtimal ise, ürünün, (örneğin çalınarak) üreticinin iradesi dışında hâkimiyet alanından (üretim alanından) çıkarılmasıdır⁹⁷.

⁹³ Roberto (n 32) N 09.26; Honsell (n 10) §21 N 52a; Rey (n 10) N 1228. Zararın ortaya çıkmasından sonra, tarafların zararın sonuçlarına ilişkin yaptıkları anlaşmalar geçerlidir (Roberto (n 32) N 09.26; Rey (n 10) N 1229). Zira zararın gerçekleşmesiyle birlikte, artık zarar görenin üzerinde tasarruf edebileceği bir alacak hakkı söz konusudur.

⁹⁴ Hess (n 32) Art 5 N 3; Rey (n 10) N 1208; Öztan (n 10) 22; Kırcı (n 5) 167, 168; Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 313; Karaman (n 1) 342; Erlüle (n 56) 331. Avusturya Ürün Sorumluluğu Kanunu § 6’da piyasaya sürme, “girişimcinin ürünü, hangi hukuki sebebe dayandığı önem arz etmezsiniz, bir başkasının hâkimiyet alanına sokması veya kullanımına bırakması” şeklinde tanımlanmıştır.

⁹⁵ Hess (n 32) Art 5 N 4; Karaman (n 1) 341.

⁹⁶ Bu durumda, zarar gören işçilerin gerek sözleşmesel sorumluluk gerekse haksız fiil sorumluluğuna dayanarak tazminat talep etmeleri mümkündür.

⁹⁷ Hess (n 32) Art 5 N 4; Rey (n 10) N 1207; Havutçu, Üreticinin Sorumluluğu (n 5) 102; Kırcı (n 5) 167.

İkinci kurtuluş imkânı ise, üreticinin, “*uygunsuzluğun dağıtıcının veya üçüncü bir tarafın ürüne müdahalesinden veya kullanıcıdan kaynaklandığını*” ispat etmesidir (ÜGTDK m 21/2 (b)). Bu ihtimalde, üretici ürünü kendisi piyasaya sürmüştür, ancak üründeki hata kendisinden kaynaklanmamaktadır. Bu kurtuluş kanıtı, Direktif m 7/ (b)’ye içerik açısından benzemektedir. Direktif’e göre, “*durum ve koşullardan, zarar neden olan hatanın ürünün piyasaya sürüldüğü sırada mevcut olmadığına veya hatanın daha sonra oluştuğunun söylenebilmesi*” halinde, üreticinin sorumluluktan kurtulacağı ifade edilir⁹⁸. Bu bağlamda, örneğin ürünün piyasaya sürüldükten sonra nakliye sırasında ya da satıcının deposunda bulunurken hatalı hale gelmesi, toptancı tarafından ürünün muhafaza koşullarına uygun davranılmaması, kullanıcı tarafından kullanım amacına aykırı kullanılması veya son tüketim tarihine riayet edilmeden tüketilmesi halleri, ÜGTDK ve Direktif açısından üreticinin sorumluluktan kurtulmasını sağlar⁹⁹.

Üçüncü kurtuluş imkânı ise, üreticinin, “*üründeki uygunsuzluğun, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun olarak üretilmesinden kaynaklandığını*” ispat etmesidir. Teknik düzenleme, ÜGTDK m 3/1 (n)’ye göre, “*idari hükümler de dâhil olmak üzere, ürünün niteliğini, işleme veya üretim yöntemlerini veya bunlarla ilgili terminoloji, sembol, ambalajlama, işaretleme, etiketleme veya uygunluk değerlendirme işlemlerini tek tek veya birkaçını ele alarak belirleyen uyulması zorunlu mevzuatı*” ifade eder.

Teknik düzenlemeler, genel olarak, ürünün tanımı, içerdiği riskler, sahip olması gereken minimum güvenlik şartları, uygunluk değerlendirme prosedürleri gibi hususları içerir. Bu bağlamda, Tıbbi Cihazlar Yönetmeliği, Yapı Malzemeleri Yönetmeliği, Oyuncak Güvenliği Yönetmeliği, Asansörlerin Tasarımına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Tebliğ, Pamukların Kontrolüne İlişkin Tebliğ, Tıbbi Cihazların İthalat Denetimi Tebliği, Yapı Malzemelerinin İthalat Denetimi Tebliği vb çok sayıda teknik düzenleme bulunmaktadır. Bunların çoğu AB’nin ticarete teknik engelleri kaldırma ve üye devletlerin teknik mevzuatını uyumlaştırma amacıyla çıkardığı Yeni Yaklaşım Direktifleri ile paralellik arz eder. Üreticinin sorumluluğu açısından teknik düzenlemeler büyük öneme sahiptir, zira bir ürünün teknik düzenlemede belirtilen güvenlik standardını taşımaması, aslında o ürünün hatalı olduğuna işaret eder¹⁰⁰. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, teknik düzenlemelere uygunluk mutlaka o ürünün hatalı olmadığı anlamına gelmez. Bu durumda sadece üretici lehine bir karine doğar. Zira bu tür düzenlemeler ürün güvenliğine ilişkin sadece asgari standardı belirler ve dolayısıyla, üreticilerin bundan daha yüksek güvenlik seviyesi

⁹⁸ Ürünün hatalı olması halinde, karine olarak, hatanın ürün piyasaya sürüldüğü sırada var olduğu kabul edilir. İşte üreticinin söz konusu kurtuluş imkânını kullanması, bu karinenin çürütülmesi amacını taşır (Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 324).

⁹⁹ Benzer örnekler için bkz Havuççu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 103; Kırcı (n 5) 169; Karaman (n 1) 343.

¹⁰⁰ Teknik düzenlemeye uygun olmayan ürünün, her zaman doğrudan hatalı olduğunun söylenemeyeceği, üreticinin bu düzenlemeye sadık kalmadan da ürün güvenliğini sağlayabileceği yönünde bkz Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 293; Havuççu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 79.

içeren ürünler üretebilme imkânı vardır. Daha yüksek bir güvenlik seviyesinde ürün üretebilecekken, asgari seviyede kalan üreticinin hukuk normuna uyduğunu iddia ederek sorumluluktan kurtulabilmesi amaca uygun düşmez¹⁰¹. Kaldı ki, teknik düzenlemeler, çoğunlukla arkadan gelip, bilim ve tekniğin ulaştığı o günkü düzeyi yansıtmazlar. Dolayısıyla, üreticinin salt teknik düzenlemeye uygun bir ürün ürettiğini ispatlayarak sorumluluktan kurtulması mümkün olmamalıdır¹⁰². Şu halde, üreticinin sorumluluktan kurtulabilmesini kolaylaştıran bu kurtuluş kanıtının dar yorumlanması ve üreticinin sorumlu olmadığına “adi karine” olarak değerlendirilmesi gerekir¹⁰³. Hâkim, durumun şartlarına göre, ürünün hatalı olup olmadığına ilişkin üreticiden başka deliller sunmasını isteyebilir.

ÜGTDK m 21 Direktif’teki karşılığıyla kıyaslandığında ilk göze çarpan, Direktif’te öngörülen sorumluluktan kurtuluş sebeplerinden bazılarının ÜGTDK’ya alınmamış olmasıdır. Bunlar, Direktif m 7/(c)’deki “ürünün ne satılmak ya da başka yollarla piyasaya sürülmek üzere ticari amaçla üretilmiş ne de mesleki faaliyet çerçevesinde üretilmiş veya piyasaya sürülmüş olması”; m 7/(e)’deki “ürünün piyasaya sürülmesi zamanındaki bilimin ve tekniğin düzeyine göre üründeki hatanın belirlenmesinin mümkün olmaması” ve m 7/(f)’deki “bir bütünleyici parçanın üreticisinin sorumluluğunun söz konusu olduğu hallerde, hatanın, nihai ürünün tasarımından veya nihai ürünün üreticisinin talimatlarına uyulmasından kaynaklanması” şeklindeki kurtuluş sebepleridir.

ÜGTDK’daki sorumluluk rejimi açısından hayli dikkat çekici bir özellik, Direktif’ten farklı olarak, üreticinin gelişim riski savunmasında bulunamayacak olmasıdır. Üreticinin sorumluluğunun ciddi anlamda artmasına sebep olacak bu durum, ÜGTDK’daki sorumluluğu tehlike sorumluluğuna yaklaştıran bir unsur olarak telakki edilebilir¹⁰⁴. Gelişim riski, bir ürünün piyasaya sürüldüğü sırada tespit edilemeyen hatasının, ürünün dağıtımı ya da kullanımı sürecindeki bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkmasıdır¹⁰⁵. Gelişim riski içeren ürünler, aslında piyasaya sürüldüğünde hatalıdır, fakat bu hatanın o zamanki bilim ve tekniğin düzeyine göre farkına varılması, tespit edilmesi objektif açıdan imkânsızdır. Bilim ve tekniğin gelişmesi neticesinde ortaya çıkan hatalar, doktrinde gelişim hatası

¹⁰¹ Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 297; Havuççu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 79; Kırcı (n 5) 145, 176, 177; Karaman (n 1) 344; Lenze (n 15) 109; Oğuzer (n 63) 362.

¹⁰² Havuççu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 104; Kırcı (n 5) 176.

¹⁰³ Bu yorumun başka bir dayanağını, her ne kadar ürün güvenliğine ilişkin olsa da, ÜGTDK m 5/2’de bulmak mümkündür. Hükme göre, “teknik düzenlemenin insan sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerine uygun ürün, aksi ispatlanana kadar güvenli kabul edilir”. Zarar gören, örneğin teknik düzenlemenin bilim ve teknik gelişmelerin gerisinde kaldığını, yanlış olduğunu (Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 297) ya da ürüne ilişkin beklemekte haklı olduğu güvenliğin daha yüksek seviyede olduğunu ispatlayarak karineyi çürütebilir.

¹⁰⁴ Havuççu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 101.

¹⁰⁵ Hess (n 32) Art 4 N 54; Havuççu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 30 ve orada dn 28; Karaman (n 1) 200; Özsunay (n 74) 109; İsmail Kırcı ve Ramazan Aydın, ‘İnkışaf Riski – İmalatçının/Üreticinin Sorumluluğu’ Prof. Dr. Fikret Eren’e Armağan (Yetkin Yayınları 2006) 679, 680; Kulaklı (n 15) 90 vd.

olarak da ifade edilmektedir¹⁰⁶. Gelişim riskleri, özellikle ilaç, kimya, kozmetik sanayi ve yapay zekâ, robotik gibi dijital teknolojilerde önem taşır. Zira çoğunlukla bu tür alanlarda üretilen ürünlerde, o zamanki bilim ve teknoloji düzeyine göre belirlenemeyecek birçok tehlike (risk) söz konusudur¹⁰⁷. Örneğin kullanılan ilacın bir süre sonra solunum hastalıklarına sebep olduğu, cilt kreminin uzun süreli kullanımda cilt kanserine yol açtığı veya yapay zekâyâ dayalı sürücüsüz bir aracın yazılımında bir zaman sonra güvenlik açığı bulunduğu ortaya çıktığında, bu risk gerçekleşmiş olacaktır¹⁰⁸.

Direktif'te ise üreticilerin gelişim riski savunmasında bulunarak sorumluluktan kurtulabilecekleri düzenlenmiştir. Direktif m 7/(e)'ye göre, bir üretici, “ürünün piyasaya sürülmesi zamanındaki bilimin ve teknolojinin düzeyine göre üründeki hatanın belirlenmesinin mümkün olmaması” halinde sorumlu tutulmaz. Üreticinin bu savunmadan yararlanabilmesi için, üretim sürecinin tamamında ve ürünün piyasaya sürülmesi sırasında ilgili alanda en güncel bilimsel ve teknik gelişmeleri dikkate alarak, ürünün hatalı olup olmadığını kontrol etmesi gerekir¹⁰⁹. Direktif, üye devletlere, iç hukuklarında üreticinin gelişim risklerinden de sorumlu olabileceğine yönelik düzenleme yapma serbestisi tanımıştır (m 15/1 b)¹¹⁰. Üreticiye gelişim riski savunması tanınmasının altında yatan mantık, böyle bir savunma imkânı verilmediği takdirde, üreticilerin yeni ürünlere yatırım yapmaktan ve inovasyondan çekineceği, sanayideki teknolojik gelişmelerin yavaşlayacağı düşüncesidir. Ayrıca, gelişim hatalarından dolayı üreticilerin sorumlu tutulmasının, riskin öngörülemezliği nedeniyle sigorta primlerinin ciddi anlamda fazla olmasına yol açacağı ve bunun da ürün maliyetlerine yansyarak, ürün fiyatlarını artıracığı ileri sürülmektedir¹¹¹.

¹⁰⁶ Hess (n 32) Art 4 N 54; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 30; Karaman (n 1) 200.

¹⁰⁷ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 30 dn 28; Karaman (n 1) 345; Avrupa Tüketici Örgütünün 2020 tarihli Raporu (n 29) 20.

¹⁰⁸ İlaç üreticilerinin sorumluluğuna ilişkin ünlü “*Contergan*” vakası da gelişim riski konusuna çarpıcı bir örnektir. Olayda, etkin maddesi “*thalidomide*” olan *Contergan* marka ilaç, birçok hamile kadın tarafından bulantıları önlemek amacıyla kullanılmış ve bir süre sonra çok sayıda kadının bebeği engelli ya da ölü doğmuştur. Bu konuda bkz Kırca ve Aydın (n 105) 683; Ünsal Dönmez, “Türk ve Alman İlaç Hukukunda Hatalı Üretilen İlaçtan Doğan Sorumluluk ve Özel Sorumluluk Halleri” (2016) 7(1) İÜHFD 381, 384, 385; Karaman (n 1) 173. Elbette, ilacın muhtevasında bulunan *thalidomidenin* söz konusu olumsuz etkilerinin ilacın piyasaya sürülmesinden önce bilinebilir olması halinde, artık gelişim hatasından değil, tasarım hatasından söz etmek doğru olacaktır (bu yönde bkz M Fadıl Yıldırım, ‘Türk Hukukunda İlaç Üreticisinin İlacın Ayrılarından Sorumluluğu’ Murat Şen ve Ahmet Başözen (ed), *İlaç Hukuku: Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi, I. Sağlık Hukuku Sempozyumu, 8-9 Mayıs 2009* (2009) 19, 29 dn 18).

¹⁰⁹ Kırca (n 5) 179, 180; Karaman (n 1) 345.

¹¹⁰ Alman Ürün Sorumluluğu Kanunu (§ 1/2 b. 5) ve İsviçre Ürün Sorumluluğu Kanunu'nda (m 5/e) gelişim riski savunması kabul edilmektedir. Buna karşılık, Alman İlaç Kanunu'nda (§ 84) üreticiye bu sebeple sorumluluktan kurtulma imkânı verilmemektedir. Macaristan'da da tıbbi ilaçlar açısından aynı durum söz konusudur. İspanya, genel olarak bu savunmayı kabul etmesine karşın, tıbbi ürünlerde ve insanların tüketimi için üretilen gıda maddelerinde üreticiye bu savunmayı yapabileceği imkânı tanımaktadır. Bununla beraber, Finlandiya ve Lüksemburg ise bu savunmayı hiçbir şekilde kabul etmeyen ülkelerdendir (bkz 7.5.2018 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2018) 246 final, 4; Mark Mildred, ‘The Development Risks Defence’ Duncan Fairgrieve (ed), *Product Liability in Comparative Perspective* (Cambridge University Press 2005) 167, 168; Duncan Fairgrieve ve Geraint Howells, ‘Rethinking Product Liability: A Missing Element in the European Commission’s Third Review of the European Product Liability Directive’ (2007) 70(6) *The Modern Law Review* 962, 970).

¹¹¹ Weatherill (n 67) 141; Mildred (n 110) 169, 170; Fairgrieve ve Howells (n 110) 970; Karaman (n 1) 350; Rosselli Raporu, 3, 4 (Fondazione Rosselli, Analysis of the Economic Impact of the Development Risk Clause as provided by Directive 85/374/EEC on Liability for Defective Products, Study for the European Commission (2004)); 14.9.2006 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2006) 496 final, 7.

Bu açıklamalar ışığında, gelişim riski savunmasının, üreticilerin teknolojik buluşlara yatırım yapma ihtiyacı ile tüketicilerin korunması ihtiyacı arasında adil bir orta yol bulma amacıyla tanındığı söylenebilir¹¹². Bununla birlikte, üreticinin gelişim riski savunmasını ileri sürerek sorumluluktan kurtulabilmesi farklı açılardan tartışılabilir ve bu en nihayetinde bir hukuk politikası tercihidir. Nitekim bu konu çeşitli AB Komisyonu raporlarında da analiz edilerek, gelişim riski savunmasının amaca uygunluğu ve ekonomik etkileri konusunda bazı sonuçlara varılmıştır. Her ne kadar AB Komisyonu raporları tavsiye niteliğinde olsalar dahi, Direktif’te yapılacak olası bir değişiklikte yol gösterici olacaklarında şüphe yoktur¹¹³. Bu raporlarda ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Gelişim riski savunması, tüketicilerin korunması ile inovasyonun gelişmesi arasındaki doğru dengenin korunmasında önemli rol oynamakta, ürün sorumluluğu sigortası masraflarını öngörülebilir kılmakta ve dava masraflarının makul seviyede kalmasını sağlamaktadır¹¹⁴. Ancak bu, gelişim riski savunmasının her zaman amaca uygun ve menfaatler durumunu gözetmediği anlamına gelmez. Özellikle, yapay zekâ ve robotlardan (örneğin akıllı telefonlar, üçboyutlu yazıcılar, robotlar, sürücüsüz araçlardan) kaynaklanan zararlarda, gelişim riski savunmasının tüketicilerin korunması açısından gerekliliği ve etkililiği sorgulanmalıdır. Zira bu tip durumlarda Direktif’in bu hükmü, üreticiler tarafından her zaman sorumluluktan kaçış olarak kullanılabilir¹¹⁵. Bununla birlikte, AB Komisyonu için hazırlanan “*Gelişim Riskinin Ekonomik Etkilerine İlişkin Rosselli Raporunda*”, yazar, bazı sorunlara dikkat çekmekle birlikte, gelişim riski savunmasının üretici ve tüketicinin menfaatlerinin dengelenmesinde önemli rol oynadığı ve korunması gerektiği sonucuna varmıştır¹¹⁶. Öte yandan, doğaldır ki, tüketici örgütleri ve temsilcileri, bu kurtuluş kanıtının kaldırılması gerektiğini, zira tehlikeli sonuçları olabilecek alanlarda üretim yapanların, nasıl ki bu ürünlerden kâr elde ediyorlarsa, bunların yol açacağı zararları da tazmin etmek zorunda olduklarını savunmaktadırlar¹¹⁷.

¹¹² Aynı yönde bkz 14.9.2006 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2006) 496 final, 7; Rosselli Raporu (n 111) 3.

¹¹³ Direktif’in hazırlık çalışmaları sırasındaki gelişim riskine ilişkin tartışmalar için bkz Mildred (n 110) 167 vd.

¹¹⁴ AB Komisyonu Değerlendirme Raporu (2018) 29, 88 (Evaluation of Council Directive 85/374/EEC on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products (2018) <<https://op.europa.eu/s/oa8S>> Erişim Tarihi 29 Temmuz 2020); Rosselli Raporu (n 111) 4.

¹¹⁵ AB Komisyonu Değerlendirme Raporu (2018) (n 114) 82. Ancak raporda, gelişim riski savunmasının olumlu yanları ile yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla gündeme gelecek olumsuz yanları belirtilerek, gelişim riskine ilişkin hükmün kaldırılmasına ya da tadil edilmesine ilişkin çeşitli görüşlere yer verilmiş ve fakat nihai bir sonuca varılmamıştır (ibid 96, 97).

¹¹⁶ Rosselli Raporu (n 111) 4, 5, 132, 133; Aynı sonuca 2011 tarihli AB Komisyonu Raporu çerçevesinde de varılmaktadır (8.9.2011 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2011) 547 final, 11); Rosselli, üreticilerin bu savunmadan yararlandığı bazı hallerde, tüketicilerin korunması açısından, Topluluk bünyesinde tazminat fonu oluşturulması gibi alternatif çözümler önermektedir (Rosselli Raporu (n 111) 120 vd; aynı yönde bkz Erdem Büyüksağış, ‘Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler’ (2006) 8(1) DEÜHFD 1, 16).

¹¹⁷ 8.9.2011 tarihli AB Komisyonu Raporu, COM(2011) 547 final, 9; Avrupa Tüketici Örgütünün 2020 tarihli Raporu (n 29) 20. Üreticinin gelişim risklerinden dolayı sorumlu olması gerektiği yönünde ayrıca bkz Taschner (n 26) 164, 165. *Baysal*’a göre, üreticiye gelişim riski savunmasında bulunarak sorumluluktan kurtulma imkânı vermek, bir anlamda kusur sorumluluğuna yaklaşımları anlamına gelecektir (Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 3.134).

ÜGTDK’da düzenlenmeyen bir diğer sorumluluktan kurtulma sebebi, ara ürün ve hammadde üreticilerine ilişkindir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, hammadde ve ara ürün üreticileri (kısmi üreticiler) de, üründeki hatadan dolayı nihai üretici ile birlikte kusursuz sorumludurlar. ÜGTDK’daki üretici tanımı bu sorumlular grubunu bu şekilde açıkça ifade etmiş olmasa dahi, gerek adil risk dağılımı ilkesi gerekse Direktif’e uygun yorum yöntemi açısından bu sonuç kabul edilmelidir. Şu halde, söz gelimi evde yangına sebep olan bir su sebilinden zarar gören kişi, tazminat talebini nihai üretici dışında, su sebilinin motoru, elektrik aksamı ya da su tankı gibi ara ürünlerini üreten üreticiye karşı da ileri sürebilir. Yazılımındaki hatadan dolayı ev sıcaklığını doğru algılamayıp, gereğinden fazla sıcaklık vererek evdeki çiçeklerin kurumasına sebep olan klimanın kullanıcısı, zararının klima üreticisi veya yazılım geliştiricisi tarafından tazmin edilmesini isteyebilir. Aynı sorumluluk, hammadde üreticisi için de geçerlidir. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, kısmi üreticilerin (ara ürün ya da hammadde üreticilerinin) ürünün güvenliğine herhangi bir etkisinin bulunmadığı, yani ürettikleri ürünlerin hatalı olmadığı hallerde, onları yine de nihai üreticiyle birlikte sorumlu tutmak adil olmaz. Bu sebeple, Direktif’te, kısmi üreticilerin çeşitli kurtuluş kanıtları getirerek sorumluluktan kurtulmaları imkânı tanınmıştır. Direktif m 7/(f)’ye göre, “*bir bütünleyici parçanın üreticisinin sorumluluğunun söz konusu olduğu hallerde, hatanın, nihai ürünün tasarımından veya nihai ürünün üreticisinin talimatlarına uyulmasından kaynaklanması*” halinde, bu kişiler sorumlu tutulmazlar. İlk kurtuluş imkânında, kısmi üretici kendi ürününü hatalı üretmemiştir, fakat bu ürün kullanılarak üretilen nihai ürün hatalıdır ve bu hatanın kaynağı ise nihai ürünün tasarımıdır¹¹⁸. İkinci kurtuluş imkânında ise, kısmi ürün (ara ürün ya da hammadde) hatalıdır, ancak bu hataya sebep olan, nihai üreticinin, üretim şekli, malzeme gibi konularda kısmi üreticileri bağlayacak şekilde verdiği kesin talimatlarıdır¹¹⁹.

ÜGTDK açısından ise, m 21’de düzenlenen sorumluluktan kurtuluş sebepleri arasında, spesifik olarak hammadde ya da ara ürün üreticileri için öngörölmüş bir savunma imkânı yoktur¹²⁰. Buna rağmen, Direktif’teki gibi bir sonuca, dolaylı ve sınırlı olarak ulaşmak yine de mümkündür. ÜGTDK m 21/2 (b)’deki, “*uygunsuzluğun dağıtıcının veya üçüncü bir tarafın ürüne müdahalesinden veya kullanıcıdan kaynakladığının*” ispatlanması yönündeki kurtuluş kanıtındaki “*üçüncü bir tarafın ürüne müdahalesinden*” ibaresi, nihai ürün hatalı olmasına rağmen, ürettikleri hammadde ya da ara ürünlerde hata (uygunsuzluk) bulunmayan kısmi üreticilere sorumluluktan kurtulma imkânı sağlayabilir. Buna karşılık, kısmi üreticinin, nihai üretici tarafından verilen talimatları gerekçe göstererek sorumluluktan kurtulması mevcut düzenleme açısından mümkün gözükmemektedir. Bu ihtimalde, üründen

¹¹⁸ Hess (n 32) Art 5 N 78.

¹¹⁹ Hess (n 32) Art 5 N 80, 81.

¹²⁰ Bu noktada belirtelim ki, ÜGTDK m 21/2’deki sorumluluktan kurtulma sebeplerine ara ürün ve hammadde üreticilerinin de dayanabilmesi mümkündür.

zarar gören kişiye tazminat ödemek durumunda kalan kısmi üretici, nihai üreticiye aralarındaki sözleşme çerçevesinde rücu edecektir. Ancak, pratikte zarar gören kişilerin çoğunlukla nihai üreticiye başvuracak olması, böyle bir durumun ortaya çıkma ihtimalini oldukça azaltacaktır.

E. Zamanaşımı

ÜGTDK m 6/6 uyarınca, “*tazminat talebi için zamanaşımı süresi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren üç yıl ve her halde zararın doğduğu tarihten itibaren on yıldır*”. Görüldüğü üzere, ÜGTDK’da, zarar görenin tazminat alacağı için üç yıllık (nispi süre) ve on yıllık (mutlak süre) zamanaşımı süreleri öngörülmüştür. Nispi süre (normal süre), zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren başlar ve üç yılın geçmesiyle tazminat alacağı zamanaşımına uğrar. Zararın öğrenilmesi için zararın miktarına ilişkin ayrıntılı bilgi sahibi olunması gerekmez. Zarar gören tarafından, zararın varlığı, niteliği ve temel unsurları hakkında dava açmaya veya takipte bulunmaya yetecek şekilde bilgi sahibi olmak yeterlidir¹²¹. Tazminat yükümlüsünün öğrenilmesiyle kastedilen, zarar görenin üreticinin kimliğini öğrenmesi, yani üreticiye karşı dava açmak ya da takipte bulunmak için yeterli bilgiye sahip olmasıdır¹²². Mutlak süre (üst süre) ise, hatalı üründen kaynaklanan zararın gerçekleştiği tarihten itibaren on yıldır.

Direktif m 10’da, normal süre üç yıl olarak belirlenmiş ve bu sürenin, zarar görenin zararı, üründeki hatayı ve üreticinin kimliğini öğrendiği veya öğrenmesi gerektiği tarihten itibaren başlayacağı öngörülmüştür. Bu noktada, iki hüküm kıyaslandığında göze çarpan farklardan biri, Direktif’e göre, üç yıllık sürenin başlaması için, diğer unsurlar dışında, zarar görenin üründeki hatayı da öğrenmiş olması gerektiğidir. Bu hükmün zarar görenin lehine olduğu söylenebilir¹²³. Diğer bir fark ise, zarar görenin zararı sübjektif olarak öğrenmediği ve fakat somut olayın şartları çerçevesinde, objektif olarak öğrenebilecek durumda olduğu hallerde dahi Direktif açısından zamanaşımı süresinin başlayacak olmasıdır. ÜGTDK’da ise, sadece zarar görenin sübjektif bilgi durumu dikkate alınmıştır. Burada zarar görenin daha fazla korunduğunu söylemek mümkündür.

¹²¹ Erdem Mehmet, *Özel Hukukta Zamanaşımı* (XXII Levha Yayıncılık 2010) 175, 176; Antalya (n 82) 613; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N. 9.19; Oğuzman ve Öz (n 84) 73; Nomer (n 82) N 137.2; Hüseyin Murat Develioğlu, ‘Haksız Fiilden Doğan Taleplerin Tabii Olduğu Bir Yıllık Zamanaşımı Süresinin Başlangıç Anı’ Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan (XII Levha Yayıncılık 2010) 787, 805.

¹²² Hess (n 32) Art 9 N 3; Erdem, *Zamanaşımı* (n 121) 173, 174 (sürenin başlangıcı, müteselsilen sorumlu olan üretici ve ithalatçı için ayrı ayrı değerlendirilir); Develioğlu (n 121) 799. Dağıtıcılar açısından bu sürenin başlangıcı, üretici ya da ithalatçının belirlenmediği durumlarda gündeme gelecektir. Buna göre, dağıtıcı, bu kişilerin isim ve irtibat bilgilerini ya da kendi tedarikçisinin isim ve irtibat bilgilerini on iş günü içinde zarar görene vermediği takdirde, ÜGTDK m 11/3 uyarınca sorumlu olacak ve zamanaşımı bu andan itibaren başlayacaktır (aynı yönde bkz Hess (n 32) Art 9 N 9).

¹²³ Gerçi olayların çoğunda, zararın ve tazminat yükümlüsünün (üretici veya ithalatçının) öğrenilmesi, aynı zamanda hatanın da öğrenilmiş olmasını gerektirecektir (aynı yönde bkz Kırca (n 5) 247).

On yıllık mutlak süre açısından, Direktif ile ÜGTDK arasında iki önemli fark söz konusudur. İlk olarak, Direktif'te bu süre, zarar görenin tazminat alacağını ortadan kaldıran hak düşürücü süre iken; ÜGTDK'daki süre zamanaşımı niteliğindedir¹²⁴. Bu bakımdan, ÜGTDK'daki sürelerin TBK m 153 ve 154 uyarınca durması ya da kesilmesi mümkündür¹²⁵. Direktif ile ÜGTDK arasındaki diğer fark ise üreticinin sorumluluğu açısından son derece çarpıcıdır. Bu fark şudur: Direktif m 11 uyarınca on yıllık sürenin başlangıç anı, hatalı ürünün piyasaya sürülmesi iken; ÜGTDK'daki sürenin zararın gerçekleştiği andan itibaren işlemeye başlayacağı öngörülmüştür. Ayrıca, bu hüküm sadece Direktif'e göre farklılık arz etmemekte, TBK'daki haksız fiil zamanaşımına ilişkin hükmünden (TBK m 72'den) de önemli bir sapmayı ifade etmektedir¹²⁶. ÜGTDK'nın bu farklı zamanaşımı düzenlemesi, Kanun'un gerekçesinde bir taraftan ürün sorumluluğunun Direktif doğrultusunda hazırlandığı açıkça belirtilirken, diğer taraftan bu farklılığa ilişkin herhangi bir açıklamanın bulunmaması karşısında düşündürücüdür. Bu noktada, akla hemen şu soru gelmektedir: Zarar gören ile üretici arasındaki risk dağılımında, acaba üretici aleyhine bu kadar aşırıya kaçılmasının haklı bir gerekçesi olabilir mi?

Belirtmek gerekir ki, birçok modern hukuk sisteminde, zarar görenin menfaatlerini korumak adına, nispi süre, zarar görenin tazminat talebinin farkında olmasından (zararı ve faili öğrenmesinden) itibaren başlatılmakta; bunu dengelemek için de, zarar görenin sübjektif bilgi durumundan bağımsız olarak, objektif bir durum ya da fiilden itibaren işleyecek mutlak süre öngörülmektedir. Zira aksi takdirde, yani zarar görenin sübjektif bilgi durumuna bağlı olan normal sürenin objektif bir durum ya da fiilin gerçekleşmesiyle başlayan üst süreyle sınırlanmadığı bir durumda, sorumlu kişinin sınırı bilinmeyen bir risk altına gireceği ve bunun hukuk güvenliğine aykırı olacağı kabul edilmektedir¹²⁷. Nitekim Direktif m 11'de, zarar görenin tazminat talep etme hakkının, hatalı ürünün piyasaya sürülmesinden (zarara sebep olan olaydan) itibaren on yıl sonra ortadan kalkacağı hükme bağlanmıştır. Hatta bu süre, üreticiye sürenin bitiminden sonra sadece zamanaşımı def'inde bulunma şansı veren bir zamanaşımı süresi olarak değil, zarar görenin tazminat alacağını ortadan kaldıran ve üreticiye

¹²⁴ Direktif'teki 10 yıllık hak düşürücü süreyle ilgili açıklamalar için bkz Hess (n 32) Art 9 N 1; Rey (n 10) N 1232; Roberto (n 32) N 09.29; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 110; Kırcı (n 5) 248.

¹²⁵ Zamanaşımını durduran ve kesen sebepler konusunda ayrıntılı açıklamalar için bkz Erdem, *Zamanaşımı* (n 121) 238 vd, 275 vd.

¹²⁶ TBK m 72/1: "Tazminat istemi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar. Ancak, tazminat ceza kanunlarının daha uzun bir zamanaşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuşsa, bu zamanaşımı uygulanır".

¹²⁷ Erdem, *Zamanaşımı* (n 121) 183; Ayça Akkayan Yıldırım, "Geç Ortaya Çıkan Bedensel Zararların Tazmini Taleplerinde Uygulanacak Zamanaşımının Yeni Eğilimler Çerçevesinde Değerlendirilmesi" (2016) 74(1) İÜHF 185, 199-201 (ayrıca zamanaşımı süresinin sübjektif veya objektif başlangıç kriterlerine bağlı olmasının, borçlu ile alacaklı arasındaki menfaatler çatışmasında ne anlama geldiğine ilişkin değerlendirmeler için bkz ibid 212, 213). Mutlak sürenin haksız fiilin işlendiği tarihten itibaren başlayacağını öngören kanunlara örnek olarak bkz İsviçre Ürün Sorumluluğu Kanunu (PrHG) m 10/1, Alman Ürün Sorumluluğu Kanunu (ProdHaftG) § 13/1, Alman Medeni Kanunu (BGB) § 199/2, İsviçre Borçlar Kanunu (OR) m 60/1 ve İbis. Hatırlanacağı üzere, TBK tasarısında üst süre, fiilin işlendiği tarihten başlayarak 20 yıl olarak düzenlenmiş ve fakat kanunlaşma sırasında 10 yıl olarak değiştirilmişti.

itiraz imkânı tanıyan hak düşürücü süre olarak düzenlenmiştir¹²⁸. Bu sebeple, Direktif uyarınca, ürünün piyasaya sürülmesinden on yıl sonra bir zarar ortaya çıktığı takdirde, artık zarar görenin ileri sürebileceği bir tazminat talebi yoktur. Direktif'in gerekçesinde bu düzenlemenin *ratio legis* şu şekilde belirtilir: Zamanla ürünlerin eskimesi, bilim ve teknolojinin sürekli ilerlemesi ve ürünlere ilişkin git gide daha yüksek güvenlik standartlarının getirilmesi karşısında, üreticinin ürünlerdeki hatadan dolayı zamansal yönden sınırsız şekilde sorumlu tutulması hakkaniyetle bağdaşmaz, bu nedenle, makul bir süre sonra üreticinin sorumluluğunun sona ermesi gerekir.

Öte yandan, ürünün piyasaya sürülmesinden çok uzun süre sonra ortaya çıkan zararlar açısından, zarar görenlerin tazminat talebinin zamanaşımına uğraması, bazı olaylarda somut olay adaleti açısından elbette sorgulanabilir¹²⁹, ¹³⁰. Ancak zamanaşımı kurumunun asıl amacının hukuk güvenliğini tesis etmek olduğu da hatırd tutulmalıdır¹³¹. Kanun koyucu burada, mutlaka ürünün piyasaya sürülmesinden çok uzun yıllar sonra ortaya çıkan zararları da koruma altına almak istiyorsa, yapacağı şey mutlak sürenin başlangıcıyla oynamak değil, mutlak süreyi artırmak olabilirdi¹³². ÜGTDK m 6/6'daki zamanaşımı düzenlemesi şu haliyle, ucu açık bir zamanaşımı süresi öngörerek üreticinin durumunu oldukça ağırlaştırmaktadır.

¹²⁸ Direktif m 11'de, bu süre içinde dava açılması halinde bu taleplere dokunulmayacağı, yani dava süresince hak düşürücü sürenin duracağı ifade edilerek, 10 yıllık sürenin hak düşürücü niteliğine bir istisna getirilmiştir (Hess (n 32) Art 10 N 4; Rey (n 10) N 1232).

¹²⁹ Bu endişenin bir tezahürü olarak, 1999 Marmara depremi sonrasında verdiği kararlarda Yargıtay, eski Borçlar Kanunu m 60'taki mutlak sürenin başlangıcını farklı yorumlamaktaydı. Buna göre Yargıtay, 10 yıllık zamanaşımının "zararın doğduğu" andan itibaren başlayacağı yönünde görüş oluşturmuştu (Yargıtay HGK, 4-603/594, 22.10.2003, <www.kazanci.com> Erişim Tarihi 29.07.2020; diğer kararlar için bkz. Erdem, *Zamanaşımı* (n 121) 185 dn 699'daki kararlar; Akkayan Yıldırım (n 127) 192 dn 40'taki kararlar). Zira Yargıtay'a göre, zararın haksız fiilin işlenmesinden 10 yıl sonra gerçekleştiği durumlarda, zarar görenin tazminat alacağına zamanaşımına uğraması hakkaniyete aykırıydı. Buna karşılık, Yargıtay'ın bu görüşü doktrinde eleştirilmisti (Erdem, *Zamanaşımı* (n 121) 187 vd; Ayşe Havutçu, 'Haksız Fiil Sorumluluğunda Zamanaşımı Sürelerinin Başlangıcı' (2010) 12 DEÜHFD Özel Sayı 579, 590 vd; Veysel Başpınar ve Mehmet Altunkaya, 'Depremden Doğan Zararların Tazmininde Zamanaşımının Başlaması Ve Süresi' (2008) 57(1) AÜHFD 95, 118 vd; Nart Serdar, 'Haksız Fiillerde Zamanaşımına İlişkin Hükümün Değerlendirilmesi' (2012) MÜHF-HAD Özel Sayısı (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 215, 236 vd). Nitekim maddenin yorumlanması açısından ortaya çıkan bu belirsizliğin giderilmesi amacıyla, eski Borçlar Kanunu'ndaki "zararı müstelzim fiilin vukuunda itibaren" (zarara yol açacak fiilin işlendiği andan itibaren) ibaresi, TBK'da daha net bir şekilde "fiilin işlendiği tarihten itibaren" olarak kaleme alınmıştır (Antalya (n 82) 618, 619; Akkayan Yıldırım (n 127) 191, 192; Nart (n 129) 232 dn 32).

¹³⁰ Keza, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 11 Mart 2014 tarihli kararında aynı soruna dikkat çekilerek, haksız fiilden çok uzun yıllar sonra ortaya çıkan hastalıklarda, zararın ortaya çıktığı anda üst sürenin geçmiş olması ve dolayısıyla henüz muaccel olmayan bir tazminat talebinin zamanaşımına uğramasının, zarar görenin adil yargılanma hakkının ihlaline yol açtığına karar verilmiştir. Olayda bir işçi, fabrikada çalıştığı zamanlarda asbeste maruz kalmış ve bunun sağlık açısından zararlı sonuçları yıllar sonra ortaya çıkmıştır (*Howald Moor and Others v Switzerland App no 52067/10 and 41072/11* (ECHR, 11 March 2014). Kararla ilgili açıklamalar için bkz Akkayan Yıldırım (n 127) 208 vd. Üst sürenin zararın gerçekleşmesinden itibaren başlaması gerektiği yönündeki görüş hakkında bkz Erdem, *Zamanaşımı* (n 121) 184.

¹³¹ Erdem, *Zamanaşımı* (n 121) 192 ("Ayrıca, kanunda öngörülen zamanaşımı sürelerinin işlemeye başlayacağı an, başlangıçta belirli veya en azından objektif olarak belirlenebilir bir şekilde öngörülmedikten sonra, bir zamanaşımı süresi öngörmekle öngörmek arasında bir fark kalmayacaktır". İbid 193'ten naklen); Başpınar ve Altunkaya (n 129) 1118, 119; Nart (n 129) 227.

¹³² Nitekim 1 Ocak 2020 tarihinde revize edilen İsviçre Borçlar Kanunu'nun zamanaşımına ilişkin hükümlerinden m 60/1bis'e göre, "Ölüm ya da bedensel zarar halinde maddi veya manevi tazminat talebi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren üç yılın ve her halde zarar verici fiilin işlendiği veya sona erdiği tarihten itibaren yirmi yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar". Benzer şekilde, BGB § 195/2'e göre "Hayat, vücut bütünlüğü, sağlık ve özgürlüğün ihlaline dayanan tazminat talepleri, ne zaman doğdukları ve alacaklıların bunları bilmesi ya da ağır ihmali sebebiyle bilmemesi dikkate alınmaksızın, haksız fiilin işlendiği, yükümlülüğün ihlal edildiği ya da zarara yol açan olgunun gerçekleştiği andan itibaren otuz yıl sonra zamanaşımına uğrar".

Şu halde, on yıllık zamanaşımının zararın gerçekleşmesinden itibaren işleyecek olması, üreticiler için ne zaman biteceği belli olmayan ve öngörülemeyen bir sorumluluk süresi yaratacağından, riskin sigortalanması ya da fiyatlara yansıtılması gibi zorluklar dışında, evvela hukuk güvenliği açısından sakıncalıdır. Ayrıca ÜGTDK’da üreticiler gelişim risklerinden dolayı da sorumlu tutulduğundan, sorumluluğun zaman bakımından bu denli genişlemesi üreticileri çok güç durumlarda bırakabilecektir¹³³. Kaldı ki, zararın, ürünün piyasaya sürülmesinden çok uzun yıllar ortaya çıktığı durumlarda, üründeki uygunsuzluğun, yani üretim hatasının, tasarım hatasının, bilgilendirme hatasının ya da gelişim hatasının ispatı da oldukça zorlaşacaktır. Bu açıklamalar çerçevesinde, *de lege ferenda*, üreticinin sorumluluğuna ilişkin on yıldan daha fazla bir üst sürenin öngörülebileceği ve fakat bu süre ne olursa olsun, sürenin zararın ortaya çıktığı tarihten değil, ürünün piyasaya sürüldüğü tarihten itibaren başlaması gerektiği düşüncesindeyiz¹³⁴. Ancak, *de lege lata*, hükmün lafzı ve kanun koyucunun iradesi açıktır. On yıllık üst süre, zararın gerçekleşmesinden itibaren başlayacaktır. Bu durumun, Türkiye pazarına girmeyi düşünen yatırımcılar ve ithal ürünler açısından ticaret engeli teşkil edeceği söylenebilir.

F. Diğer Sorumluluk Hükümleriyle İlişki ve ÜGTDK’nın Zaman Bakımından Uygulanma Alanı

Hatalı (uygun olmayan) ürünler nedeniyle kişivarlığı ya da malları zarar gören kişi, tazminat talebini, ÜGTDK’nın yanısıra, şartları gerçekleştiği takdirde TBK’daki çeşitli kusursuz sorumluluk hükümlerine dayanarak da ileri sürebilir. Burada zarar görenin, gerek Direktif açısından (m 13) gerekse ÜGTDK açısından (m 6/7: “*Diğer kanunlardaki tazminat sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır*”) yarışan talepleri bulunur¹³⁵. Ancak, genel haksız fiil hükmüne dayalı talebin (TBK m 49), ÜGTDK’nın ve diğer kusursuz sorumluluk hükümlerinin kapsamına giren konularda ileri sürülemeyeceği; başka bir anlatımla, ÜGTDK ve diğer kusursuz sorumluluk hükümlerinin, özel hüküm olarak TBK m 49’un uygulanmasını engelleyeceği

¹³³ Kırca (n 5) 248.

¹³⁴ Kusursuz sorumluluk hallerinde, sorumluluk failin davranışına değil, sorumluluğa sebep olan olaya bağlandığından, ÜGTDK açısından bu sürenin başlangıcı, hatalı ürünün piyasaya sürülmesi anına karşılık gelir. Kusursuz sorumluluk hallerinde zamanaşımı süresinin hangi andan itibaren başlayacağı konusunda bkz Antalya (n 82) 620; Havutçu, ‘Zamanaşımı’ (n 129) 586; Başpınar ve Altunkaya (n 129) 109, 110; Akkayan Yıldırım (n 127) 192.

¹³⁵ Doktrinde, birden fazla kusursuz sorumluluk temeline dayalı talep söz konusu olduğunda, eğer bunlar arasında birbirini dışlama amacı yoksa, bu taleplerin yarışacağı kabul edilir (Oğuzman ve Öz (n 84) 298). Direktif kapsamında yarışan taleplere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz Hess (n 32) Art 11 N 5 vd; Rey (n 10) N 1235 vd.

ayrıca belirtilmelidir.¹³⁶ Buna karşılık, ürün sorumluluğu tazminatında da, zararın ve tazminatın belirlenmesi TBK m 50 vd hükümleri çerçevesinde gerçekleşecektir. Nitekim ÜGTDK m 6/5'e göre; “ürünün sebep olduğu zarar nedeniyle ödenecek maddi ve manevi tazminat miktarının belirlenmesinde 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uygulanır”.

Aşağıda TBK'da düzenlenen çeşitli kusursuz sorumluluk türlerinin, ÜGTDK'daki ürün sorumluluğu hükümleri dışında, üreticinin sorumluluğuna yasal dayanak oluşturup oluşturamayacağına temas edilecektir.¹³⁷ Ancak, bu adımdan önce dikkat çekmek istediğimiz başka bir husus var: ÜGTDK m 26'da, Kanun'un, Resmi Gazete'de yayımlandığı 12.3.2020 tarihinden bir yıl sonra (12.3.2021 tarihi itibarıyla) yürürlüğe gireceği öngörülmektedir. Ancak yürürlük tarihinin belirli olması, bir kanunun zaman bakımından uygulanması açısından her zaman belirleyici değildir. Bu noktada, ÜGTDK'nın zaman bakımından uygulanma alanına ilişkin şu iki ihtimali birbirinden ayırt etmek gerekir. Şayet, üreticinin sorumluluğunu doğuran haksız fiil (hatalı ürünün piyasaya sürülmesi) yürürlük tarihinden önce işlenmiş ve zarar görenin açtığı tazminat davası yine yürürlük tarihinden önce sonuçlanmışsa, bu ihtimale verilecek cevap basittir. ÜGTDK hükümleri, geçmişe etki yasağı gereği, kendi yürürlüğünden önce kurulmuş ve sonuçlanmış hukuki durumlara uygulanmaz¹³⁸. İkinci ihtimalde ise, ürün sorumluluğunu doğuran haksız fiil, yürürlük tarihinden önce işlenmiş ve fakat tazminat davası ÜGTDK'nın yürürlüğe girmesinden sonra açılmıştır ya da devam etmektedir. Bu durumda, acaba zarar gören, ÜGTDK dönemi öncesinde gerçekleşen haksız fiilin (hatalı ürünün piyasaya sürülmesinin), ÜGTDK anlamında “üreticinin sorumluluğu şartlarını” taşıdığından hareketle, ÜGTDK m 6'nın uygulanması ve bu kapsamdaki zararlarının

¹³⁶ Hess (n 32) Art 11 N 10; Oğuzman ve Öz (n 84) 296, 297; Eren BG (n 82) 647, 669; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 7.16; Vedat Buz, 'Aynı Şahsın Farklı Hukuki Sebeplerle Sorumluluğu: TBK. M. 60 Üzerine Düşünceler' (2013) 29(2) BATİDER 19, 44; M Ali Erten, *Türk Borçlar Hukukuna göre Bina ve İnşa Eseri Sahiplerinin Sorumluluğu* (BK. md. 58) (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2000) 255; Ece Baş, *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Açısından Bina veya Yapı Eserlerinden Doğan Sorumluluk* (XII Levha Yayıncılık 2011) 163; Asım Kaya, '6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması' (2016) 1(2) ÇÜHFD 207, 213; dolaylı olarak aynı yönde bkz. Honsell (n 10) § 21 N. 63, 64. Karşı görüş için bkz Fellmann ve von Büren-von Moos (n 32) N 31; Antalya (n 82) 645; Simge Saraçoğlu, *Türk Borçlar Kanunu Kapsamında Yapı Malikinin Sorumluluğu* (TBK m. 69) (On İki Levha Yayıncılık 2019) 165. Burada şu noktanın gözden kaçırılmaması gerekir: Zarar gören, ürün sorumluluğu tazminatı için TBK m 49'a değil, ancak ÜGTDK m 6'ya dayanarak talepte bulunabilir. Zira katıldığımız hakim görüş uyarınca, ÜGTDK m 6 (ve diğer kusursuz sorumluluk hükümleri), genel haksız fiil hükmüne göre özel hüküm teşkil eder. Ancak bu, ÜGTDK'da koruma altına alınmayan zararlar için TBK m 49'a dayalı tazminat talep edilmesini engellemez. Mesela ÜGTDK'da dağıtıcıların, ancak üretici ve ithalatçının belirlenmediği durumlara özgü ikincil sorumluluğu düzenlenmiş, fakat dağıtıcıların ürünün hatalı olmasında kusurlu olduğu durumlara ilişkin düzenleme yapılmamıştır. Bu hallerde, yani örneğin satıcı veya toptancı, üretilen gıda ürününü saklama koşullarına aykırı şekilde muhafaza etmiş ve bu ürünü tüketen kişi yaralanmışsa, zarar gören kişinin satıcı ya da toptancıya karşı genel haksız fiil hükmüne dayanarak tazminat talep etmesi mümkündür. Bunun dışında, ürünün kendisinde ortaya çıkan zararlar da ÜGTDK m 6'daki tazminatın kapsamına girmektedir. Dolayısıyla, hatalı üretim nedeniyle patlayan kahve makinesinde meydana gelen zararlar için de, tartışmalı olmakla birlikte, haksız fiil hükümlerine göre tazminat talep edilebilir. O halde, örneklerden anlaşılacağı üzere, genel haksız fiil hükmünün ÜGTDK'daki boşlukları tamamlayıcı işlevi vardır ve bunun yarışma konusuyla ilgisi yoktur (aynı yönde bkz Hess (n 32) Art 11 N 1, 8; ayrıca bkz Buz (n 136) 47, 48).

¹³⁷ Önemle belirtelim ki, üretici veya ithalatçının aynı zamanda satıcı sıfatıyla zarar gören ile arasında bir sözleşme ilişkisi varsa, ayrıca ayrıntı doğan sorumluluk çerçevesinde tazminat ödeme yükümü de gündeme gelecektir (Hess (n 32) Art 11 N 7; Honsell (n 10) § 21 N 55).

¹³⁸ Kemal Oğuzman ve Nami Barlas, *Medeni Hukuk* (25. Bası, Vedat Kitapçılık 2019) N 268; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 1.51; Başak Baysal, 'Kanunların Zaman Açısından Yürürlüğü' Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu için Armağan (Seçkin Yayıncılık 2004) 475, 486 vd.

tazmin edilmesini isteyebilecek midir? Yürürlük hukuku ilkeleri çerçevesinde, haksız fiil sorumluluğun unsurlarına ve sorumluluk kapsamına (zararın belirlenmesine) hangi kuralların uygulanacağı, “haksız fiilin işlendiği tarihe” göre belirlenir¹³⁹. Dolayısıyla bu gibi durumlarda, zarar görenin tazminat talebine ÜGTDK değil, hatalı ürünün piyasaya sürüldüğü tarihte yürürlükte bulunan kurallar uygulanacaktır. Bu sonuç, 6101 sayılı Türk Borçlar Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun’un 1’inci maddesiyle de desteklenir. Bu hükme göre; “*Türk Borçlar Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten önceki fiil ve işlemlere, bunların hukuken bağlayıcı olup olmadıklarına ve sonuçlarına, bu fiil ve işlemler hangi kanun yürürlükte iken gerçekleşmişse, kural olarak o kanun hükümleri uygulanır*”.

ÜGTDK’nın zaman bakımından uygulama alanı bulmadığı hallerde, üreticinin sorumluluğuyla ilgili olaylarda her zaman TBK m 49/1 uyarınca genel haksız fiil hükmünün uygulanabilme imkânı vardır.¹⁴⁰ Bunun dışında, zarar görenin hatalı üründen kaynaklanan tazminat talebini, belirli durumlarda, TBK’deki bazı kusursuz sorumluluk hükümlerine dayanarak ileri sürmesi de mümkündür¹⁴¹. Öte yandan, bazı yazarlar, üreticinin sorumluluğunun, 2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun’da düzenlendiği görüşündedirler¹⁴². Kanaatimizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira bu Kanun, kamu hukuku nitelikli hükümler içermekte olup, genel ürün güvenliğine ilişkindir¹⁴³. Yani burada, ürünlerin piyasaya arz koşulları, üretici ve dağıtıcıların

¹³⁹ Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 1. 56, 1.58.

¹⁴⁰ Yargıtay HGK, 4-114/84, 13.2.2002, <www.kazanci.com> Erişim Tarihi 29.07.2020. Ancak genel haksız fiil hükümleri, üreticinin sorumluluğuyla ilgili sorunları halletmede yetersiz kalmaktadır (Karaman (n 1) 3, 109; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 93). Zira bilindiği üzere, klasik haksız fiil sorumluluğunda kusurun ispat yükü zarar görenin omuzlarındadır. Ancak, üretim faaliyetlerinin karmaşıklığı, sürüm ve dağıtım zincirinde birçok aktörün yer alması, nihai kullanıcının üretim sürecine ilişkin bilgisiz olması vb sebepler dikkate alındığında, zarar görenin üreticinin piyasaya hatalı ürün sürmesinde kusurlu olduğunu ispat etmesi son derece zordur (Karaman (n 1) 2, 3, 97; Atamer ve Sanlı (n 15) 772; Paksoy ve Demir (n 17) 303). Bununla birlikte, kusura dayanan haksız fiil kuralları çerçevesinde, gerek doktrin gerekse uygulama tarafından bazı çözüm yollarının geliştirildiği de görülmektedir. Bunlardan biri, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 1996 yılında verdiği kararda kabul edilen, fiili karinelerin ispat yerine geçebilecek olmasıdır (Yargıtay HGK, 4-5888/831, 27.11.1996; aynı şekilde Yargıtay 4 HD, 6256/2596, 27.3.1995, <www.kazanci.com> Erişim Tarihi 29.07.2020) Böylece zarar görenin kusuru ispat yükü hafifletilmiştir. Hatta doktrinde, üreticinin sorumluluğu bakımından, genel haksız fiil sorumluluğundaki ispat yükü kuralının amaca uygun olmadığı ve adalete aykırı sonuç doğuracağı savunularak, bu yönde bir örtülü boşluk bulunduğu ileri sürülmektedir. Burada TMK m 1 uyarınca hâkim, kusuru ispat yükünü ters çevirerek bu boşluğu doldurabilecektir (Özcan (n 10) 236, 237; Karaman (n 1) 117, 118). Bir diğer çözüm yolu ise, üreticinin kusurunun objektifleştirilerek, kişisel özelliklerini (söz gelimi tecrübe ya da yetenek eksikliği, hastalığı, bilgi düzeyini, eğitim veya ekonomik durumunu) ileri sürmesinin engellenmesidir (Özcan (n 10) 108 vd; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 50; Karaman (n 1) 97, 119). Burada, aynı meslekteki makul, dürüst ve orta zekâda bir üreticinin göstereceği özen esas alınır (objektif kusur teorisi için bkz Eren, *BG* (n 82) 595, 596; Oğuzman ve Öz (n 84) 60; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 2.26, 2. 27). Şüphesiz, üreticilerin çoğunlukla tacir oldukları dikkate alınırsa, aynı çözüme 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu m 18/2 uyarınca “basiretli bir tacir gibi hareket etme” ölçütüyle de varılabilir (Turgut Öz, ‘Üreticinin Sorumluluğu’ (2007) 6(2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7, 9).

¹⁴¹ Aşağıda inceleneceği üzere, bu alternatif yasal dayanaklar, ÜGTDK’nın yürürlük dönemi açısından da zarar görenin tazminat talebine temel teşkil edebilecektir.

¹⁴² Hemen belirtelim ki, yazarların bu görüşü ÜGTDK öncesi dönem geçerlidir. Bu yazarlar için bkz Oğuzman ve Öz (n 84) 40 vd; Öz (n 140) 16, 17; Aslan (n 70) 217 vd; Aydoğdu (n 70) 183.

¹⁴³ 92/59 sayılı AB Genel Ürün Güvenliği Direktifi’ni esas alarak çıkarılan bu Kanun, ürünlere ilişkin teknik düzenlemelerin, standartların hazırlanması ve uygulanmasına ilişkin çerçeve kanundur (Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 4703, Kabul Tarihi: 29.06.2001, RG 11.07.2001/24459). Ancak hemen hatırlatalım ki, bu Kanun, ÜGTDK’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte ilga olacaktır (ÜGTDK m 25).

yükümleri, uygunluk değerlendirmesi, piyasa gözetimi ve denetimi gibi konular düzenlenmektedir. Kısacası, bu Kanun'da üreticinin zarar gören kişilere karşı tazminat sorumluluğu değil, belirli yükümleri yerine getirmediği takdirde idari makamlara (yetkili kuruluşlara) karşı sorumluluğu öngörülmektedir.

Tekrar ÜGTDK'nın zaman bakımından yürürlüğe girmesinden sonraki taleplerin (sorumluluk sebeplerinin) yarışması konusuna dönersek, acaba zarar gören, tazminat talebini, ÜGTDK'daki ürün sorumluluğu hükümleri dışında TBK'da düzenlenen çeşitli kusursuz sorumluluk hükümleriyle ileri sürebilir mi? Bu bağlamda, aşağıda, adam çalıştırmanın sorumluluğu, yapı malikinin sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu hallerinin ürün sorumluluğuyla ilgili olaylara uygulanıp uygulanmayacağı incelenecek ve ÜGTDK ile yarışma ilişkisi ortaya konacaktır.

1. Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu

Adam çalıştırmanın sorumluluğunu düzenleyen TBK m 66'ya göre; “(1) *adam çalıştıran, çalışanın, kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.* (2) *Adam çalıştıran, çalışanı seçerken, işiyle ilgili talimat verirken, gözetim ve denetimde bulunurken, zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse, sorumlu olmaz.* (3) *Bir işletmede adam çalıştıran o işletmenin çalışma düzeninin zararın doğmasını önlemeye elverişli olduğunu ispat etmedikçe, o işletmenin faaliyetleri dolayısıyla sebep olunan zararı gidermekle yükümlüdür*”.

TBK'da düzenlenen kusursuz sorumluluk türlerinden, üreticinin sorumluluğuyla ilgili olayların büyük çoğunluğuna uygulanabilecek en elverişli düzenleme adam çalıştırmanın sorumluluğu hükmüdür. Zira modern üretim teknikleri ve üretim sürecindeki makineleşme neticesinde, bir kişinin üretim faaliyetini tek başına yürütmesi çoğu zaman mümkün olmadığından, işçi, teknik eleman, mühendis ve benzeri yardımcı kişilerden faydalanması adeta zorunluluktur¹⁴⁴. Buna bağlı olarak da, bir işçinin hatası, makinelerin ve araç gereçlerin işe uygun olmaması ya da hammaddenin veya ara ürünlerin üretim sürecine yanlış şekilde uygulanması gibi sebeplerden dolayı hatalı ürünler üretilmiş olabilir. İşte bu tür hallerde, meydana gelen zararlardan, üreticinin adam çalıştırın sıfatıyla sorumlu olması mümkündür.

¹⁴⁴ Öz (n 140) 11; Karaman (n 1) 101 vd; Ahmet Türkmen, ‘6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Organizasyon Sorumluluğu (TBK m 66/III)’ (2012) 70(2) İÜHF 257, 257.

TBK m 66'da düzenlenen adam çalıştırmanın sorumluluğu, objektif özen yükümünün ihlaline dayanan kusursuz sorumluluktur. Adam çalıştırın kimse, hâkimiyeti altındaki kişilerin (çalışanların) işlerini gördükleri sırada üçüncü kişilere zarar vermelerini önlemek için, aynı koşullar altındaki makul bir çalıştırının göstermesi gereken özeni göstermekle yükümlüdür. Çalışanın gördüğü iş dolayısıyla üçüncü kişiye hukuka aykırı bir fiil ile zarar vermesi halinde, çalıştırının sorumluluğu doğmaktadır¹⁴⁵.

Bilindiği üzere, TBK m 66/3 ile adam çalıştırına, eski Borçlar Kanunu'nda olmayan ve fakat doktrinde birçok yazar tarafından öteden beri kabul edilen yeni bir sorumluluk getirilmiştir. Organizasyon sorumluluğu olarak nitelendirilen bu sorumluluk, adam çalıştırının işletmeyi başkalarının zarara uğramasını engelleyecek şekilde organize etme yükümünün ihlalden kaynaklanır¹⁴⁶. Bu hüküm ile, adam çalıştırının objektif özen yükümüne, işletme organizasyonuna özen yükümü de dâhil edilmiş ve böylece göstermesi gereken özenin kapsamı genişletilmiştir. Buna bağlı olarak, kurtuluş kanıtı getirebilme imkânı zorlaştırılmıştır¹⁴⁷. Şöyle ki, çalışanın üçüncü kişiye hukuka aykırı bir fiil ile zarar vermesi halinde, adam çalıştırının sorumluluktan kurtulabilmesi için, çalışana yönelik, seçmede, talimat vermede ve denetimde gerekli özeni gösterdiğini ispatlaması yeterli olmayacak, ayrıca işletme organizasyonuna gerekli özeni gösterdiğini (işletme organizasyonunda bir eksiklik bulunmadığını) ispatlaması gerekecektir¹⁴⁸. Başka bir deyişle, üretim faaliyetinin bir işletmede gerçekleştiği durumlarda, üretici hem çalışanlarına yönelik özen yükümünü yerine getirmeli hem de işletmenin üretimde herhangi bir hataya yol açmayacak şekilde organizasyonu için gerekli özeni göstermelidir. O halde, örneğin adam çalıştırın, işletmede rasyonel, uygun bir işbölümü yapmamışsa, işletme faaliyetine uygun malzeme, araç ve makine sağlamamışsa, çalışanları aşırı iş yükü altında ve yetiştii alanlar dışında çalıştırmışsa, iş yüküne göre yeterli sayıda çalışan istihdam etmemişse, çalışanlara yönelik özen yükümünü yerine getirmiş olsa dahi, işletme düzenine (organizasyonuna) gerekli özeni göstermediği için meydana gelen zarardan sorumlu olacaktır¹⁴⁹.

¹⁴⁵ Tandoğan (n 82) 106, 107; Eren, *BG* (n 82) 642 vd; Oğuzman ve Öz (n 84) 142; Antalya (n 82) 329 vd; Nomer (n 82) N 118 vd; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 3.48 vd; Mustafa Ünlütepe, *Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III)* (Legal Yayıncılık 2016) 184; Seda Kara Kılıçarslan, *Adam Çalıştırının Sorumluluğu* (Turhan Kitabevi 2017) 20, 21; Sabah Altay, '6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Uyarınca Adam Çalıştırının İşletme Faaliyeti (Organizasyonu) Dolayısıyla Sorumluluğu (TBK m. 66/3)' (2012) MÜHF-HAD Özel Sayısı (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 171, 172, 173; İpek Sağlam, 'Adam Çalıştırının Sorumluluğu' (2012) MÜHF-HAD Özel Sayısı (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 161, 163.

¹⁴⁶ Ünlütepe, *Organizasyon Sorumluluğu* (n 145) 405; Kılıçarslan (n 145) 132 vd; Antalya (n 82) 356; Mustafa Ünlütepe, 'Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III) ve Tehlike Sorumluluğu (TBK m. 71) İlişkinin Değerlendirilmesi' (2017) 12(2) ERÜHFD 1, 19; Türkmen (n 144) 260.

¹⁴⁷ Öz (n 140) 12; Altay (n 145) 179. Buna karşılık, doktrindeki bir görüş, TBK m 66/3'te öngörülen adam çalıştırının organizasyon sorumluluğunun, TBK m 66/1 ve 2'de düzenlenen adam çalıştırının genel sorumluluğundan bağımsız ve ayrı (özel) bir sorumluluk teşkil ettiğini savunmaktadır. Buna göre, TBK m 66/1'deki sorumluluk için zararın çalışanın fiilinden kaynaklanması gerekirken; TBK m 66/3'teki sorumluluk için, çalışanın fiilinden bağımsız olarak, zararın işletme faaliyetinden doğması aranmaktadır (Antalya (n 82) 359, 360; Ünlütepe, *Organizasyon Sorumluluğu* (n 145) 167 vd; Kılıçarslan (n 145) 66, 135.

¹⁴⁸ Oğuzman ve Öz (n 84) 151, 152; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 3.67; Öz (n 140) 12; Altay (n 145) 183; Türkmen (n 144) 274.

¹⁴⁹ Ünlütepe, *Organizasyon Sorumluluğu* (n 145) 452; Kılıçarslan (n 145) 152, 153; Oğuzman ve Öz (n 84) 152; Altay (n 145) 175; Sağlam (n 145) 168; Ünlütepe, 'Organizasyon ve Tehlike Sorumluluğu' (n 146) 8; Türkmen (n 144) 268.

İsviçre Federal Mahkemesi, 1993 tarihli Ürün Sorumluluğu Kanunu'ndan önceki dönemde verdiği birçok kararında, üreticinin sorumluluğunu, İsviçre Borçlar Kanunu (OR) m 41'in (TBK m 49) yanısıra adam çalıştırının sorumluluğu (OR m 55) maddesi ile temellendirmekteydi¹⁵⁰. Özellikle 1964 tarihli "fritöz kararı", 1984 tarihli "menfez çerçevesi kararı" ve 1986 tarihli "katlanabilir koltuk kararında", üreticinin adam çalıştırın sıfatıyla organizasyon sorumluluğu kabul edilmiş ve Mahkeme'nin daha sonraki kararlarında bu görüş yerleşmiştir¹⁵¹. Bu konuda son derece önem taşıyan menfez çerçevesi kararında, Mahkeme, üreticinin OR m 55 çerçevesinde göstermesi gereken özenin, çalıştırılan yardımcıyı seçme, talimat verme ve denetleme ile sınırlı olmayıp, işletmenin amaca uygun biçimde örgütlenmesi ve başkalarının zarar görmesini önlemek için gerekliyse, ürünün nihai kontrollerinin yapılmasını da içerdiğini ifade etmiştir. Yine Mahkeme, "*işletmenin amaca uygun organizasyonunda, adam çalıştırının, işçilerinden birinin hatasını engelleyip engellemeyeceğinin değil, işletmenin üretimde hiçbir hataya yol açmayacak şekilde örgütlenmiş olup olmadığının önem taşıdığını*" belirtmiştir.

Şu halde, ÜGTDK'daki sorumluluk rejimi dışında, zarar görenin üreticinin sorumluluğu açısından başvurabileceği en elverişli yasal dayanağın TBK m 66 olduğu görülmektedir. Yani, zarar görenin birçok olayda hem ÜGTDK hem de TBK m 66'ya dayalı yarışan tazminat talepleri söz konusu olacaktır.

Öte yandan, her ne kadar üreticinin sorumluluğuyla ilgili olaylar açısından elverişli bir sorumluluk türü olsa da, bazı hallerde zarar görenin korunması açısından TBK m 66 yetersiz kalmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, TBK m 66'daki sorumluluk her ne kadar kusura dayanmayan bir sorumluluk türü olsa da, adam çalıştırın sıfatına sahip üreticinin kurtuluş kanıtı getirerek bu sorumluluktan kurtulabilmesi mümkündür. Bunu için de, ya fil karinesini (objektif özen yükümünü ihlal ettiği yönündeki karineyi) ya da nedensellik karinesini (zararın özen yükümünün ihlalinden

¹⁵⁰ Hess (n 32) Art 1 N 18; Roberto (n 32) N 08.57; Schwenzer (n 16) N 53.32; Furrer ve Reinfried (n 17) 571.

¹⁵¹ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 52-56; Karaman (n 1) 102 vd. Fritöz kararı olarak bilinen karara konu olayda, bir otelin mutfağında kullanılan fritöz, termostatındaki hata nedeniyle yangına yol açmış ve oteldeki birçok eşya zarar görmüştür. Federal Mahkeme, üretim hatasına dayanan zararlardan üreticinin sorumluluğunu İsviçre Borçlar Kanunu (OR) m 55 çerçevesinde incelemiştir (BGE 90 II 86, <<https://www.bger.ch/>> Erişim Tarihi 29 Temmuz 2020). Katlanabilir koltuk (ya da dişli koltuğu) kararı olarak bilinen karara konu olayda, bir diş doktoru hastaları için muayenehanesinin bekleme odasına bir ithalatçı firmadan satın aldığı katlanabilir koltuklardan koymuştur. Hastalardan biri oturduğu koltuğun kırılması nedeniyle yaralanmıştır. Federal Mahkeme, kırılan koltuğun hatalı üretildiği sonucuna vararak ithalatçının adam çalıştırın sıfatıyla sorumlu olduğuna hükmetmiştir (bu karar Federal Mahkemenin resmi külliyatında yayınlanmadığından, şu yazarmın eseri üzerinden aktarıyoruz. Bkz Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 57 dn 89). Menfez çerçevesi kararı olarak bilinen karara konu olayda, bir yol inşaatı sırasında taşınan oldukça ağır, beton bir menfez çerçevesi, çerçevenin ortasına bağlı taşıma halkasının kopması nedeniyle işçilerden birinin üstüne düşmüş ve işçi ağır yaralanmıştır. İşçi, adam çalıştırının sorumluluğuna dayanarak tazminat talebinde bulunmuştur. Federal Mahkeme, menfez çerçevesindeki üretim hatası nedeniyle, üreticinin adam çalıştırının sorumluluğu hükmü (OR m 55) uyarınca sorumlu olduğuna karar vermiştir (BGE 110 II 456, 463, <<https://www.bger.ch/>> Erişim Tarihi 29 Temmuz 2020). İsviçre Federal Mahkemesinin bu ve bu konudaki diğer kararlarına ilişkin değerlendirmeler hakkında bkz. Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 49 vd; Karaman (n 1) 102 vd.

kaynaklandığı yönündeki karineyi) çürütmesi gerekir¹⁵². Hâlbuki ÜGTDK m 21/2 ve 3 uyarınca, üreticinin sorumluluktan kurtulma imkânları çok sınırlıdır. ÜGTDK kapsamında üretici, ürünün hatalı olmaması için objektif olarak gerekli tüm özeni gösterdiğini ispatlayarak sorumluluktan kurtulamaz. Bu durum özellikle üretim kaçakları açısından hayli önem taşır. Üretim kaçağı, üreticinin her türlü özeni gösterse dahi engel olamadığı teknik sorunlardan kaynaklanan, söz gelimi makinenin bir anlık durması, bir anda tutukluk yapması nedeniyle ürün serisinden sadece birkaçının hatalı çıktığı durumları ifade eder (örneğin kola şişesi kapağının patlayacak şekilde açılması gibi)¹⁵³. Gerek ÜGTDK gerekse Direktif uyarınca, üreticiye herhangi bir özen eksikliği atfedilemeyen bu tür hallerde dahi sorumluluk doğar. Yani üreticinin üretim kaçaklarının verdiği zararlara ilişkin sorumluluktan kurtulma imkânı yoktur¹⁵⁴. Oysa üreticiyi adam çalıştıran sıfatıyla sorumlu kılmaya çalıştığımızda, Türk hukuku açısından, üretici, gerek çalışanlara yönelik gerekse işletme organizasyonuna yönelik gerekli tüm özeni gösterdiğini ispat ederek sorumluluktan kurtulabilecek ve dolayısıyla adil olmayan bir durum ortaya çıkabilecektir. TBK m 66'nın yetersiz kaldığı diğer bir durum da, üreticinin herhangi bir çalışandan yararlanmadığı hallerde söz konusu olur. Söz gelimi bir kişi işletmede tek başına üretim yapıyorsa veya tüzel kişilerin bizzat organı üretim faaliyetinde bulunuyorsa bu maddenin uygulanma imkânı yoktur¹⁵⁵. Hiç kuşkusuz, bu hallerde, zarar görenin tazminat talebi ÜGTDK'ya dayandırılabilir.

Sonuç olarak, ÜGTDK dışında, üreticinin sorumluluğuyla ilgili olaylara, şartları gerçekleştiği takdirde adam çalıştıranın sorumluluğu hükmünün uygulanması (TBK m 66) mümkündür. Bu sorumluluk hükümlerinin uygulama alanları çoğu zaman kesişecek ve buna bağlı olarak, zarar görenin ÜGTDK m 6 ve TBK m 66 uyarınca yarışan tazminat talepleri gündeme gelecektir.

¹⁵² İlk karineyi çürütmesi için, hem çalışını seçmede, talimat vermede ve denetimde gerekli özeni gösterdiğini ispatlayarak çalışana yönelik karineyi çürütmeli; hem de işletme organizasyonuna gerekli özeni gösterdiğini (işletme organizasyonunda bir eksiklik bulunmadığını) ispatlayarak, işletmeye yönelik karineyi çürütmelidir. Nedensellik karinesinin çürütülmesi içinse, çalıştırın, gerekli özeni gösterseydi dahi zararın yine ortaya çıkacağını ispat etmeli; böylece objektif özen yükümü ihlali ile zarar arasında uygun nedensellik bağının mevcut olmadığını kanıtlamalıdır (bu konuda bkz. Eren, *BG* (n 82) 652-654; Nomer (n 82) N 118.11 vd; Baysal, *Haksız Fiil* (n 15) N 3.56 vd).

¹⁵³ Roberto (n 32) N 09.03 ve 09.32; Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 29; Honsell (n 10) § 21 N 34; Kırca (n 5) 109; Karaman (n 1) 128.

¹⁵⁴ Roberto (n 32) N 09.03; Havuçtu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 29; Honsell (n 10) § 21 N 34; Kırca (n 5) 109; Karaman (n 1) 128, 129, 198.

¹⁵⁵ Kırca (n 5) 40; Kılıçarslan (n 145) 38, 39; Altay (n 145) 181. TBK m 66'nın üreticinin sorumluluğu açısından diğer sorunlu yönleri için bkz Karaman (n 1) 101, 102. Burada zarar görenin, zararın çalışının fiilinden doğduğunu, bu kişinin adam çalıştıranın çalışını olduğunu ispat yükü altında olması önemli bir sorundur (ibid 101). Ancak zarar gören lehine, ispat açısından çeşitli usul hukuku imkânlarından yararlanılması ve böylece ispat yükünün hafifletilmesi düşünülebilir. Bu bağlamda, hayatın olağan akışına uygun vakaların aksini iddia edenin ispatla yükümlü olması ya da zarar görenin fiili karineden (veya ilk görünüş ispatından) yararlanarak ispat yükünü yerine getirmiş sayılması imkânları sayılabilir.

2. Yapı Malikinin Sorumluluğu

Zarar görenin hatalı (uygun olmayan) ürün nedeniyle uğradığı zararlar için, ÜGTDK'daki sorumluluk dışında, üreticiyi ayrıca yapı malikinin sorumluluğu hükmü çerçevesinde sorumlu tutup tutamayacağı konusu doktrinde tartışılmıştır¹⁵⁶. Yapı malikinin sorumluluğu TBK m 69/1'de, “*bir binanın veya diğer yapı eserlerinin maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden doğan zararı gidermekle yükümlüdür*” şeklinde düzenlenmiştir.

ÜGTDK m 3/1 (s)'deki ürün tanımının hayli geniş olması dikkate alındığında, üreticinin sorumluluğu ile ilgili olayların bazı hallerde TBK m. 69'un uygulama alanına girmesi mümkündür. Ancak yine de, iki sorumluluk türü arasındaki yarışma ilişkisi çok sınırlı bir alanda gündeme gelecektir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, yapı malikinin sorumluluğu maddesinin hatalı üretilen (yapımında bozukluk bulunan) taşınırlar açısından uygulanma imkânı neredeyse yoktur. Şöyle ki, yapı malikinin sorumluluğu, esas itibariyle taşınmaz yapı eserleri için öngörülmüştür¹⁵⁷. Yani TBK m 69'un konusu olan sabit ve toprağa bağlı yapılar (bina ve diğer yapı eserleri), olayların büyük çoğunluğunda taşınmaz niteliğinde olacaktır. Bu durum, üreticinin TBK m 69 temelinde sorumlu olabileceği ihtimalleri daha en başında oldukça azaltmaktadır. Elbette, doktrinde de kabul edildiği üzere, bazı hallerde sabit ve toprağa bağlı bir taşınırın da TBK m 69 anlamında “yapı eseri” sayılabilmesi mümkündür¹⁵⁸. Ancak hemen işaret edelim ki, yapı eseri sayılan taşınırlarda dahi TBK m 69 uyarınca sorumluluğun gündeme gelebilmesi için, üreticinin zarar gerçekleştiği sırada taşınırın (ürünün) maliki olması şarttır. Ne var ki ürün sorumluluğu kapsamındaki olayların büyük çoğunluğunda, zararın meydana geldiği sırada artık ürünün (taşınır yapının) maliki üretici olmadığından, üreticinin yapı maliki sıfatıyla sorumluluğu gündeme gelmez¹⁵⁹. Dolayısıyla, bu hallerde, hatalı (yapımında bozukluk bulunan) taşınır yapının sebep olduğu zararlar için, zarar gören kişi, üreticiye karşı ancak ÜGTDK m 6'ya dayanan tazminat talebinde bulunabilir. Görüldüğü üzere, bu noktada zarar görenin yarışan talepleri yoktur¹⁶⁰.

Öte yandan, yukarıda da işaret edildiği üzere, ÜGTDK'da sorumluluğun konusuna dair sınırlı bir ürün tanımı yapılmadığından, inşa edilmiş taşınmazlar açısından da üreticinin (yüklenicinin) sorumluluğuna gidilebilmesi mümkündür. Bu noktada, kişilerin can ve mal güvenliğine ve sağlığına zarar veren taşınmaz yapılar açısından,

¹⁵⁶ Öztan (n 10) 257, 264; Karaman (n 1) 106 vd; Özsunay (n 74) 135, 135; Saraçoğlu (n 136) 52, 53. Yargıtay bir kararında, binadaki şofben tesisatı nedeniyle hayatını kaybeden kişinin mirasçılarının şofben üreticisine karşı açtığı davada, imalatçının TBK m 69 (eski BK m 58) uyarınca sorumlu olabileceğini belirtmiştir (Yargıtay 11 HD, 12532/7601, 4.12.2018, <www.kazanci.com> Erişim Tarihi 29.07.2020.

¹⁵⁷ Erten (n 136) 86; Saraçoğlu (n 136) 62 vd; Oğuzman ve Öz (n 84) 172; Eren, *BG* (n 82) 673 vd.

¹⁵⁸ Erten (n 136) 107; Baş (n 136) 77, 78; Saraçoğlu (n 136) 66; Tandoğan (n 82) 185; Eren, *BG* (n 82) 673; Antalya (n 82) 408.

¹⁵⁹ Karaman (n 1) 107; Oğuzman ve Öz (n 84) 175 dn 120; Antalya (n 82) 396; Öz (n 140) 12.

¹⁶⁰ Hiç kuşkusuz, zarar gören kişi, ayrıca taşınır yapının malikine karşı (yoksa üreticiye karşı değil) TBK m 69'a dayanarak tazminat talebinde bulunabilir.

acaba üretici konumundaki yüklenicilerin TBK m 69 çerçevesinde sorumlu tutulması düşünülebilir mi? Teorik olarak bunun önünde herhangi bir engel yoktur. Kendi arsası üzerine yapı inşa eden yüklenici, örneğin çimentosu hatalı ya da kirışleri sağlam olmadığından dolayı yıkılan bir yapıdan zarar görenlere karşı, hem ÜGTDK m 6 hem de TBK m 69 uyarınca kusursuz sorumlu olacaktır. Ancak, olayların büyük çoğunluğunda, zarar meydana geldiği anda (yapının yıkılması anında) yapının maliki yüklenici olmayacağından, zarar gören, TBK m 69 uyarınca yükleniciye (üreticiye) başvuramayacak, ancak yapı malikinden tazminat talep edebilecektir. Görüldüğü üzere, burada da taşınır yapılara benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Hiç kuşkusuz, zarar gören, aynı zarara sebebiyet veren sorumlulardan üreticiye (yükleniciye) karşı ÜGTDK m 6, yapı malikine karşı TBK m 69'a dayanarak tazminat talep edebilir. Sonuç olarak, TBK m 69, üreticinin sorumluluğunu gerektiren olaylara uygun bir yasal dayanak sunmaktan uzaktır. Olayların büyük çoğunluğunda, TBK m 69 ile ÜGTDK m 6 arasında yarışma ilişkisinden söz etme imkânı yoktur.

3. Tehlike Sorumluluğu

TBK m 71'de önemli ölçüde tehlike arz eden işletmeler için genel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüştür. TBK m 71/1'e göre, "*önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur*". Doktrinde bazı yazarlar, üreticinin sorumluluğuyla ilgili olaylara genel tehlike sorumluluğunun uygulanabileceği görüşündedirler¹⁶¹. Buna karşılık, bizce de üstün tutulması gereken hâkim görüşe göre, üreticinin sorumluluğunu gerektiren olaylar tehlike sorumluluğunun kapsamına girmez¹⁶².

Öncelikle, tehlike sorumluluğu için, "*bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile*" bu işletmenin sık sık veya ağır zararlar doğuracak olması aranırken; bir üreticinin, olayların çoğunda gerekli tüm (objektif) özeni göstermesi halinde, ürünün hatalı olmasını ve böylelikle zararın doğmasını engellemesi mümkündür. Bunun istisnaları, gösterilen tüm özene rağmen engel olunamayan üretim kaçakları ve gelişim hatalarıdır¹⁶³. Diğer bir deyişle, tehlike sorumluluğunda, sorumlunun özen yükümüne aykırı davranıp davranmadığı, gerekli tüm tedbirleri alıp almadığı, sorumluluğun ortaya çıkması açısından önemli

¹⁶¹ Öztan (n 10) 282, 283; Mehmet Demir, 'İlaç Kullanımı Sonucunda Doğan Zararlardan İlaç Üreticisinin, Eczacının ve Hekimin Sorumluluğu' (2010) (89) TBB Dergisi 96, 118, 119; Nurcihan Dalcı, 'TBK md. 71 Bağlamında İlaç Üreticisinin Tehlike Sorumluluğu' (2014) (114) TBB Dergisi 49, 75, 76; Bu görüşteki diğer yazarlar ve görüşün ayrıntıları için bkz Öztan (n 10) 257 vd; Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 94 vd.

¹⁶² Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 99; Kırcı (n 5) 122; Karaman (n 1) 127; Öz (n 140) 13; Mesut Serdar Çekin, *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Madde 71 Çerçevesinde Tehlike Sorumluluğu* (On İki Levha Yayıncılık 2016) 169 dn 409; Paksoy ve Demir (n 17) 307, 314; Burcu G. Özcan Büyüktanır, 'Tüketicinin Ve Üçüncü Kişilerin Ayıplı Satılanın Kullanılması Nedeniyle Ortaya Çıkan Bedensel Bütünlük İhlali Halinde Manevi Zararlarının Tazmini' (2018) 67(3) AÜHFD 495, 518.

¹⁶³ Havutçu, *Üreticinin Sorumluluğu* (n 5) 100, 101; Karaman (n 1) 127; Paksoy ve Demir (n 17) 307, 310.

değildir. Zira sorumlulara herhangi bir özen yükümü yüklenmemiştir¹⁶⁴. Oysaki üreticinin sorumluluğu, esas itibariyle objektif özen yükümünün ihlaline dayanır¹⁶⁵. Öte yandan, tehlike sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için zarara tehlike arz eden bir işletmenin faaliyeti sebep olmalıdır¹⁶⁶. Fakat üreticinin sorumluluğunda zarara sebep olan (tehlike arz eden), esas itibariyle üretim faaliyeti değil, ürünün kendisidir. Kaldı ki, her ürünün üretim faaliyeti tehlike arz etmez, yani üretim yapan işletmeler her zaman tehlike kaynağı teşkil etmezler¹⁶⁷. Üretim faaliyeti tehlike arz eden (örneğin tüp gaz gibi) belirli ürünlerde ise, tehlike sorumluluğunun doğması için zararın üretim faaliyeti kapsamında gerçekleşen tipik tehlike sonucunda ortaya çıkması gerekir. Yani zarar tehlikeli faaliyet sırasında meydana gelmelidir. Oysa üreticinin sorumluluğuna konu olan olaylarda, zarar üretim faaliyeti sırasında değil, üretimden sonra, yani hatalı ürünün piyasaya sürülmesinden sonra (kullanıcının elindeyken) ortaya çıkar¹⁶⁸. Örneğin tüp üreticinin fabrikasında patlarsa tehlike sorumluluğu, tüpü satın alan kullanıcının evinde ya da işyerinde patlarsa üreticinin sorumluluğu gündeme gelir¹⁶⁹. Sonuç olarak, tehlike sorumluluğu maddesinin, üreticinin sorumluluğuna yasal dayanak teşkil etme ihtimali yoktur. Bu nedenle, TBK m 71 ile ÜGTDK m 6 arasında hiçbir zaman yarışma ilişkisi söz konusu olmayacaktır.

III. Sonuç

Üreticinin ve ithalatçının hatalı (uygun olmayan) ürünler nedeniyle tazminat sorumluluğu ÜGTDK m 6'da düzenlenmiştir. Sorumluluğun kapsamı, hatalı ürünün ölüm ya da yaralanmaya veya malların hasara uğramasına yol açması nedeniyle ortaya çıkan zararlardır. Dolayısıyla hükmün amacı, zarar görenin bütünlük menfaatinin korunmasıdır. Bununla birlikte, hatalı ürünün kendisinde ortaya çıkan zararın sorumluluk dışında kaldığı hükümde açıkça belirtilmemekle birlikte, hükümdeki “ürünün, ... bir mala zarar vermesi” ifadesinden bu yönde sonuç çıkarılması mümkündür. Keza, hükmün Direktif'e uygun amaçsal yorumu da bu sonucu destekler.

Kanun'da ürün sorumluluğu tazminatı talep edebilecek kişiler, sadece tüketicilerle sınırlı tutulmamış, hatalı üründen zarar gören herkes koruma altına alınmıştır. Koruma

¹⁶⁴ Çekin (n 162) 264 vd; Kırcıca (n 5) 122; Karaman (n 1) 126; Mehmet Erdem, 'TBK Uyarınca Tehlike Sorumluluğu' (2012) MÜHF-HAD Özel Sayısı (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 213, 218, 219; Başak Başoğlu, 'Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk Hukuku ve Özellikle Tehlike Sorumluluğuna İlişkin Değerlendirmeler' (2015) 6(2) İÜHFD 29, 46; Başak Başoğlu, 'Tehlike Sorumluluğunda Hukuka Aykırılık Tartışması' Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan (Der Yayınları 2015) 163, 166; Ünlütepe, 'Organizasyon ve Tehlike Sorumluluğu' (n 146) 14; Eren, BG (n 82) 521; Gizem Alper, *İşletme Nedeniyle Tehlike Sorumluluğu* (İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Bölümü, yayınlanmamış doktora tezi 2018) 114, 255.

¹⁶⁵ Roberto (n 30) N 08.25, 09.03, Karaman (n 1) 129; Kırcıca (n 5) 22; Başoğlu, 'Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk' (n 164) 41; Tiryaki (n 67) 240; Ünal ve Kalkan (n 10) 53.

¹⁶⁶ Çekin (n 162) 217, 230; Eren, BG (n 82) 528; Antalya (n 82) 458; Nomer (n 82) N 123.1; Erdem, 'Tehlike Sorumluluğu' (n 164) 219; Alper (n 164) 113.

¹⁶⁷ Öz (n 140) 13; Paksoy ve Demir (n 17) 307.

¹⁶⁸ Öz (n 140) 13; Paksoy ve Demir (n 17) 307; Özcan Büyüktanır (n 162) 518; Alper (n 164) 12, 13.

¹⁶⁹ Öz (n 140) 13.

alanının bu şekilde geniş tutulması son derece isabetlidir. Hatalı ürünün sebep olduğu zararlardan kimlerin sorumlu olacağı konusunda ise, ÜGTDK’da, Direktif ile uyumlu şekilde, asli sorumlular ve ikincil sorumlular ayrımı karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, meydana gelen zararlardan ilk planda üretici ve ithalatçı müteselsilen sorumludur. Bu sorumluluk kusura dayanmaz. Öte yandan, üretici, üreticinin yetkili temsilcisi veya ithalatçının tespit edilemediği hallerde ise, dağıtıcıların (toptancı, acente, nihai satıcı vb aracılarn) ikincil sorumluluğu düzenlenmiştir. Böylece zarar görenin her halükarda tazminat talebini ileri sürebileceği bir muhatap bulabilmesi amaçlanmıştır.

Üreticinin tazminat sorumluluğu için, zarar görenin üründeki hatayı (uygunsuzluğu), zararı ve hata ile zarar arasındaki nedensellik bağını ispat etmesi gerekir. ÜGTDK’da ürün kavramı, “ürün: her türlü madde, müstahzar veya eşyayı” ifade eder şeklinde oldukça geniş kaleme alınmıştır. Bu sebeple, taşınırlar, taşınmazlar ve gayri maddi mallar bu kavramın içine dâhil olarak, ürün sorumluluğunun konusu olabileceklerdir. Hatalı ürün nedeniyle ortaya çıkan zararlardan kusursuz sorumlu olan üreticinin (ve ithalatçının), ÜGTDK m 21/2’de belirtilen durumları ispat ederek sorumluluktan kurtulabilmesi mümkündür. Üretici, ürünü kendisinin piyasaya arz etmediğini (m 21/2 a) ya da üründeki uygunsuzluğun dağıtıcıdan veya üçüncü bir kişinin ürüne müdahalesinden veyahut ürünün kullanıcılarından kaynaklandığını (m 21/2 b) ya da üründeki uygunsuzluğa, teknik düzenlemelere veya diğer zorunlu teknik kurallara uygun şekilde yapılan üretimin yol açtığını ispatlayarak sorumluluktan kurtulabilir (m 21/2 c). Son kurtuluş kanıtı, üreticinin sorumluluktan kurtulmasını menfaatler dengesine aykırı şekilde kolaylaştırabilecek niteliktedir. Zira teknik düzenlemeler ürüne ilişkin asgari güvelik seviyesini belirlemekten ibarettir ve üreticinin bilimsel ve teknolojik gelişmeleri dikkate alarak daha güvenli ürün üretebilme imkânı vardır. Bu sebeple, söz konusu sorumluluktan kurtuluş sebebinin dar yorumlanması ve hâkimin durumun şartlarını daha sıkı değerlendirmesi gerekir. Öte taraftan, Direktif’ten farklı olarak, üreticinin ÜGTDK uyarınca gelişim riski savunmasında bulunarak sorumluluktan kurtulması mümkün değildir. Üreticinin gelişim risklerinden dolayı da tazminat ödeyebilecek olması, sorumluluğunu oldukça ağırlaştıracaktır. Hatta bu durum sebebiyle, üreticilerin yeni üretim tekniklerini denemekte ve yeni ürünlere yatırım yapmakta tereddüt duyacakları söylenebilir.

ÜGTDK m 6/6’ya göre, zarar görenin tazminat talebi, üç yıllık ve on yıllık zamanaşımı sürelerine tabidir. Üç yıllık nispi süre, zararın ve tazminat yükümlüsünün öğrenilmesinden; on yıllık mutlak süre ise zararın meydana geldiği tarihten itibaren başlar. Ancak önemle belirtelim ki, on yıllık zamanaşımı süresinin “zararın gerçekleşmesinden” itibaren başlayacak olması, üretici açısından öngörülemez bir sorumluluk süresi teşkil edeceğinden hukuk güvenliği açısından sakıncalıdır. Ayrıca bu denli geniş bir riskin sigortalanması ve fiyatlara yansıtılması da uygulama açısından sorun teşkil edebilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- Akçura Karaman T, *Üreticinin Ayıplı Ürününün Sebep Olduğu Zararlar Nedeniyle Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluğu* (Vedat Kitapçılık 2008).
- Akipek Ş, 'Bedensel Zararların Tazmini Kapsamında Tüketici Hukuku Yönünden Ürün Sorumluluğu' *Yeni Gelişmeler Işığında Bedensel Zararların Tazmini Cilt 2* (TBB Yayınları 2016) 23-38.
- Akkayan Yıldırım A, 'Geç Ortaya Çıkan Bedensel Zararların Tazmini Taleplerinde Uygulanacak Zamanaşımının Yeni Eğilimler Çerçevesinde Değerlendirilmesi' (2016) 74(1) İÜHF 185-219.
- Alper G, *İşletme Nedeniyle Tehlike Sorumluluğu* (İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Bölümü, yayınlanmamış doktora tezi 2018).
- Altay S, '6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Uyarınca Adam Çalıştırmanın İşletme Faaliyeti (Organizasyonu) Dolayısıyla Sorumluluğu (TBK m. 66/3)' (2012) MÜHF-HAD Özel Sayısı (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 171-185.
- Antalya OG, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler C. V/1, 2* (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019).
- Aral F ve Ayrancı H, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (12. Baskı, Yetkin Yayınları 2019).
- Aslan İY, *Tüketici Hukuku* (5. Baskı, Ekin 2015).
- Atamer YM ve Baş E, 'Avrupa Birliği Hukuku İle Karşılaştırmalı Olarak 6502 Sayılı Yeni Tüketicinin Koruması Hakkında Kanun Uyarınca Satım Sözleşmesinde Ayıptan Doğan Sorumluluk' (2014) 88(1) İstanbul Barosu Dergisi (Tüketici Hakları Ve Rekabet Hukuku Özel Sayısı) 19-60.
- Atamer YM ve Sanlı KC, 'Hukuk ve Ekonomi Perspektifinden İmalatçının Kusursuz Sorumluluğuna Dair Bir Değerlendirme' (2012) (Prof. Dr. Belgin Erdoğmuş'a Armağan) 769-813.
- Atamer YM, 'Avrupa Topluluğu Hukukunda İmalatçının Sorumluluğu' Ebru Ceylan (ed), *Tüketicinin Korunması Semineri 2-4 Kasım 2006* (Yetkin Yayınları 2006) 73-84. (İmalatçının Sorumluluğu)
- Atamer YM, 'Third Persons' Liability for Non-conformity in Sales Contracts and Sellers' Right of Redress in Turkey' *European Perspectives on Producers' Liability* (Sellier 2009) 579-600.
- Aydoğdu M, *Tüketici Hukuku Dersleri* (Adalet Yayınevi 2015).
- Baş E, *6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Açısından Bina veya Yapı Eserlerinden Doğan Sorumluluk* (XII Levha Yayıncılık 2011).
- Başoğlu B, 'Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk Hukuku ve Özellikle Tehlike Sorumluluğuna İlişkin Değerlendirmeler' (2015) 6(2) İÜHFD 29-56.
- Başoğlu B, 'Tehlike Sorumluluğunda Hukuka Aykırılık Tartışması' Prof. Dr. Hasan Erman'a Armağan (Der Yayınları 2015) 163-184.
- Başpınar V ve Altunkaya M, 'Depremden Doğan Zararların Tazmininde Zamanaşımının Başlaması Ve Süresi' (2008) 57(1) AÜHFD 95-131.
- Baysal B, 'Kanunların Zaman Açısından Yürürlüğü' Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu için Armağan (Seçkin Yayıncılık 2004) 475-505.
- Baysal B, *Haksız Fiil Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2019).
- Buz V, 'Aynı Şahsın Farklı Hukuki Sebeplerle Sorumluluğu: TBK. M. 60 Üzerine Düşünceler' (2013) 29(2) BATİDER 19-57.
- Büyüksağış E, 'Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler' (2006) 8(1) DEÜHFD 1-20.
- Canpolat Ö, 'Üretici ve Sorumluluğu' (2013) (2) Ankara Barosu Dergisi 369-398.

- Çabri S, *6502 sayılı Kanun'a Göre Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi* (Adalet Yayınevi 2016).
- Çekin MS, *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Madde 71 Çerçevesinde Tehlike Sorumluluğu* (On İki Levha Yayıncılık 2016).
- Dalcı N, 'TBK md. 71 Bağlamında İlaç Üreticisinin Tehlike Sorumluluğu' (2014) (114) TBB Dergisi 49-78.
- Demir M, 'İlaç Kullanımı Sonucunda Doğan Zararlardan İlaç Üreticisinin, Eczacının ve Hekimin Sorumluluğu' (2010) (89) TBB Dergisi 96-128.
- Develioğlu HM, 'Haksız Fiilden Doğan Taleplerin Tâbi Olduğu Bir Yıllık Zamanaşımı Süresinin Başlangıç Anı' *Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan* (XII Levha Yayıncılık 2010) 787-821.
- Dönmez Ü, 'Türk ve Alman İlaç Hukukunda Hatalı Üretilen İlaçtan Doğan Sorumluluk ve Özel Sorumluluk Halleri' (2016) 7(1) İÜHFD 381-406.
- Ebers M, 'Yapay Zekâ için Sözleşmeden Kaynaklanmayan Sorumluluk – Temel Sorunlar' Zehra Başer Doğan (çev) (2019) 16(16) Rechtsbrücke – Hukuk Köprüsü 75-109.
- Erdem M, 'TBK Uyarınca Tehlike Sorumluluğu' (2012) MÜHF-HAD Özel Sayısı (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 213-222.
- Erdem M, *Özel Hukukta Zamanaşımı* (XXII Levha Yayıncılık 2010).
- Eren F, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (22. Baskı, Yetkin Yayınları 2017).
- Eren F, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler* (5. Baskı, Yetkin Yayınları 2017).
- Erlüle F, 'Yapımcının Sorumluluğu' (2008) 14(4) MÜHF-HAD 303-340.
- Erten MA, *Türk Borçlar Hukukuna göre Bina ve İnşa Eseri Sahiplerinin Sorumluluğu* (BK. md. 58) (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2000).
- Fairgrieve D ve Howells G, 'Rethinking Product Liability: A Missing Element in the European Commission's Third Review of the European Product Liability Directive' (2007) 70(6) The Modern Law Review 962-978.
- Fairgrieve D ve Vaque G, 'Introduction' Duncan Fairgrieve (ed), *Product Liability in Comparative Perspective* (Cambridge University Press 2005) 1-9.
- Fellmann W ve von Büren-von Moos G, *Grundriss der Produkthaftpflicht* (Stämpfli Verlag 1993).
- Furrer A ve Reinfried SN, 'Producer's and Seller's Liability under Swiss Law – A Comparative Analysis under European Perspectives' *European Perspectives on Producers' Liability* (Sellier 2009) 563-577.
- Gezder Ü, 'Elektronik Ticaret Hukuki İşlemlerinin Ayrımı – Dijital İçerik ve Hukuki Niteliği' (2016) 22(3) MÜHF-HAD (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 1119-1132.
- Gümüş MA, *6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun Şerhi Cilt 1* (Vedat Kitapçılık 2016).
- Havutçu A, '6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'a Göre Ayıplı Mal Ve Hizmet Nedeniyle Tüketicinin Tazminat Hakkı (Özellikle Bedensel Zararlar Yönünden)' *Yeni Gelişmeler Işığında Bedensel Zararların Tazmini Cilt 2* (TBB Yayınları 2016) 91-114.
- Havutçu A, 'Haksız Fiil Sorumluluğunda Zamanaşımı Sürelerinin Başlangıcı' (2010) 12 DEÜHFD Özel Sayı 579-605.
- Havutçu A, *Türk Hukukunda Örtülü Bir Boşluk: Üreticinin Sorumluluğu* (Seçkin Yayıncılık 2005).
- Hess H, *Kommentar zum Produkthaftpflichtgesetz* (2. Bası, Paul Haupt Verlag 1996).
- Honsell H, *Schweizerisches Haftpflichtrecht* (5. Bası, Schulthess 2013).

- Howells G, Twigg-Flesner C ve Willett C, 'Product Liability and Digital Products' *EU Internet Law* (Springer 2017) 183-195.
- Kahveci N, *Taşınır Satımında Ayıplı Mal Nedeniyle Tüketicinin Sözleşmeden Dönmesi* (Adalet Yayınevi 2014).
- Kapancı KB, *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Açısından Satış Hukukunda Ayıptan Doğan Sorumluluk ve Sözleşmesen Garanti Taahhütleri* (XII Levha Yayıncılık 2012).
- Kaplan İ, 'İmalatçının Sorumluluğu Üzerine Düşünceler' (1985) 13(1) BATİDER 137-140.
- Kara D, 'İsviçre-Türk Hukuk Sisteminde Ayıptan Sorumluluk Çerçevesinde Doğrudan ve Dolaylı Zarar Ayrımı' (2018) (1) GÜHFD 483-530.
- Kara KS, *Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu* (Turhan Kitabevi 2017).
- Kaya A, '6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması' (2016) 1(2) ÇÜHFD 207-228.
- Kırca Ç, *Ürün Sorumluluğu* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2007).
- Kırca İ ve Aydın R, 'İnkişaf Riski – İmalatçının/Üreticinin Sorumluluğu' *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan* (Yetkin Yayınları 2006) 679-692.
- Kulaklı E, *Ürün Sorumluluğu ve Ayıp Kavramı* (XII Levha Yayıncılık 2009).
- Lenze S, 'German Product Liability Law: Between European Directives, American Restatements and Common Sense' Duncan Fairgrieve (ed), *Product Liability in Comparative Perspective* (Cambridge University Press 2005) 100-125.
- Mildred M, 'The Development Risks Defence' Duncan Fairgrieve (ed), *Product Liability in Comparative Perspective* (Cambridge University Press 2005) 167-191.
- Nart S, 'Haksız Fiillerde Zamanaşımına İlişkin Hükümün Değerlendirilmesi' (2012) MÜHF-HAD Özel Sayısı (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 215-237.
- Nomer HN, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (17. Bası, Beta Yayıncılık 2020).
- Oğuzer P, 'Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Üreticinin Sorumluluktan Kurtuluş Sebepleri' Başak Baysal (ed) *Sorumluluk Hukuku (Seminerler)* (On İki Levha Yayıncılık 2016) 351-412.
- Oğuzman K ve Barlas N, *Medeni Hukuk* (25. Bası, Vedat Kitapçılık 2019).
- Oğuzman K ve Öz T, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt 2* (15. Bası, Vedat Kitapçılık 2020).
- Öz T, 'Üreticinin Sorumluluğu' (2007) 6(2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7-18.
- Özcan Büyüktanır BG, 'Tüketicinin Ve Üçüncü Kişilerin Ayıplı Satılanın Kullanılması Nedeniyle Ortaya Çıkan Bedensel Bütünlük İhlali Halinde Manevi Zararlarının Tazmini' (2018) 67(3) AÜHFD 495-534.
- Özsunay E, 'Türk Hukukunda Gerçek Bir Boşluk: Yapımcının Sorumluluğu' (1979) 10(1) BATİDER 97-158.
- Öztan B, *İmalatçının Sorumluluğu* (Turhan Kitabevi 1982).
- Paksoy MS ve Demir GA, 'Üreticinin Tbk 71 Kapsamında Sorumlu Tutulması' (2013) 71(2) İÜHFM 299-316.
- Rey H, *Ausservertragliches Haftpflichtrecht* (4. Bası, Schulthess 2008).
- Rizzi M, 'A Dangerous Method: Correlations and Proof of Causation in Vaccine Related Injuries' (2018) 9(3) Journal of European Tort Law 1-13.
- Roberto V, *Haftpflichtrecht* (Stämpfli Verlag 2013).
- Sağlam İ, 'Adam Çalıştırmanın Sorumluluğu' (2012) MÜHF-HAD Özel Sayısı (Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan) 161-169.

- Saraçoğlu S, *Türk Borçlar Kanunu Kapsamında Yapı Malikinin Sorumluluğu (TBK m. 69)* (On İki Levha Yayıncılık 2019).
- Schwartz TG, 'Understanding Products Liability' (1979) 67 (3) California Law Review 435-496.
- Schwenzer I, *Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil* (6. Baskı, Stämpfliverlag 2009).
- Serozan R, (*Kocayusufoğlu, Hatemi, Serozan, Arpacı*) *Borçlar Hukuku Genel Bölüm* (7. Bası, Filiz Kitabevi 2016).
- Tandoğan H, *Türk Mes'uliyet Hukuku* (Vedat Kitapçılık 2010).
- Tarman ZD, 'Türk Hukukunda İmalatçının Sorumluluğuna Genel Bakış' (2007) 65(2) İÜHF 299-326.
- Taschner HC, 'Product Liability: Basic Problem in a Comparative Law Perspective' Duncan Fairgrieve (ed), *Product Liability in Comparative Perspective* (Cambridge University Press 2005) 155-166.
- Tiryaki B, 'Avrupa Konseyi'nin 25.7.1985 Tarihli Direktifi'ne Göre Üreticinin Sorumluluğunun Şartları ve Tüketicinin Korunması Mevzuatı İle Mukayesesi' (2006) 55(2) AÜHF 229-248.
- Türkmen A, '6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Organizasyon Sorumluluğu (TBK m 66/III)' (2012) 70(2) İÜHF 257-284.
- Ünal A ve Kalkan A, 'Türk Hukukunda Ürün Sorumluluğu Üzerine Olan ve Olması Gereken Hukuka Dair Genel Düşünceler' (2019) (39) TAAD 45-82.
- Ünlütepe M, 'Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III) ve Tehlike Sorumluluğu (TBK m. 71) İlişkisinin Değerlendirilmesi' (2017) 12(2) ERÜHF 1-42.
- Ünlütepe M, *Organizasyon Sorumluluğu (TBK m. 66/III)* (Legal Yayıncılık 2016).
- Verheyen T, 'Full Harmonization, Consumer Protection and Products Liability: A Fresh Reading of the Case Law of the ECJ' (2018) 26(1) European Review of Private Law 119-140.
- Verheyen T, 'Modern Theories of Product Warnings and European Product Liability Law' (2019) 15(3) Utrecht L Rev 44-56.
- Wagner G, 'Produkthaftung für autonome Systeme' (2017) 217 Archiv für die civilistische Praxis 707-765.
- Weatherill S, *EU Consumer Law and Policy* (Elgar 2005).
- Whittaker S, 'Introduction to Fault in Product Liability' Simon Whittaker (ed), *The Development of Product Liability Volume 1* (Cambridge University Press 2010) 1-50.
- Yasan C, *İmalatçının Sorumluluğuna Uygulanacak Hukuk* (Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, yayınlanmamış doktora tezi 2015).
- Yıldırım MF, 'Türk Hukukunda İlaç Üreticisinin İlacın Ayıplarından Sorumluluğu' Murat Şen ve Ahmet Başözen (ed), *İlaç Hukuku: Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1. Sağlık Hukuku Sempozyumu, 8-9 Mayıs 2009* (2009) 19-36.